

Plebanus Joannes.

Bratom, ki jih še ni doma! — Dr. Ivan Pregelj.

Ob prvi zori dne 24. maja 1498 se je dvignil mlad popotni črnošolec raz stopnice samostanske cerkve svetega Marka v Florenci, kjer je bil prebil noč. Poklonil se je proti cerkvenim vratom, se pokržižal in krenil naglo na trg, kamor so nosili ob petkih mestni okoličani svoje pridelke na prodaj. Tam se je vrgel na kolena in se sklonil nizko k tlaku. Ko je tako kleče vztrajal nekaj hipov, se mu je približal od Palāče človek in mu položil roko na rame:

»Piagnone! Bi tudi rad dobil koničast klobuk?«

Mladi črnošolec je vzrastel s tal in odvrnil odločno:

»Hvala lepa, gospod ottimano!«

»Zmerjaš,« je vzkipel nadležni, ki ni bil trezen.

»Bijem!« je zaklical črnošolec in udaril onemu z vso silo v lice. Nato je potegnil dijaški meč in menil porogljivo:

»Pa če misliš, da smeš vrniti, vrni!«

Nadležni človek je zaklical presenečen na pomoč in bežal. Mladi se je zasmel in se ozrl po trgu, ki je bil še ves prazen. Nato je pogledal po tlaku, ki je bil gladko pometen. V tistem hipu je legla na tlak po odprti ulici z vzhodne strani nekaka motnordeča svetloba. V tem svetlem pasu daljne jutranje zore je vstala na tleh ogromna temna pega, zadnja sled grmade, ki je bila tam dogorela prejšnji dan. Mladi človek je obupno vzdihnil: kakor vonj dima po cipresovini in gnusni okus po tlečem suknu in praženem človeškem mesu mu je bil napolnil nos in grlo. Premražen v tem strašnem gnusu se je okrenil črnošolec in zaklical bolestno:

»Padrone diletto, addio! Va bene, va bene!«

Skoro bežal je s trga in iz mesta in po cesti na sever proti Bologni in dalje proti Padovi, kjer je počival tri ure in krenil nato v Čedad. Tu je stopil v stanovanje kanonika pri cerkvi sv. Marije Ambroža de Canepisa. Potrkal je na vrata in vstopil:

»In nomine santissimi,« je vzkliknil duhovnik, ki je sedel za mizo in pisal; »vrnil si se!«

Popotni se je vrgel duhovniku pred noge in mu poljubil roko.

»Gospod me je vrnil,« je dejal mladi z ginjenim glasom. »Ne maram v Rim. Daj, da me koj blagoslovijo in se vrnem v hribe!«

»Samó duhovnik v hribih hočeš biti?« je vprašal duhovnik iznenajeno.

»Hočem! Kozarjem pastir, oven kozām,« je odvrnil pol resno, pol vedro mladi. Stegnil je roko proti jugu in dostavil:

»Tam doli sem videl dovolj!«

Duhovniku je blede lice rahlo zardelo in je vprašal:

»Kaj si videl?«

»Preroka Jonasa v Ninivah,« je odvrnil mladi: »za greh jih je karal, pa so ga mučili in sežgali.«

»Bog, Bog, Bog,« je vzdihnil duhovnik. V obeh mu je sinila groza pred prizorom, ki ga je obudil v svoji živi domišljiji.

»Kje?« je vprašal tiho.

»V Florenciji!«

Molk je legel med njiju lica, njiju srca in njiju neizražene misli. Hipoma pa je stegnil duhovnik roko, jo položil klečečemu na glavo in dejal:

»Tvoja volja, moja volja, Joannes! Pojdi za glasom srca!«

»Hvala, padrone!« je dejal mladi in se dvignil. Duhovnik ga je vedel za roko proti vratom in v cerkev, kjer ga je pustil z besedo:

»Z gospodarjem svojim se domeni, da mu boš zvest in pošten hlapec!«

Mladi je prikimal. Duhovnik se je vrnil v svojo sobo, sedel in bral, kakor je bil napisal:

»...la metropoli della Christianità è piena di luffi, di crapuli, di Puttane, di Bardaffi, di Ruffiani e d'ogni vitio enorme...«

Duhovniku se je lice razvleklo v neskončno trudnost; oko je iskalo nekam v daljo in ni našlo, kjer bi počilo. In ustnice so mu šepetale:

»Greh! Kakor morje val iz vala, come gli anelli d'una catena, che se tu ne prendi uno, tutti gli altri li attaccano e li conglobaño o pure come dice il falmista: abyffus invocat abyffum.«

Duhovniku so oči zagorele; našle so, kjer so mogle počiti.

»Mi fili,« je vzkliknil. »Iz gora sem te izpeljal otroka! Pokazal si mi pot. Tecum in montes!«

Naslonil se je udobno v stolu in strmел predse in se smešil s svojim hladnim, mrtvim smehom in je govoril, kakor bi slovkoval za besedilom narokovane prisege:

»Pojdem... v hribe... ne danes... ne jutri... ob uri... in času, ... ko pride...«

Zopet je videl in bral:

»...piena di luffi, di crapuli, di Puttane...«

Nato je mrmral:

»Kaj takega, kakor sem tu pisal, jim je povedal, zato so ga sežgali!«

Nato pa se je prav plemiškoživo vznevoljil in menil:

»Površni človek! Imena njegovega mi ni povedal!«

* * *

Tisto leto jeseni je potoval peš mlad novomašnik iz Čedadada v Tolmin. Njegovo ime je bilo Janez Potrebujež.

I.

Cerkveni zvon sv. Urha pod Tolminom je jeknil ostro v žalostni somrak februarskega večera. Ubiti glas se je kakor opotekal v vetrove, ki so suvali od Kolovrata mimo Kozlovega roba, preko umazanih tolminskih hiš in nad žitnico čedadjskega kapitlja na Dvoru, tam kjer se je polje ožilo v skalnat kljun nad Tolminko, postrvi bogato in Soško Belo vodo. Mož, ki je zvonil, je bil duhovnik, obhodnik tolminskega vikarja in v potrebi njegov cerkvenik. Z odločnimi, ostrimi gibljaji telesa je vlekel za uglajeno vrvco in glasno molil. Njegovo obličje je bilo trdo, uporno, kakor da ni v resnici in je le iz sanj. Bilo je lice, kamor se je bila vtelesila beda, jeza, bridkost devetih rodov, žalostna prošlost tolminskih sotesk, grap, črč in lazov, koševin in mejâ, ves dolg in log zemlje in ljudi, strahov in stoterih nadlog. Izgubilo je bilo to lice vso mladostno vedrost in se ni bilo razvilo v zdravo oblost moškega obličja. Bilo je lice trpečega človeka: eno lice za sto tolminskih lic. To pa so lica tolminskih prvorojencev, ki se rodijo vsi v enem mescu, v megleno jutro žalostne in zadnje jeseni pred prvo zimo in so bili spočeti v tisti kratki tolminski ženitovanjski dobi, dva tedna pred pepelnico. Samo enkrat so se morda razvezale življenja in smeha žejne ustnice v poljub in radost in jih je takoj zavezalo življenje: ko je mati odstavila otroka, ko je oče prvikrat zaklel, ko je stara mati zapela svojo strašne žalosti polno pesem o romarju, ki so mu noge zrastle v živi kamen in oči iztekle od starosti...

Obhodnik, ki je zvonil, je morda čustvoval v okusu mladostne bajnosti in pravljčnosti: v temnem gnevu nad Judežem, ki je denar zaigral, ali nad biriško vlačugo, ki je Kristusa pod grmom odkrila galjotom, in nad strahotnostjo treh grehov, ki ne bodo odpuščeni. Ko je bil domolil, je še vedno gnal vrv v rezkem merilu, ki ni soglašalo z besedami, ki jih je mrmral:

»Sabbata pangit, funera plangit, fulgura frangit, dissipat ventos, pacat cruentos.«

Zvonil je z nekako čudno zanosnostjo in z občutjem velike, svete zadovoljnosti, da ga čuje nekako devetsto duš v Tolminu, Zatominu, v Doljah, v Ravneh, na Ljubinju, na Prapretnem, v Zalazu in Žabčah. Ko pa se je domislil, da ga slišijo skoro najjasneje Volčani v sosedni fari, je duhovnik hipoma pridržal zvon, tako da ni jeknil več in je le vrvca zadrhtela kakor napeta struna. V žalostnem somraku meglene večera se je odzvala bolešna tišina, kakor brezupnoprazen prepad in šele čez nekaj hipov se je zbudil šum bližnje reke in stok vetrov čez dobrovo. Duhovnik je šel po cerkvi navzgor pred oltar. Oči je upiral v slike na steni, v sloke, svetniške like, ki so se nenaravno lomili v obokani strop, tam kjer je hrbet neupogljiv. Potegnil je križ čez obraz in prsi, sklonil glavo, da bi molil in mislil sveto misel. Sveta misel se je izlizala, ugodje vdane molitve je splahnelo. Lovi se želja za sveto sliko in kar ujame, je bedasta grozotnost, ki je ni in je vendarle: strah kresnikov, ki se tepó na križpotjih in premrlov, ki bljujejo v pepel izpito otroško kri; gnus zelene divje babe, ki se je razkoračila nad jezerom in s plevelnico prekopala pot vodam; moč svetega Krna, ki kravo pred uroki varuje, in bajnost svetega Mavra, ki je živel v tako starih časih, da so ga morali risati samo po opisih iz knjig.

Duhovnik je stresel nevoljno z glavo. Morda je bila iz njegove krvi, iz vzdušja maličev, rogeljčev, hudičev in hudob, zrastle slika peklensko-drzne nazornosti: golo žensko telo, ki sije, se kreče, vabi... »hudič jo vzemi in ti, Bog, meni pomagaj in me naredi starega in mrzlega, kakor je bil David...«

Duhovnik je vzdihnil iz globočine srca in je mislil:

»Prinesel si luč! Pa kje je na svetu in kdaj? Kje je svetlo in toplo? Ali je bilo pod patriarhi v Ogleju, ki so prepadli, ali pod Benečani, ki so lakomni? Od Bezjakov hodijo moralci, Magogov rod, in plenijo in morijo; in ljudstva vekajo po stari pravdi in so šli s kosami nad gosposko, pa so obnemogli in so bili ptiči neba štirinajst dni pijani človeškega mesa. Kje je luč? Kje je mir? Kdaj? Sam mrak, strah, boleš! Boleš smrti in smrtne strahu. Strah padavice in nečedne beneške bolešni — »ognja«, groza teles v grobeh, ki vstajajo. Nadloge nad nadlogo: vojska in kuga in lakota in desetina in šumenje v vetrovih in strup v urokih... Kristus, Sin živega Boga in oče svetle evangeljske besede! Ti meni pomagaj in nam vsem!«

Duhovnik se je prebudil iz svoje žalostne misli, se okrenil in šel iz cerkve. Zaklenil je vrata. Od Dvora je bilo slišati lajanje psov, z vrha Kozlovega roba je jeknil bazilisk, novo strelno orožje, ki ga je prožil vsak večer »capitanus arcis Tolmini«, čuječi Jurij Štampa v posmeh Benečanom in Čedajcem in tolminskim plemičem, ki niso hoteli biti cesarjevi. Duhovnik se je nasmehnil in je mrmral:

»Pomračnike plašiš, Jurij, izpod streh, magnifici consortes v Čedadu pa se ti smejejo. Še imajo na Tolminskem desetino, visitationes in jura.«

Čez hip je dodal:

»Pa se dajte, no! Kaj meni mari! Oni s pismi in tožbami, ti in Neuhaus in Frankopan s kolom.« —

Veter je sunil po dolini in vrgel duhovnemu dolgo rjavo suknjo ob noge. Suknja je bila domača preja, tolminska volna in lan iz Šinigalije. Šel je z velikimi koraki navzgor proti hišam. Na pragu pri prvi ga je ustavila slabotna in nizka žena.

»Janez,« je zaklicala. Njen glas je očital in prosil.

»Kaj hočeš, Polona?« je vprašal duhovnik in jo premeril od glave do bosih nog. Nevoljno je pripomnil:

»Zakaj se ne obuješ? Ali smo v zimah ali v letu, ko se pišejo črešnje?«

»Otrok je slab,« je zastokala in zdrknila sama vase, da je bila še manjša in slabotnejša. On je stopil bliže in je rekel še trje, ko je videl čudno nemarnost njene obleke, ki ji je ohlapno krila upadlo telo in izsušene prsi:

»Čudež ni, če je, v takile hiši!«

Stopil je ob njej v zakajeno hišo in odprl kakor domač človek nizka vrata na levi ob ognjišču, se sklonil in vstopil v zatohlo sobo, polno nekakega zadirljivega vonja. V kotu ob zdiču je stala nerodna zibel, Droben svit zadnjega dne je gledal skozi malo okno v zibel, kjer je ležal bolan otrok z razvnetimi lici in trudnimi, brezbriznimi očmi. Z ročicami je skušal seči nekam nad se po nevidnem. Ko je duhovnik vstopil, je okrenil glavo in dejal komaj slišno:

»Stric.«

Duhovnik je pristopil, se sklonil nadenj in vprašal negotovo, kakor bi se sramoval svoje mehкости:

»Ali te boli, Petrček? V grlu?«

Otrok je iskal mimo njegovega lica materine oči in je bil videti nemiren. Duhovnik je stegnil svojo desnico in jo položil otroku na čelo. Glas mu je zadrhtel v ganotju in je rekel:

»Naš hlapček ne sme umreti in ne bo! Kajne, da ne bo?«

Otrok je resno zmajal z glavo. Žena ob duhovnem se je spačila v bridek nasmeh, otrokove oči so začele begati od nje na strica; ob ustnicah je hotelo podrhteovati kakor v joku:

»Ma-ti!«

»Povej stricu, Petrček, kaj naj ti prinese!« je bodrila žena otroka. Otrokove oči pa so vse nemirneje iskale od njenih plahih oči pa do njegovih trdih ustnic, ki se niso znale razvezati v prikupen in mehek nasmeh.

»Kar reci, kar povej,« je rekel duhovnik. »Morda bi rad brlivko ali popkar ali ščurkov skedenj.«

»Ščurkov skedenj, Petrček, kajne?« je menila mati.

Otrok se je skušal nasmehnuti in je dahnil z ustnicami in rahlo prikimal.

»Dobiš ščurkov skedenj —,« je dejal duhovnik, »tolik kakor jabelko in bo pel kakor zvon...«

Tedaj je otrok plaho razširil oči, stegnil roke izpod cunj, ki je bil vanje zavit, in se skušal pognati navzgor proti materi. Mati je zastokala in si ga vrgla v naročje. Detetu se je skremžil obraz, telo se mu je zvilo v čudnih krčih. Duhovnik je nehote stegnil roke za odrök in rekel slovesno:

»Stoji zlata gora, za zlato goro zlata miza, za zlato mizo sedi sveti Šenpav. Bolezen davica, pusti otroka in pojdi v grešnega —«

Krčevit krik je raztrgal somrak njegovih besed, v strašni grozi je grabil otrok v materina nedrija in se vil in hlatal za zrakom. Zasinel je ves v obraz, nato se je kakor prebudil, hotel zavpiti vdrugo in je bruhal kri in gnoj. Mati ga je nagnila in rekla lahko, kakor da se je zbudila iz sanj in je spoznala, da so mimo:

»Živel bo!«

Otrok se je nasmehnil in zašepetal:

»Skedenj dobim.«

Zaspal je pri tisti priči materi na rokah. Položila ga je nazaj v zibel s sračjo nogo in pokleknila poleg na tla. Kakor v nekaki blaženosti odsotnega duha je rekla:

»Tvoja molitev ga je rešila, Janez.«

»Morda ga je,« je odvrnil hladno.

»Videla sem svetlobo, ki je šla iz tvojih rok nadenj —«

»Noriš,« je vzkliknil duhovnik trdo in jezno. Ona pa je ponižno sklonila glavo in se srečna smehljala predse. Po hipu molčanja je dejal brat:

»Kaj pa mož, Polona, ali ga še ne bo domov, lovača?«

»Ne vem,« je odvrnila tiho. Veselje njenega lica je ugasnilo pri spominu nanj, ki je bil nemaren, pijanec, slepar in igravec in jo je bil zapustil v bedi in sramoti. Duhovnik se je razvnel:

»Konec da bi vzel, kjerkoli, bi mu želel! Lepe reči sem slišal govoriti.«

Žena je vzdihnila:

»Včasih je bil ves dober —«

»Dober?« je vzrastel brat. »Lepa dobrota, galjotska! Konec naj vzame, kjer je, da vsaj otroka ne bo spridil, potep.« Prestal je za hip in pripomnil nato:

»Pa to vse je tebi za pokoro, ki si bila gluha, ko sva ti ga z materjo odgovarjala tujca, pomejnika brez duše, kri laško —«

»Saj trpim rada,« je zastokala žena in vstala. Jokaje je stala pred bratom in govorila:

»Na spomlad pojdem odtod, da se ti ne bo treba sramovati —«

»Kdo se sramuje?« je vzkliknil jezen. »Smiliš se mi in jezen sem, pa vem, kam to drži. Nič ne taji kašlja, saj vidim, da si sušična in bo otrok sirota, da je ni večje na Tolminskem.«

»Janez,« je zastokala žena in padla z gornjim telesom čez mizo in ihtela krčevito.

Duhovnik je šel proti vratom. Ko je držal za kljuko, je rekel:

»Prav tistega Boga imaš, kakor jaz. Če te Bog ne more potolažiti, kako te bom jaz?«

V njegovih besedah je zatrepetal hipno ganotje, da je sestra Polona sunkoma dvignila telo in se ozrla nanj, ki se je naglo sklonil v nizka vrata in vtonil v mraku zunanjega prostora. Stopila je naglo k oknu, da bi videla za njim, in je otipala na okenski polici beneški dukat in je vedela, da bi prišel bolj pogosto in bi bil manj trd, če ne bi služil tako težko in tako počasi.

Otrok v zibeli z glavico pod znamenjem sračje noge se je predramil za hipec in je šepetal:

»Ščurkov skedenj.« —

Duhovnik pa je stal pred drugo hišo v Tolminu. Štiriletno, kuštravo dekletce je sedelo na pragu med sajastimi podboji in rožanci. Duhovnik je pristopil in vprašal:

»Ali te ne zebe, Katrica? Zakaj ne greš v hišo?«

»Tema je notri,« je odgovorilo otroče.

»Kaj ni matere doma?«

»Je šla na Dvor,« je odvrnilo dekletce in dvignilo živahno svoje vedro in živo lice.

»Na Dvor, seveda, lovača nemarna,« je zamrmral duhovnik.

»Po kaj hodi na Dvor?«

»Po kruh,« je odvrnil otrok zaupljivo.

Duhovnik se je rezko obrnil in šel; mrmral je predse jezne besede:

»Na Dvor se hodi svinjarit za kruh. In otroka ima, in tisti, od katerega ga ima, je morda bogat in ji ne dá, da bi se mogla živiti brez greha. Saj mora na Dvor! Pa ji daj ti kruha, če ga imaš, daj, obhodnik, da bo poštena, daj ga otroku, da ga ne spridijo! Daj jim kruha, obhodnik tolminski, Janez Potrebujež.«

Krčevito se mu je stisnilo srce in se ga je polastila strašna mržnja do vseh debelih, veselih in okroglih ljudi, ki uživajo udobno od mesa in kruha in vina, ki žive od desetega snopa, od krvi in znoja suhih, slabotnih, neumnih tovornih živali s krščeno dušo in božjimi imeni. Pritisnil je za kljuko pri vratih v župnišče in stopil na dvorišče, kjer so farani volili svoje župnike. Pred njim je sinila skozi okno svetloba in za oknom v dremotni luči je videl obraz svojega vikarja in se je srd v njem prenesel na tega tam notri:

»Notri sedi ves ljubi dan v stolu in tone v tolšči in mu tekne kupček, kosilo, večerja, južna, vino in sir in kruh, piščanec in pleče; in se šali in molí iz dolgega časa in ne ve prav nič, da je trpljenje, glad in žeja, in se čudi, kako da je greh na svetu, ko daje vendar Bog toliko dobrega in kaznuje tako milo s tolščo, težko krvjo, nemirnim spancem in mimogrede z meseno mislijo.«

Sredi trde misli se je obhodnik nasmešnil in umilil svoj srd v mirno pomilovanje:

»Pusti vendar gospoda Martina, dušo modrejčensko, kakor jo je Bog ustvaril! Ne sodi mu prehudo. Slab je, a ni brezsrčen, je in pije rad in je len in debel kakor lonica, a je vendar pravi siromak v primeri z drugimi, samo vikar je in je preprost v svoji pameti in naravi.«

Stal je pred vrati in je slišal v sobi govoriti vikarja Martina Štampo. Težki gospod v naslonjaču je klical v kuhinjo svoji kuharici:

»Kirjelejsom, Magdalena!«

»Kaj želijo, gospod!«

»Bliže pridi, kirjelejsom, baba! Roko pokaži! Hudič! Kakšen nohet ti je spet pognal! Pa ga rabiš mesto žlice, kadar pokušaš, svinja!«

»Nikoli, gospod!«

»Molči in obreži pri priči, kirjelejsom!«

Nato je bil molk, nato zdolgočasen vzdih, nato novo nemirno renčanje:

»Magna lena! Kirjelejsom!«

»Slišim, gospod!«

»Zakaj beliš z maslom? Kolikokrat ti bom še moral povedati, da ne maram.«

»Boža podpričam, da nisem —«
»Hudiča podpričaj —, kirjelejsom! Mar se mi ne spahuje?«

In zopet čez nekaj hipov je slišal obhodnik vikarjev pred vrati nov pomenek:

»Magdalena!«

»Prosim, gospod!«

»Kaj cvreš?«

»Petelinčka.«

»Pevčka?«

»Ne, grahastega.«

»Je tolst?«

»Kakor sisek.«

»Dobro, Magdalena, kirjelejsom!«

Tedaj je obhodnik vstopil. Bridkost noči in samotnih misli na potu je bila ugasnila v njem.

Vikar je z zaprtimi očmi domolil:

»Et ne nos inducas in tentationem —«

In obhodnik je odgovoril:

»Sed libera nos a malo. Amen!«

»Plebane, zdrav!« se je vzdramil vikar. »Si odzvonil?«

»Sem.«

»Cerkev je v redu?«

»V redu.«

»Luč gori?«

»Gori.«

»Bene doces! Sedi! Ne, čakaj, Joanne! Vzemi ključ pa pojdi v klet po vino. Magdalena, ti pa daj hleb na mizo. Gospod obhodnik je lačen.«

Obhodnik je vzel ključ in vrč in šel po vino. Ko se je vrnil, je postavil posodo na mizo in odmaknil svojega reditelja v stolu od kamina k mizi. Potem je otrnil tresko v prstanu pri vratih.

»Natoči,« je ukazal vikar, »in še babi v kuhinji, ki je nevoščljiva, če nič ne dobi.«

»Saj nisem, ne, gospod,« je zastokala nizka in zdravopolna Magdalena in vstopila s kruhom. Vikar ni odgovoril. Segel je po čaši in jo izpraznil. Nato je menil:

»Lej, hudobo, kako sem bil žejen.«

Magdalena ju je pustila sama in pripravila vrata v kuhinjo. Vikar je oživel in v veseli dobri volji je navajal:

»Abisaga pa je bila silno lepa in je spala s kraljem in mu je stregla; kralj pa je ni spoznal.«

Zasmejal se je in pripomnil:

»Pismo ne laže. Experto crede, amice!«

Obhodniku je rezko zasekalo v meso in je vstala prejšnja jeza v njem in je mislil:

»Kaj čenčaš lisasto? Ali se spodobi? Modrejčan si in boš, surov in bahaški in dolgojezičen. Sam smeh te je, tebe in tvojega brata na gradu.«

Vikar pa je mežikal dobrovoljno s svojimi malimi očmi in brbljal veselo, robato. Obhodnik je mislil:

»Pa saj ni on; kaplja vina, ki jo je popil, govori iz njega, kakor iz otroka.«

In bilo mu je zopet le bolj žal gospoda Martina in ga je bil opravičil:

»Oče kozar, sin ovčar! Vsaj nekaj boljši je kot brat glavar, ki je pri mizi in družbi glasen na dve strani in se še hvali, da je sapa v zdravje.«

Vprašal je:

»Kaj delajo gospod brat?«

»Consultissimus Georgius,« je odvrnil vikar, »hudič ga nesi iz Tolmina. Vsak drugi dan je na obisku. Pa koliko spiye, žival. Nima dna.«

»Ali se ne misli nikoli ženiti?«

»Čemu?« se je zasmejal vikar. »Ne, moj dragi! Takih skušnjav štopovi nimajo.«

»Izumrli boste,« se je nasmehnil obhodnik.

In glej. Vedro vikarjevo lice je preletela senca trudnosti in otroškozačudene plahosti in je rekel:

»Ne golči, no, venomer o smrti, ki še sama prezgodaj pride.«

»Ali se je bojite?« se je prikrito porogal obhodnik.

»Molči o njej!« je odvrnil nestrpno vikar . . .

In kakor sunkoma se je slika prevrgla in obhodnik je videl nekak drug doživljaj, ki ni bil prav nič v zvezi s tem večerom. In je stal okoli štirih popoldne teden dni po svetem Jožefu nekje pri kapelici Matere božje na Ilovici pod Kozlovim robom. Tedaj je vstala odnekod čudno neznana pesem, prebudila se iz nekake zagonetne groze in pripovedovala in prosila:

»Po morju riba plava,
riba faronika.
Se bo na hrbèt zvrnila
riba faronika,
ves svet bo pogubila
riba faronika . . .«

Temno zamolklo podtalno grmenje je odgovorilo glasu pesmi. Obhodnik je slišal mukanje živine, zavijanje psov in plaho prhutanje ptic pod nebom, ki se je bilo sredi dne pomračilo kakor ob mrku. Pesem je oživela v prečudno bolešt:

»Oh nikarte, nikarte, riba,
riba faronika,
zavoljo otrok nedolžnih,
zavoljo porodnih žená.«

Tedaj je obhodnik videl, da se zemlja maje in da grmijo hiše v Tolminu na kup in pokajo skale. In se je zgrabil za glavo, meneč, da je znorel . . .

Potem je vse nekako tonulo v negotovo valujočo luč, ki ni bila ne jutro ne večer. V somrak mističnega brezprostorja pa so udarjali znani glasovi, čudno poudarjene besede. Martin Štampa je klical:

»Magna lena, kirjelejsom.«

»Gospod, zakaj zmerjajo? Saj nisem lena.«

»Ne, resnica božja,« se je krohotal vikar, »lena nisi, magna lena sem ti rekel; lena, lenae, lenarum...«

Nov glas je prevpil debeli vikarjev dovtip in je bil odpev pesmi:

»Nikarte, nikarte, riba,
riba faronika!
Zavoljo otrok nedolžnih,
zavoljo porodnih žená...« —

Tedaj pa je odprl tolminski vikar Janez oči in je videl, da je spal in sanjal v svoje življenje nazaj za polnih dvajset let...

II.

»Janez Potrebujež, vikar pri cerkvi svetega Urha v Tolminu, sanjaš!« je zamrmral duhovnik, ležeč z glavo na knjigi pred seboj na mizi v oni isti sobi, kjer je toliko let presedel od tolšče ohromeli Modrejčan Štampa, preden je umrl nenadoma, nekam nevoljen, začuden in nemiren, ubogi in bogati, srečni in nesrečni gospod Kirjelejsom, ves svoj v besedi in navadi, izrezan iz desetih dedov, ki so mu vsi sličili, podoben desetim domačim duhovnim tiste dobe: slab in neuk kakor oni, ne kozar, ne ovčar, ne kmet in ne gospod...

»Sanjam!«

Vikar Janez se je udobno nagnil nazaj v svoj lesen naslonjač in zaprl v prijetnem telesnem občutju mehke trudnosti oči. Nekaka sladka nemoč mu je hotela vezati še vedno duha, kri, ki se je pretakala po njem, ga je polnila s čudno mladostno razkošnostjo. Vsa soba je bila polna presladkega, svežega, predpomladnega vonja vijolic, mokrih, v sreži zrahljanih tal, solčnih praškov in prelivajočega se vzdušja. Skozi odprto okno na zapadni strani iz hišnega vrta je plal v nizko sobo vonj mlade zemlje, solnce na zapadu se je bilo posejalo kakor rumena moka po sveže opranem podu, kot mogočen četverostran pramen, v katerem je igralo morje drobnih praškov, padalo, gibalo navzgor, vrtinčilo ob oknu in ginilo pri nasprotnih vratih v nič in senco. Iz vrta gori je bilo slišati pogovor moškega z žensko.

»Pa kako jih more strahovati, če se ženo za svojo pravico?« je vprašal ženski glas. Moški je odgovoril:

»Volčan pa pravica. Kdo jim jo bo razločil! Ali se je mar že slišalo kdaj, da bi se bili razumeli samo dve nedelji s svojimi duhovni.«

Vikar je mislil: »Bomo videli, Matevžek, kako jo boš pogodil o Volčanih in pravdi. Bomo videli, kaj ti o tem veš.«

In kakor v odgovor je rekel Matevžek:

»Naj pa imajo prav, če bolje vedo. Slabega jim ne želim. Naj se pravdajo, če menijo, da morajo, in če so vsi ene misli s Čiginjci in Kozarščani. Pa niso.«

Ženski glas je vprašal:

»Kako da niso?«

»Prašaj jih,« je odvrnil moški glas. »Ali jaz vem? Nevoščljivost menda.«

»Malo veš,« je mislil vikar in njegove misli so šle za predmetom volčanske pravde: Volčani so se bili uprli svojemu vikarju Jožefu de Menezéis-u in ga obdolžili, da jih odira, slepari in zahteva več štole, kakor je postavno. Vikar pa jim je zapretel s cerkvenimi kaznimi, jim grozil in jim očital, da so nahujskani od tolminskih glavarjev. Volčani so ovadili vikarja glavarju Bonaventuri de'Eckghu, ki je vikarja pozval predse, da se opraviči. Vikar se ni odzval in se zatekel pod okrilje pravdne moči čedajskega kapitlja. Čiginjce pa je pregovorila na vikarjevo stran polslepa pobožna ženica, o kateri so pravili, da se ji prikazuje Mati božja. Kozarščani pa so od pamtivekov spoštovali voljo vsakega domačega vikarja: »Gospod že vejo, kako je prav!«

»Ne vejo,« je zamrmral vikar Janez in se zopet prebudil pogovoru onih dveh na vrtu.

Matevžek je rekel:

»Vsi tolminski Lahi so mu prijazni. Obiskuje jih in pije ž njimi. V tujo faro hoditi, to seveda ni prav, kadar ga doma iščejo in ga ni, da bi šel previdevat.«

»To je res,« je mislil vikar v sobi. Ženska se je nekako veselo in hudobno oglasila:

»Pravijo, da ima ljubo —«

»Pravijo, da,« je zamrmral vikar v sobi in se nagnil v stolu naprej, »pa upam, da so to le čenče, dasi bi mu ne bilo nepodobno.«

Nevoljen se je dvignil in stal in premišljal:

»Pa da ta naša, ta Katra to ve in govori. Prav pritiče se ji, seveda.«

Moški je nekako svetohlinsko vzdihnil:

»Niso ne vsi gospodje na Tolminskem kakor so naš.«

Po hipu molka je vprašala Katra tiho:

»Zakaj naš nikoli ženskam v obraz ne pogledajo?«

»Ali ti res nikoli?« se je živo odzval Matevžek.

»Ne!« je odgovorila mirno.

Tedaj je vikar v sobi zopet sedel in zastrmel z žalostnim obrazom in trudnim čelom predse v knjigo. Tam notri je stalo zapisano:

»Volo enim omnes vos esse sicut meipsum: sed unusquisque proprium donum habet ex Deo.«

Vikarjeve misli pa so šle mimo zmisla in besedila, slika žene, ki je govorila na vrtu, je bila v njih: nizka, gibka in polna osebnica, čudno vablivo nemarna v nekaki nezavedni brezstidnosti, ki je spominjala na otroško nedolžnost in hkratu na topost blodne lovače. Živo, kakor pričarana je vstala pred duhovnikovim duhom: rahlo naprej nagnjena, da ji skozi obleko kipijo polni udi, bahato oprsje. Usta se smehljajo v čudni, trudni brezbriznosti in brezstrastnosti, oči so pokojne, skoro glupoprazne, čelo je nizko a gladko, a vsa glavica je prijetna, okrogla, sladka, na kratkem mesenem belopoltnem vrtu...

Vikar je vrgel glavo kvišku in stegnil krčevito roke predse. Prsti so se bili stisnili v pest.

»Hudič, nečista žival!« je vzkliknil in mislil: »Še v tem mojem petdesetem letu me preganja in bega, da gorim vsako pomlad, kakor živinče, ko se mladi in popje poganja.«

Polglasno, pikro je mrmral:

»Pa za sadlom te svoje krščence, ki je iz krvi vlačugarskega rodu in sem jo vzel v hišo, da bi duše ne zgubila kakor mati.«

Vstal je sunkoma izza mize.

Zaspani glas stare kuharice Magdalene v sosedni kuhinji ga je vzdramil.

»Bog in sveti Duh, prav gotovo da dobimo gosta.«

Vikar je vstopil v kuhinjo in prašal rezko:

»Pa zakaj neki?«

»Ali ne slišijo, kako pokajo kolovnice in glovne?« je odgovorila služkinja in se dvignila s stola, kjer je sedela in sličila vreči moke, vsa okrogla, nemarnotolsta: prava dedinja telesnosti svojega prvega gospodarja Martina Štampe. Vikarju se je zazdela prvokrat neskončno grda, dolgočasna, nemurna, gnusna.

»Kaj pa, če ne pokajo?« je vprašal zaničljivo.

»Potem cvilijo. Ko pa cvilijo, so to same verne duše.«

»Prismoda,« je vzkliknil vikar trdo, da je žena vztrepetala in zastrmela vsa prepadena vanj.

»Koliko je stara Katrica?« je vprašal vikar hitro.

»Katicica? Stara?«

»Triindvajset je, kajne? To boš vendar vedela!«

»Triindvajset, da!« je odvrnila in kimala z glavo in ni umela, kaj vprašuje in kaj ona sama odgovarja. Vedela je samo to, da je nevoljen in da grdo gleda in da bi Bog dal, da bi že šel in ne izpraševal še kaj, ker bi mu itak vse narobe odgovorila.

Vikar se je obrnil naglo in vstopil v svojo sobo. In je začel hoditi po sobi gorindol in je mislil odločno: Triindvajset let. Oženil jo bom. Temu Matevžku jo dam, da je ne bom imel v hiši in bom mir imel. Sredi svoje misli se je razljutil: Jo bom dal, če ga bo marala, ki je taka šleva, da se je boji in se ji že tri leta opleta krog kril, pa ji še ni drugega povedal kakor da mu je Matevžek ime in da ima v bajti doma staro nadušljivo mater.

»Šema!« je vzkliknil hipoma, jezen sam nase: »Čemu se razburjam! To si moder, Janez! Rajni Martin je bil v svoji pameti večji od tebe! Kvantam, je rekel, da se mora še hudič smejati, ko pride, da bi zapeljeval, pa v smehu svojo moč zgubi.«

Vikar je odločno stopil k oknu, da bi govoril z onima. A kakor je bil pristopil, je ostro odstopil in zaječal:

»Gorim!«

Doli na vrtu pa je stalo dekle in si z dvignjenimi rokami popravljala kite, ki so se ji bile razvezale. Njeno zdravo oprsje se je črtalo mogočno nad njenim vitkim pasom. Malomarno, skoro zaničljivo se je ozrla po Matevžku, ki je rezal poleg nje v zemljo, in je rekla:

»Ali si videl? Nazaj je stopil. Boji se žensk.«

»Kdo pa?« je vprašal Matevžek začudeno in se ogledal.

Dekle se je trudno nasmejalo. Njene oči so se nekako ovlažile in zamislile in je rekla:

»Pa je le naš gospod prijetnejši kakor volčanski.«

»Je,« je pritrdil Matevžek. »Kadar pridiguje, je kakor bi bil svetnik.«

»Kadar je hud,« je menila ona...

Vikar pa je tisti hip pogledal kvišku in se zazrl v razpelo nad vrati v sobi in je s stisnjenimi zobmi govoril Onemu na križu, čigar lice je bil sam izrezal in čigar ude je bil sam vzobličil in čigar strašne rane je bil vsekal sam v bridki svoji ljubezni in s svojo trdo, težko roko. Govoril je licu, ki je neskončno dobro odgovarjalo samo nje-

mu in vsem drugim grozilo z nepojmljivim izrazom nesvetega, nečloveškega lica. Govoril je svojemu Bogu s svojo besedo, odločno kakor človeški hlapec svojemu človeškemu gospodarju:

»Poklical si me in izbral in svojega svetega učenika Pavla si mi dal za vodnika in v modrem starcu Ambrožu de Canepis-u si mi dal človeškega svetovalca in v dobri veri sem vzel hčer grešne matere pod svojo streho in sem jo lepo učil in je zrastle in mi je v izkušnjave in se morim zaradi nje in preganjam hudobo iz svojih misli: žagam, tešem, lezem v breg in molim, sem siv in pameten in goreč duhovnik kakor prvi dan in trpim pred nadležnostjo krvi, kakor da sem obseden. Ti mi pomagaj, Ti veš, Ti svetuj, Ti naredi, da ugasne mladost v krvi in greh v mislih!«

V nekaki sveti jezi je segel vikar na steno in snel razpelo. Prijel ga je z obema rokama in ga držal predse, kakor človeka, ki mu je nekaj dolžan in je ponovil:

»Naredi mi, da ugasne ogenj in greh v mislih!«

Tisti hip je nekdo potrkal na vrata in jih odprl in pomolil list skozi špranjo.

»Kdo?« je vprašal vikar.

»Josephus de Menezéis,« je odvrnil otroško slab glas, drhteč, zasopljen.

»Glej, kako se revše boji!« se je nasmehnil vikar in odprl vrata. Boječi sel je bil že izgínil. Vikar je zaprl vrata in razgrnil list in bral. In vse lice se mu je začelo zbirati v okrutne gube in čelo se mu je naježilo v oblak in težka rdečica mu je pokrila lice. Mrmral je polglasno svoje nove misli, svoja nova čuvstva:

»Josephus de Menezéis, volčanski сосед moj! Torej nadme si odločil pasti? Zato si hodil v Tolmin k mojim zavidljivcem, nevoščljivcem stari. In zdaj, ko slutiš, da je moj zagovornik star in njegova moč šibka v Čedadu, zdaj, še preden je zatisnil svoje oči dobri gospod Ambrož, si začel. Groziš, ovajaš, sumničiš, natolcuješ, Lah zavratni, presbyter sceleratus, živinče v sveti službi. Boj se Janeza Potrebuježa, boj se, nevredni!«

Vikar je vrgel srdito list na mizo. Nato je vzel razpelo in ga spet obesil na steno in ni se zahvalil, da ga je uslišalo. Ni vedel...

Segel je po pokrivalu in odšel z doma proti Dvoru, kjer je stanoval že petnajst let Ambrož de Canepis, njegov nekdanji podpornik, njegov nekdanji predstojnik, »archidiaconus austriacus, commissarius et reformator imperialis«, sivolas, petinosemdesetletni starček, vesel in veder puščavnik med »kozarji« v udobnem pokoju, spoštovan, v Čedadu in na nemškem dvoru, vitez po milosti

cesarja Maksimiljana I., častni namestnik čedadškega kapitlja, ki je sicer vsako leto 8. maja volil iz svoje srede naddijakona »in montibus«, pobiral desetino, zval pred svoj forum, sodil, globil, grozil, oddajal naddijakonat na večjo ponudbo in vendar moral še vedno všteti vplivno in pomirjevalno besedo »avstrijskega komisarja« v pravadah cerkve in oblasti, v sporu Magnificorum Minorum Consortum S. M. V. in tolminskih cesarskih glavarjev.

Vikarja je sprejel sivi kanonikov sluga in ga vedel k svojemu gospodu. Za roko ga je peljal in šepetal srečen, otročji:

»Gospod komisar so bili cel dan čudno veseli in so povpraševali po gospodu vikarju. Zdaj pišejo. — Izenadili jih bomo. Verujte, gospod vikar. Prav je, kako je to prav, da ste prišli!«

Sluga je odprl vrata. Vikar je vstopil. Droban starček se je zganil globoko v rdečem naslonjaču, stegnil živahno svojo drobno roko in zaklical:

»Joannes, ali prinašaš pomlad, življenje?«

»Pomlad, padrone!« je vzkliknil duhovnik in se sklonil k starčevi roki in jo poljubil. Tiho se je umaknil sluga.

»Spovedal me boš,« je rekel čez hip kanonik. »Vzemi štolo.«

»Ali takoj?« je vprašal vikar.

»Takoj,« je odvrnil kanonik. »Prva je bridkost.«

Vikar je vzel štolo in je začel moliti spovedno molitev... Ko pa je domolil odvezilne besede, je snel štolo in jo položil starčku na ramena in je izpovedal gorje svoje duše, svoje slabosti in svoj strah. In starček je dvignil tresočo roko in ga odvezal in blagoslovil. Nato je rekel:

»Mar si pozabil, da je pisano: velle adjacet mihi; perficere autem bonum non invenio?«

Nato je stegnil roko in pokazal na zvitek listov in je rekel:

»Štirideset let sem pisal. Vzemi in beri, kadar mene ne bo več. In če boš našel, da je v pogubljenje, vrzi v ogenj!«

»Nikoli!« je odvrnil vikar, vzel liste in si jih pritisnil na ustnice.

»Blizu resnice je zmota,« je šepnil starček in začel dremati mirno kakor otrok. Vikar se je dvignil. Sluga je brezslušno vstopil in ga odvedel iz sobe...

Vikar je stopil v pomlad in se je šele sedaj domislil, da je bil prišel z drugačnim nagibom k naddijakonu in da ni govoril ni besede.

»Čemu,« je rekel. »Modrost njegovo imam in bom bral, kadar mi bo tesno in bom v skrbeh.«

Svež, miren je stopil v svoje stanovanje in odprl v sobo. Tedaj se mu je dvignil naproti mlad,

visokorastel človek z mehкими črnimi brčicami pod nosom in se nasmehnil nekam trudno in kakor v zadregi. Vikar se je zagledal začuden v blede mladeničevo lice. Mladenič mu je stopil živahno naproti in mu poljubil roko in rekel:

»Stric! Prišel sem na počitnice.«

»Glej jo, Magdaleno, njej so vnaprej razodela polena,« je pomislil vikar in pozdravil veselo:

»Zdrav, Peter moj hlapec!«

* * *

Magdalena je vstopila z vinom in kruhom. Bila je živahna in obličje ji je bilo slovesno. Položila je pijačo in kruh na mizo in je obstala.

»No reci, no, kar misliš,« se je zasmejal vikar. Ona si je šla z rokavom čez oči in vzkliknila.

»Naj mi verujejo, da ga nisem spoznala. Tako se je izpremenil. Oh, šole, šole. Bogve, da je shušal, da ni zdrav —«

»Kakor riba, teta Magdalena,« je odvrnil živahno dijak, vikarjev stričnik, sin rajne Polone, ki jo je bilo podsulo ob velikem potresu. »To je samo od poti in hoje —«

»Ubogi otrok,« je vzdihnila ona, »notri iz globoke Laške, pa peš.«

»To ni nič,« je odvrnil vikar. »Hodil sem že dalj. Ti bi seveda ne prišla, ti.« In obrnil se je naglo od nje k Petru in ga začel motriti. In ko ga je gledal, mu je izginila prva radost iz lic.

»Sedi, odpočij,« je rekel kratko in nalil iz vrča.

»Gospod, za večerjo, kaj bi —« je vprašala Magdalena.

»No, skuhaj. Kaj jaz vem. Po navadi seveda. Pa pojdi že, te prosim.«

Magdalena je vzdihnila in zaprla tiho vrata za seboj. Potem je potožila Katrici tiho:

»Ta naš gospod, saj nima srca.«

Zopet si je začela brisati oči in je mrmrala:

»Grdo je rekel, Bog mu greh odpusti, gospod Martin, pa tak ni bil. Je vsaj govoril s človekom in ga ni podil. Ta pa samo kakor v bukvah, da ga ne razumeš, pa bevske, da se zleneš. Naj bo, za verne dušice in za grehe!«

Mlada pomočnica je očitno ni razumela. Smešila se je ob stari nerodni ženi z nekakim prezažetonim smehom in strmela nekam skozi okno v večer, kakor bi sanjala.

Hipoma se je nasmejala polglasno, vedro in rekla:

»Niste ga spoznali, jaz sem ga pa koj.«

Stara kuharica se je ozrla po dekletu in se začudila:

»Glej, preoblekla si se! Pa kdaj?«

»Prej,« je odgovorila deklica; nekaj toplejše rdečice ji je stopilo v lica. Nato se je gibko okrenila.

»Petelinčka zakoljem,« je odločila Magdalena, »pa naj bodo hudi gospod ali pa ne. Kar je prav, je prav!« —

»Gospod consiliarius Vas pozdravi,« je rekel dijak.

»Hvala,« je odvrnil vikar in dvignil posodo:

»Dobrodošel, Peter.«

Pila sta. Vikar je videl in je mislil:

»Truden je in žejen. Kako slastno pije.«

»Kruha si ureži!« je dejal nato, »in sedi.«

Mladi je sedel v stol, kjer je sicer počival vikar. Vikar pa je stal ob mizi in ga opazoval.

»Zares je. Bled si, ali si bil bolan?«

»Nekaj malega.«

»Pa si zdaj dober?«

»Dober.«

Duhovnik je opazil dijakovo čepico s peresom in jo vzela in si jo pomeril in se pošalil:

»Take čepice nosite torej?«

»Da,« je odvrnil dijak, »mi pri constantissimi.«

»Natio constantissima,« se je nasmehnil vikar, »zelo lepo ime. Kaj pa facultas?«

»Facultas je consultissima.«

»Pa rektor? Dekan?«

»Vestra amplitudo, Vir colendissimus dignissimusque.«

Vikar se je živahno zasmejal, snel čepico, jo motril in vzkliknil:

»Moj ljubi, odkdaj pa so kurja peresa v navadi?«

Mladi je zardel in hotel osramočen in v zadregi seči po pokrivalu. Tedaj se je vikar hripavo zasmejal.

»Priatelj, ta čepica je moja. Moj tridesetletni spomin. Brez pokrivala si se vrnil.«

Mladi je jecljal:

»S soškega mosta mi jo je vzela veter.«

»Zakaj je ne držiš,« je odvrnil resno vikar. Čez hip je vprašal resno:

»Repiticio imaš?«

»Imam!« je dejal lahkotno dijak.

»In privatam?«

»Ne!«

»Pa si pisal po denar! Ali ti nisem poslal petdeset lir, kolikor je potrebno?«

»Odložil sem zaradi boleznj.«

Vikarju je postajalo lice resno in temno, a se je krotil.

»Čakaj no,« je vprašal čez hip, »o čem name-ravaš brati?«

»Digestum vetus, liber —«
 »Po Bartolu?«
 »Po Baldu.«
 »Pa si pisal o nekem Cepoliju! Kdo te razume?«
 »O Cepoliju sem repitiral,« je odvrnil mladi,
 ki že ni mogel prikrivati zadrege. Vikar je molčal
 nekaj hipov, nato je vprašal:
 »Kako je že ime konzilijarjevo?«
 »Strozzi.«
 »Ne poznam!« je vzkliknil vikar. »Pa praviš,
 da me pozdravi.«

Mladi je drhtel. Nato je odvrnil:
 »Mislil sem prejšnjega, to se razume.«
 Vikar je stopil razburjen po sobi. Mladi je
 gledal plaho za njim in njegovimi kretnjami. Hi-
 poma je vikar obstal tik pred svojim gojencem
 in rekel:

»Tvoje velikonočne počitnice so letos kaj
 zgodnje. Ne bom izpraševal, čemu. To ti pa povem.
 Videti je, da si slabo pazil nase in obleko. Za-
 mazana je, glej, in celo krpal si jo. Ali si popival?«
 »Ne!«

Vikar je segel po kratkem ogrinjalu, ki je le-
 žalo koncem mize, in govoril:

»Nad dvajset let ti je. Nadejam se, da si raz-
 umen in ne boš posnemal izgubljenega sina. Nisem
 oče, ki bi ti mogel nadomestiti, kar si zapravil.
 Nisem bogat.«

Rahla ginjenost je zadrhtela iz njegovih besed:
 »Šesterih kmetov desetino služim in nekaj malega
 za ustanovljene maše, za pogrebe in očiščevanje
 žen. In v najemu imam njivo in senožet, da morem
 rediti kravo. Iz tega redim sebe, Magdaleno,
 Katro, plačujem Matevžkove poti in cerkveniško

delo, gospoda obhodnika na Mostu in tebe. In ti
 me staneš največ. Zdaj veš.«

Čez hip je dodal:

»Ena bolezen v hlevu, ena slaba letina in
 stradal bom — Ti pa ne paziš na drago obleko,
 glej, in —«

Obračujoč ogrinjalce dijakovo v rokah, je tisti
 hip vikar otipal list v žepiču, ga razgrnil in bral.
 Nato mu je obličje zagorelo v jezi in je bral na
 glas in se rogal:

»Meum est propositum in taberna mori
 ubi vina proxima morientes ori;
 tunc cantabunt letius angelorum chori
 Deus sit propitius isti potatori!«

»Peter,« je vzkliknil, »to je torej tvoja bo-
 lezen? In morda še kaj hujšega, nesrečni človek!«

»Gospod stric,« je zaklical mladi proseče.

»Molči,« je odvrnil trdo vikar. Oči so mu go-
 rele, lice mu je bila pokrila temna rdečica; kakor
 svoje dni v mlajših letih je trepetal nemarni baka-
 laureus pred stroгим stricem. Slišal je komaj slišen
 vzklik deklških ust pred vrati v kuhinji in ga je
 obšel sram in strah in je stisnil ustnice in odločil:

»Tepel me ne boš!«

Tedaj so se kakor sama od sebe odprla nenadoma
 vrata za vikarjem in Matevžek je zaklical v sobo:

»Gospod, obhajaj se mudi! Gospod nad-nad-
 nad-diakon na Dvoru —«

»Bog pomagaj,« je vzkliknil vikar, pograbil
 sveto posodje za zadnjo popotnico, štolo in pre-
 grinjalo in planil za Matevžkom...

»Deo gratias!« je vzdihnil dijak, si nalil vina
 in ga izpil v dušku.

(Dalje.)

Mojemu očetu.

Tjumen, 2. IX. 1916.

V turobnih dni zapuščeni samoti
 iz senc in sanj postajaš pred menoj
 in v tihem blesku, v čudežni lepoti
 Ti sije lica angeljski pokój.

In duša dušo tajnostno umeva
 in vse je v zvoku Tvojih besedi, —
 kar je skrivnosti v solčnih spektrih dneva,
 kar jih z neba opolnoči žarí.

In vse bolesti spletajo se v vence
 v resnicah, ki jih tiho govoriš:
 vsa radost, vseh spominov svetle sence
 ovile rože so življenja križ.

A ko šepeče trudno moja duša
 v vseh spoznanjih grenkih in poteh,
 poslušaj Tvoj obraz skoz mrak, poslušaj —
 in solza v Tvojih trepeta očeh.

Ne, oče, ne! Odpusti greh slabosti!
 Ne plakati! Premagal me je sen —
 Ostal sem brez cvetov in brez mladosti
 in vseokrog šumi skoz noč jesen.

O blagoslovi me na pot samotno,
 moj oče! — Solnce Tvoje so oči...
 A vem: tam pod planinami tihočno
 jesenski veter Ti čez grob šumi.

Vojeslav Molè.

Plebanus Joannes.

Bratom, ki jih še ni doma! — Dr. Ivan Pregelj.

III.

Stopiti v kuhinjo ga je bilo sram, zato je šel iz sobe v vežo in odprl v nasprotno sobo, ki so ji rekli »soba svetá« zaradi slike, katero je bil vikar narisal na celo vzhodno steno. Z neskončno ljubeznijo je bil prebil vikar tri leta vsako zimo pred steno, preden je bil prenesel iz »mape« vsako črto na zid. Slika je bila mogočen enakostraničen četverokot, ki je rastel s trikotnim nastavkom v strop in obok. V trikotu pod obokom je prihajal Sodnik na oblakih neba in je dihal besede: »Ecce, testimonium meum!« Niže doli je klečala žena, ki je bila z obema rokama razgrnila obleko na svojih oblih, deviških prsih in je gledala kvišku in je prosila: »Poglej, moj ljubi sin, telo, ki te je nosilo, in prsi, ki so te dojile. Bodi usmiljen, kakor si obljubil, vsem, ki so me čistili!« Dva angela sta ji stregla in eden jo je venčal. Dva druga sta stražila s sulicama; eden je vabil zveličane iz grobov pred sodbo in drugi je podil preklete izpred sodbe hudobam v naročje in v žrelo zevajoče peklenške zveri. Voglata četverkotna slika pa je bila kakor s štirimi žebli pritrjena in so bile glavice žrebljev okrogla pismena strašnega imena: MORS. Štirje veliki vetrovi, jahajoči na mehovih: Boreas, Subsolanus, Auster in Eurus, in osem malih je pihalo z vseh delov sveta v sliko ozemelj in morij, ki so v krogu zalivala celine in rastle kakor prečudno vejnato drevo v sredo dežel čudes bogatih, mest, rek in stotere vode. Prav na vrhu pod sodbo je rastle »suho drevo« in drevo spoznanja v raju. Srebrnobojasta kača je ležala v drevesu. Adam je jedel in Eva je trgala od sadu; še vsa deviška je bila in srečna, ker je še spal črv vesti in ni še bila minila sla... Oko je omahnilo ob sliki navzdol, kakor v prepad v kraje velikega mesta Babilona; stolp napuhnjene volje je videl daleč čez morja stotero zlo in greh, ki se je bil od mesta vlačugarskega razlil v sever in jug, na vzhod in zapad. Zbolelo je v duši, dokler ni oko počilo v prečudnem mestu sredi zemelj, v mestu zveličanja, ki je bilo vpeto v zidove kakor v prstan in so ga križema delile ceste. Tam blizu je rastle Golgata in je krvavel na gori človek, razpet na križ, daleč viden, kakor luč na gori: vse do Babilonije blodne in do volkulje na

sedmih holmih, do mesta »qui tenet orbis frena rotundi«. Tam so rastle v grmado sedmere cerkve, rotunda in Kristancija. Ob tem vekovitem osišču vseh časov in vekov je rastle v nepreglednost morje čudes vseh zemelj in strani. Sredi med Laborintom in Polžem-Karibdo se je zibala na modrih valeh riba-deklica. Rep se je svetil in ga je lovila z levico; z desnico je vihtela zlat venec: lepa, sladka žena do pasu, mrzla in strahotna riba od pasu v noge... Njen rep je kazal na jug v deželo Nila, ki je kipel iz jezera in lil vode v novo jezero. Ob njegovih vodah so živeli prečudni nestvori: ljudje polkonji in ustničarji, Ambari, brez-ušesci, rogatci, Skinopodi in ljudstva pomešanega spola. Tu so gnezstile živali strašnega imena: Ibeks in ptica Avalerion, ki je edini s samico na svetu, zeleni Psitak in Salamander, zmaj krilati, ki zastruplja studence, pa Kameleon, ki se živi od ajerja. Proti severu je kazala riba-deklica z vencem v deželo Grifov, kjer je veter Biza doma, v kraje Skitov in Gogovega rodu, ki stroji kože svojih sovražnikov sebi in konjem za odejo, na otok Mioporov, tolovajev na valéh in do Hiperborejčanov, ki so srečni in ne poznajo smrti nego radevoljno... Tam pa, kjer se solnce nagiblje v zaton, je plavala v odprto morje galera in je bilo pisano na jadrnih kratko, bridko:

»Ubi via?»

»Kam pot?»

Mladi licenciat je vzdihnil. Čudna žalost se ga je bila polastila med opazovanjem znane mu slike, ki so se pred njo križali ključarji, ko so v tej sobi skleпали z vikarjem račune; slike, ki so o njej sanjale neveste in mlade matere in se s krikom budile ob strani svojih mož, s katerimi so stale pred strogo izprašujočim vikarjem v dneh, preden jih je bil oklical...

»Kam pot?»

Mladi človek je mislil nazaj v dneve, ki jih je bil preživel v tej sobi, in je mislil naprej v dneve, ki jih je živel poslej, vse do zadnjih mesecev, do zadnjih žalosti, bridkosti, slasti in zdvajanj. Z nestrpnostjo človeka, ki noče čustvovati bridkega, se je odtrgal od slike in stopil k polici, kjer so bile knjige. Odprl je prvo; bila je obredna knjiga in jo je odložil. Odprl je drugo; bili so zapiski vikarja Janeza Potrebuježa. Listal je po njej in je bral:

»Čreda, ki mi jo je Bog dal v pašnjo v letu Gospodovem MDXXXII.«

Tu so stala na prvem mestu imena tlačanov: Urh Bogotaj, Janez Srakoper, Peter Cvetrežnik, Jurij Kozorog, Simon Podoreh, deset Kavčičev, pet Krivcev, Hrast in Devetak —: tristopetinosemdeset mož tlačanov brez otrok in žená; bila so sama domača imena in le dve sta peli tuje: Manfreda in Carli. Ob robu je stala opazka med križema:

»Otroci mrjo! Niso grešili, v veselje bi bili rastli očetom in meni. Pa si jih vzela, Gospod! Ti veš, čemu!«

Dijak Peter je obrnil list in je bral imena svobodnjakov in tolminskih gospodov: Bonaventura, capitaneus; de Formentini, notarius; de Cucagna, preco; de Tacco, capomasso; de Puppis, agens M. D. C., miles arcis, custos, mercator...

Ob robu je stala opazka, krčevito pisana, kakor obsodba:

»Misericórdiam volo et non sacrificium!«

Zopet je obrnil mladenič list in je bral imena vikarjevega obhodnika Tomaža Skočirja, Magdalene, vikarjeve dekle, Katarine, deklice, katero je bil vzela za svojo, Matevžka, cerkvenca, in ime sinu Poloninega, Petra.

Ob robu je stalo zapisano:

»Ljubim jih, ker so moji, in zadnjega najbolj, ker je daleč.«

Dijak je zaprl knjigo in je mrmral:

»Ljubi me stric, a po svoje.«

Segel je po tretjo knjigo in je bila bivša last veselega vikarja Martina Štampe in je bilo knjigi ime:

»Facietiarum libri IV.«

Tedaj se je mladi poglobil v branje in vsa žalost njegovega lica je splahnila in ugasnila...

* * *

Mehek mrak je bil napolnil sobo z vonjivo zarjo, ki se je bila zunaj razgrnila od čedajske strani. Odsev nebeškega ognja je ležal na kratkih, veselih zgodbah, katerih je bila knjiga polna. Licenciat je bral:

»Najmlajša hči pa, lisica premetena, je začela vihteti svoje mokre roke in je vpila: Jaz ga že ne maram moža, ne maram, ne maram! In glej! Ko je vihtela z mokrimi rokami, so se njej prvi posušile in jo je oče najprvo omožil možu, ki se ga je zvičajno branila.«

Vesela lahkomišelna kri je vzplala v mladem človeku, ob oči mu je stopila kakor dremavica.

Tedaj je nekdo rahlo odprl vrata v sobo. Mehek dekliški glas je vprašal:

»Gospod Peter! Ali ne pojedete večerjat?«

»Rad,« je odgovoril mladenič in se živahno zganil. Stopil je h Katrici in jo vjel za obe roki in jo potegnil v sobo.

»Zakaj mi praviš ‚gospod‘,« je rekel, »ali sva si tuja?«

»Spodobi se,« je odvrnila in dvignila oči k njegovemu lepemu, bledemu licu. Vonj njene zdrave polnosti in krepke ženske polti je dahnil v trpki hlad prostora.

»Kako si zrastle,« je rekel Peter in dvignil roko s trepetajočimi prsti k njenemu licu. Trudna, neodločna strast je dihala iz njegove besede. Deklica je bila sklonila glavo in se smehljala srečno. Prijala ji je njegova beseda in ko je pogledala kvišku, je pogledala hitro, kradoma in z neskončnim poželenjem, da bi ga videla, kako giblje z ustnicami, in se še uverila, da govori res on sam in popolnoma on in ne samo tisti iz sanj. V sladkem, motnem hotenju je napol razklenila ustnice, kakor da se je odprl motnoblin, rdeč cvet.

»Tako lepa nisi bila še nikoli,« je dejal Peter in je iskal z roko po njeni navzgor ob rame in sijajni vrat.

»Večerja čaka,« je rekla tiho. Tedaj jo je on pritisnil za ramena tesneje k sebi in ji zašepetal na uho strastno, skoro jezno:

»Draga si mi, moja si!«

Vonj njenih las je udaril kakor val v njegovo obličje; lahek trepet je preletel njene ude, ki so se bili kakor razvezali v sladko mehkost.

»Ne, ne, ne,« je dahnila nemirno, trudno. Nato je zasopla plaho:

»Pusti, Magdalena gre.«

Dršajoč korak je odgovoril od zunaj in ju razvezal.

»Otroka, večerja! Kje sta?«

»Oj, teta!« je zaklical brez vsake zadrege mladenič, ko je Magdalena vstopila. »Saj pojdeva. Samo sliko sveta sem razkazoval Katrici. Ali kaj veste, teta, kje smo mi?«

»Kako bom vedela?«

»V Tolminu ste,« se je zasmel živahno in stegnil roko in pokazal na steni:

»Tu glejte. Ta kača, to je flumen Silanus, ki se izliva proti mestu sredi voda.«

Stara ženica je šla z otročjo topostjo za gibljajem njegove roke. On je rekel:

»In tu je riba faronika, glejte jo! Za rep se drži. Kadar ga bo izpustila, bo gorje na zemlji: potres, vojske in kuča.«

»O Jezus,« je zastokala ženica, »ne maram je videti, nemarne!«

Katrica je dahnila:

»Pa zakaj tako? Ali je resnica?«

»Resnica božja,« se je nasmejal Peter veselo in ji pomežiknil. Skrivaj ji je stisnil roko in je čutil, da mu je pozdrav vrnila.

»Hladno je tu, pojdimo v kuhinjo,« je rekla težko Magdalena. Stresla se je v čudnem strahu in je nemirno mežikala s svojimi otroškoplitkimi očmi. Peter je vzel knjigo facecij in so stopili v somračno vežo.

* * *

Mrak se je bil zgostil, vikar Janez se še ni bil vrnil. Oni trije so čakali v kuhinji nanj. Peter je bral vesele zgodbe in ženski sta sedeli na nizkih stolcih in poslušali, ko je tolmačil; bilo je čudno solnčnotoplo v prostoru in so se bile sence, ki jih je rezala lojenka, porazgubile v tiho nepoznano samoto. To so bile zgodbe čudnega vonja, mladih, veselih ljudi. Vse je rajalo in se smejalo, celo lev, ki je bil splašil Pirama in Tizbo, celo malič, ki so mu bili prodali Teofilovo dušo, celo Mati božja, ki je obdarovala s srebrnim čeveljčkom orglarčka, ki ji je pel, in ploskala veseljačici, ki ji je rajala. Sredi veselega pogovora je zapel petelin na gredi in se je zlenila Magdalena in vzkliknila:

»Otroka, moliti moramo!«

Kakor iz sladke omame vzbujena, se je dvignila Katrica. Pokleknila je ob stoličku, kjer je sedela. Peter je odložil knjigo in pokleknil poleg nje.

»Pa dajmo,« je rekel.

Magdalena je molila naprej. Zaspana, dolga je bila njena beseda. Pela je v topih valovih z ostrimi presledki, da je bilo, kakor bi vedno zopet zaprhutala trudna perot in se ostro zadela ob nekaj trdega. Duša išče poti v solnce in mir in pada iz sunkovitega poleta, kakor privezana kokoš nazaj v snov in prah. Utrudi se duša in pojema v gorečnosti sunkov in dremlje plaha; ne sanja v višine; telo je trudno, želi iz nadležne lege v razmah, jezik govori besede, ki ne vzbujajo, kri je težka, dremotnost lega v oči in skranje: zdehaš, zdehaš...

»Stopila je Marija k Jezusu, Marija roža devica: Jezus, dete moje, kako se ti bo godilo na samo cvetno nedeljo? Ljuba mati moja! Kako se mi bo godilo na samo cvetno nedeljo? V roko bom vzel svojo romarsko palico in svoj zlati pater-nošter in pojdem v mesto Jeruzalem in bom tam judovski kralj. Oče naš, kateri si v nebesih...«

Mladih prsti so se stikali v igri in usta si šepetala med odgovore tihe besede.

»Ali še veš, kako naju je bil stric zaprl v klet?«

»Vem.«

»Kako si se hudo bala in sem te moral držati v svojem naročju?«

»Vem.«

»In si mi na rokah zaspala?«

»Vem.«

Magdalena je molila zaspano in izpraševala:

»Jezus, moje dete! Povej, kako se ti bo godilo na sam veliki petek?«

Govorila je in že ni več umela, kaj moli. Težka glava ji je kimala. Kimala je mogočna senca na steni. Tisti hip je vprašal mladenič deklico:

»Zakaj si vzdihnila?«

Zašepetala je zaupno:

»Pozabila sem luč prižgati v krstnici!«

»Prava reč.«

»Ne,« je odvrnila, »z gospodovega okna se vidi in bo vedel.«

»Zelo se ga bojiš,« je rekel.

»Pojdem, ko odmolimo,« je dehnila.

»Ali te ne bo strah?«

»Bo me!«

»Ribe faronike?«

»Mrliških glav.«

Vjel je njeno roko in se dobrikal:

»Pojdem s teboj, Katrica!« —

Sredi stavka in molitve je utihnila Magdalena.

»Magdalena spi,« je šepetnil mladenič. »Daj, Katrica, vstani, prižgala bova luč.«

Vstala sta, vzela lojenko in pustila Magdaleno v somraku zadnje žerjavice na ognjišču. Šla sta na vrt, čez vrt navzgor, kjer je stala na Ilovici mala romarska kapelica Matere božje. Postavila jo je bila v letu 1500. pobožna bogata Tolminka, ki je bila omožena v Florenciji in se je kot vdova vrnila v Tolmin, tu umrla in darovala cerkvi svetega Urha dragoceno monštranco. Bilo je sveto mesto, kjer je stala kapelica. Trideset tolminskih mož je bilo na tem mestu padlo l. 1478. v strašni borbi s Turki, ki so junakom posekali glave in jih razmetali po cesti v Dolje. Star mož, ki ni bil pobegnil in se skril v novo izkopen grob, je pobral glave nesrečnikov in jih zagrebel. Med njimi, ki so bili umrli junaške smrti, je bil oče Janeza Potrebuježa. Junakom v spomin je stalo malo svetišče. Vikar Janez ga je bil okrasil in iz orehovega lesa je bil potegnil okoli malega oltarja pod obokom polico in postavil nanjo lobanje junaških mučenicov, trideset belih oblih lobanj, katerih ena

je bila glava njegovega očeta. Vsak petek je gorela ponoči oljenica v pokoj in mir njihovim dušam in v zadoščenje, da so jim trupla ležala nekje v soških tolmuhih. Na oltar pa je bil postavil vikar veliko razpelo z Mučenikovim likom, ki je sličil liku v vikarjevi sobi: ista roka je bila izrezala lice, vzobličila ude in vsekala rane. Bilo je lice, ki je neskončno dobro odgovarjalo licu vikarjevemu in vsem drugim grozilo z izrazom nesvetega, nečloveškega. Zaradi tega lica so morda tolminski plemiči de Puppisi, de Formentini in de Cucagna tožili vikarja zaupniku čedajskih kanonikov Jožefu de Menezeisu, »che tratta guadagnare gran quantità di danari per ftarfene allegramente, ridendofene di coloro che corrono a baciare il ,sua manu' fatto Crocifillo infernale...«

Peter in Katrica sta bila prešla vrt v motnem soju zadnje lune, ki je bila pravkar vzšla; vstopila sta v samotno svetišče. Ne da bi se razgledala, je potegnila deklica visečo luč pred svoj obraz, vnela stenj na dušici in sunila luč navzgor, da je škripec pod obokom zacvilil. Tedaj ji je Peter upihnil čez rame lojenko in jo objel zadej in ji pokrill lase in tilnik in lice s poljubi.

»Ne tu, ne tu,« je zaprosila krčevito in mu težka drhtela v rokah, da jo je napol nesel na prosto. Globoke očesne dupline lobanj so strmele topo v čuden prizor. Rdečkasta luč, ki je zaplala v svetišču, je osvetila mračno lice Mučenikove slike na križu, ki je ostal za zaprtimi vrati sam, žalosten, v muki in molku...

Peter pa je vedel deklico nazaj in postajal na vrtu v sencah in se opajal z njeno lepoto, z vonjem njenega plahega, trudnega in cvetočega telesa, njenih ustnic, ki so cvetele: rdeča roža, tik preden se osuje...

Sin nadušljive matere, pohlevni Matevžek se je bil tisti čas vrnil z Dvora, kjer je bil pustil vikarja pri umirajočem naddijakonu. Videl je njiju pot in njiju ljubezen in se je stisnil v senco, da ga ne bi videla. Prešla sta mimo in je slišal besedo polno ljubezni. Onadva sta stopila v hišo; pohlevni Matevžek pa je stegnil roke predse, se ozrl proti zadnjemu kraju lune na nebu in je zamrmral obupno, neverno:

»In če ga mara, ali jo bo vzel? Moj Bog! Ti meni pomagaj! Hudič ga vzemi! V hišo je stopil, pa jo ima.«

Opotekel se je proti hlevu in je legel v seno. Ni molil, ni mislil na mater nadušljivo doma, mislil je na dekle, ki ga je bil izbral in mu je poljubovala drugega. Mislil je na vikarja in da ju bo ovadil. Pa je domislil:

»Pa ju zatoži, če misliš, da te bo potem marala!«

Ubogi človek ni mogel najti miru, ni mogel dognati, kako sedaj. Solze so mu začele teči po licu in jih je brisal s krčevito nerodnostjo. Potem je sunil kvišku. Nekak temen, obupen sklep se je hotel izviti iz njegovih bolesi. Šel je proti vratom na prosto in se zadel s čelom v podboj, ker se ni bil sklonil. Omahnil je ubito nazaj. Tožil je svojo boleost izvirno iz sebe:

»Zapusti naj jo in osramoti, da se bo sivi skali smilila! Koze naj dobi, da bo grda in je ne bo maral.«

Stopil je na prosto potolažen, da bo dobila Katrica koze. Srečal ga je vikar, ki se je bil vrnil.

»Ali še ne spiš?« je vprašal.

»Še ne,« je odvrnil Matevžek.

»Bi rad voglaril, kakor maček?«

»Bi —,« je zinil mladenič. Sam ni vedel, kako je odgovoril kljubovalno in jezno.

»Si preveč mevžast,« se je prezirljivo odzval vikar in pristavil hladno: »Spat lezi! V vikarjevi hiši ne boš ne voglaril, ne vasoval. Kadar boš, boš v svoji.« —

Matevžek je poslušen odšel.

* * *

Vikar pa je šel in bral ob goreči lojenki v noč. Ob lojenki je bil kupček pepela. Vikar je jemal list za listom. Zdaj je list zganil, spravil, zdaj je drugega prinesel s tresočo roko nad lojenko in ga sežgal. Zdaj je bral:

»Come per essempio, chi li goderà una Donna, non lo farà con intentione diretta di offender Dio, ma per compiacere al fenlo che l' inclina e quali lo violenta a dilettafi di li guftola attione.«

Vikarju je lice prevlekla trudna žalost in je držal list nad svečo in je mrmral:

»Ne zameri, padrone! Kako naj te opravičim za dvoumno besedo? Opravičim te, ker te poznam, da si bil svet in moder. Goreti pa moraš!« Stegnil je list nad lojenko.

Bridek smeh mu je legel na ustnice:

»Goriš, dobri; goriš, kakor oni nesrečni, žalostni Arrabiato... goriš!«

List je splahnil nad kupčkom pepela. Vikar je razgrnil nov list in je bral:

»Se i Reverendi non foffero li facili a vibrare quell' armi della interdotta, la loro autorità farebbe più rispettata, ma maggiormente l'eglino le vibrassero per giustitia come le vibrano per interelle.«

Vikar je znova stegnil list nad svečo, a je tisti hip odmaknil, ko je videl pred seboj pismo volčanskega vikarja. Po tem Volčanovem pismu je segel in je bral pazljivo in na glas, posnemovaje noslajoči, tuji izraz glasu svoj-ga nasprotnika:

»Tovariš v Kristusu! Prijateljska beseda naj Ti odpre oči in srce, da spoznaš, kako si delal krivico. Ni srda v naših srcih, a ker smo nedolžni in si nam krivico storil, Te opomnimo. Ne govorim v svojem imenu, nego v imenu tovarišev, ki so mi dali pravico: gospodov Matije, Martina, Petra, Jurija, Odalrika, Tomaža in meniha Jerneja, pa vseh mlajših. Kriv si in petdeset ljudi bodo podpričali, da je res, česar Te dolže. Dolže pa Te po pravici, da si jim večkrat jemal čast pri vernikih in zlasti na dan svetega Urha, ko so se stekli ljudje od vseh strani. Govoril si s prižnice in neumno, da so farizeji, pijanci, nečistniki in nevedneži, hlapci neumnih in lenih skopuhov. Rekel si: lepši je prase v svinjaku, kakor duhovni v cerkvi! Rekel si, da kozarji več vedo o Bogu, kakor tisti, ki cerkveno desetino jemljejo. Rekel si, in se ne moreš izgovoriti, da nisi nikogar imenoval, rekel si, da je na Tolminskem v vsaki fari po en poglavitni greh: v volčanski, cerkljanski, idrijski, bolški, kobariški in šentviški. Hudobni! Zakaj si sebe zatajil, ki si prilika napuha, ki je kralj vseh grehov! Tovariš v Kristusu! Pod okri-ljem močnega prijatelja gospoda Ambroža si grešil obilno proti svoji postavni gosposki. Ne mi, ona Te bo sodila za tisto. Mi pa, ki smo Ti tovariši, zahtevamo, da očitno popraviš krivico, ki si jo nam delal. Tri nedelje zapored boš s prižnice obžaloval in povedal, da si lagal, govoril neumno in krivično.«

Duhovnik je rekel mrko:

»Lažeš se, tovariš v Kristusu, gospod Josephus!«

Nato je stegnil pismo nad ogenj in je gorelo. In je govoril:

»Po zaslugi goriš, zvijačnež! Zares, prase je lepši v svinjaku, kakor si ti.«

In čez hip je mrmral:

»Za Gospoda, ki mu služim, stojim! Kaj mi morejo? In še z lažjo? In z zavijanjem besed? — Gospodje tovariši! Haha! Pridite čez tri dni k pogrebu najljubšega mi očeta, gospoda Ambroža! Pridite! Vam bom še enkrat povedal, kdo je duhovnik in kakšen naj bo.«

»Saj bodo prišli,« je rekel čez hip; »bom skrbel, da ne bom prekratek!« —

Prvi blede svit dne se je risal na oknih. Tedaj se je vikar dvignil izza mize in legel na klop. Da

bi bil šel spat v posteljo, se mu ni več zdelo vredno. Odločneje je rastla svetloba v sobo in iz mraku je vstajalo čudno, nelepno in trdo obličje Mučenika, pripetega na križ. In je bila ena in ista bolešt, ki se je odražala na razpelo in na licu tolminskega vikarja, ki je bil vsnul...

* * *

Tri dni za tem je govoril tolminski vikar vpricho svojih faranov, številnih tovarišev-duhovnov, plemičev, Tolmincev in Čedajskih, vpricho tolminskega glavarja in župana. Govoril je v kipeči sili čudne moči, ki je bila močnejša kakor kdajkoli prej.

Ecce, sacerdos Domini! Nebesa drži kakor steber. Kakor most je, ki nosi tovor in jezdeca. Oče je, ki uči, kara, tepe, in mati je, ki ljubi. Kakor njiva je: daje, kakor je prejel od svojega solnca, od svojega Boga. To je bil pokojni! Ni pa bil, kar ne sme biti duhovnik božji.

Vedno zopet je vzkipevalo morje barev, ki so slikale greh, sedmeroglavo hidro. Rastli so izrazi, ki so tolkli v obraz; bili so migljaji roke, ki kaže: ta je, tega mislim, ali ga ne poznate?

In potem po dveh urah polnozvočne besede je govoril vikar krčevito slovo od pokojnika in prosil k nebu, da bi dalo Cerkvi pravih apostolov, ohranilo krepostne v kreposti in nagnilo šibke k dobremu...

Družba pogrebcev se je bila razgubila. Vikar Potrebujež je stal sam ob svežem grobu. Zdaj, ko je bilo vse mirno, ga je obšla trudna ginjenost in je jemal slovo: sam zase, od prijatelja, od brata po duhu. In tedaj se je spomnil, da mu je rekel nekoč pokojni: »Janez, prijatelj, ne boš imel veliko na svetu.«

»Nobenega več,« je vzdihnil vikar.

Hladno ga je streslo. Začutil je, da mu bo hoditi težko pot in da nima nego kozarje in tlačane, ki so mu vdani, otroke in žene.

»In še ti se me bojijo,« je pomislil, »ker sem trd.«

Tedaj se je približal vikarju črnooblečen bled mož s temno redko kozjo brado, tih, šibek in skromen, se poklonil nekam nerodno in pozdravil v mehki latinščini.

»Kaj bi radi?« je vprašal vikar po domače.

»Spovedal bi se,« je odvrnil tujec.

»Ali ste moj faran?«

»Sem,« je pritrdil oni. »Na sredi poti v Zalaz stanujem.« —

»Vrač, čudni mož? Slišal sem! Kdo ste prav-zaprav?«

»Degradatus actualiter ante tres,« je zinił tihò tujec.

Vikar se je začudil. Nato pa je rekel mirno:

»Stopiva v cerkev!« —

IV.

V soboto zvečer pred prvo nedeljo v postu je bil vikar Janez prebral evangelijsv. Matevža in se poglobil v skrivnostno zgovornost apostolovega drugega pisma do Korinčanov:

»Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis!«

In še je bral in je živo občutil, kakor da sedijo okoli mize znanoneznani ljudje. Pogledal bi kvišku in bi jih videl pokojne vikarje in obhodnike tolminske fare, kakor jih je poznal in kako poslušajo, kimajo modro z glavo, pritrjujejo in soglašajo vsak s svojo kretnjo: močni Jakob Simonov, ki je bil v praznik in nedeljo duhovnik pred oltarjem, od pondeljka do sobote pa kovač za nakovalom; Matija Urhov enooki in tenkosluhi, Peter jecljavi iz Ljubinja, Urban niz Most, ki je kihnil med mašo, pogasnil vse sveče in domaševal, preden so jih utegnili prižgati znova, veseli gospod Kirjelejsom... Sedijo modro in pritrjujejo:

»V ranah... v ječah... v postih... v čistosti... v znanju... v besedi resnice... y moči... v časti... nečasti... per infamiam et bonam famam... ut seductores et veraces... sicut qui ignoti et cogniti...«

Vikar Janez je dvignil glavo in je videl, da je sam. Poln tople stanovske ljubezni je zamrmral:

»Usmili se njih in mene, Tolminci smo!«

Vsak sobotni večer je občutil vikar vedno zopet čuvstvo, ki mu ni vedel imena. Ali je bila svežost telesa, katero je bil po delopustu umil v mrzli vodi, se obril in se čisto preoblekel? Ali pa je bila nestrpna razigranost duha, ki je mislil na pridigo za prihodnji dan, veselo iskaje po sto imenih za eno resnico: vse je dobro v Bogu. Tega svojega spoznanja vesel je iskal vikar za tistim živim v besedi in mu je bilo jasno: beseda je vesela, če ima Boga, in je žalostna, če je iz hudiča. »Hudič,« je čuvstvoval, »dajem mu ime, ki ni grdo in žalostno. Dajem mu ime iz Boga. Njegovo pravo ime je drugo. Ne, ni tako! Ne sme imeti imena. Če je neskončno preklet, je tudi v tem, da nima imena. Ne imena ne glasu. In zdaj vem, kaj je. Žalostni, brezimni, večnonemi.« Nato je vzrastlo veselje v vikarju:

»Ti, Jevane, pa si zgovorni hlapec Gospodov in imaš prav kakor On svoje veselje z besedo, ki

je kruh in ribe pomnožila. Slišiš jo, vidiš jo, kako pove, kako izreže, kako je ustvarila iz temnosti misli in želje, da vidi sto oči. Ti moreš z besedo sebe vzdigniti v veselje in k Bogu ravnati duše svojih ovčic.«

Čez hip pa je čuvstvoval:

»Kako naj jih učim, da bo prav in me bodo prav razumeli? Gospodi znam golčati in v laškem in latinskem jeziku; oni pa, ki niso gospodje in govore po otročje, kako naj me razumejo? Kaj vedo? Vedô in vidijo in umejo o mačjih očeh in solzicah, o oprtniku in listniku, o senikih in o ovsu, ki ga pes služi, o travi malovratu in muhiču, o ošvišku in blazini pod streho, o mečilnikih in mehnicah, kako se snop dreši in kako kobila ruje in se krave tečejo —«

Sredi svoje vesele zgovornosti je postal vikar resen:

»Mar nisem Tolminec in me ni mati učila govoriti, kakor tu govorijo? Nisem jim govoril prav dozdej! Jevane, nisi jim tako, da bi šla vsaka beseda v prav. Drugače jim boš povedal odslej in že koj jutri boš začel.«

Razgret je začel hoditi vikar po sobi. In je iskal in je našel in ni bilo podobno jeziku apostolovemu. A bilo je dobro in je bil zadovoljen in je mrmral:

»Volčanski galjot! Svojim lastnim ovcam groziš cerkvene jasli zapreti! Jutri pridi ali pa pošlji poslušat, kako se pove kmetom in rutarjem!...«

* * *

Prvo postno nedeljo je pridigoval vikar Janez in je povedal, kakor nikoli poprej:

»Ali boš nosil v malin na goro k pridružnici in boš romal v malin k vodi? Ali naj se dedec kmisa in otroče kolne? Otrebki so za teletom in otava za jarnico. Prva je košnja, potem so lonice; prvo je klas, je snop in potem je ošvišek slame. Ne boš oblačila grejke pod srajco in dolenjca nad krilo. Vse po svoje, po pameti in prav, kakor je uravnano po pameti in od Boga ustvarjeno! Voda teče zmeram niz goro, vrba se muži spomladi, beza se razpihne križev teden, lešniki so čadni o svetem Jerneju, nebo podgori le k lepemu vremenu in kača ozimeje le pod jesen, kadar oprhne kozomor. Vse ob svojem času in prav, kakor je ustvaril Gospod: črešnje, da se pišejo, koža, da se piša; iz meglâ, da štrka in mrcini. Pritlika v meji ne raste v drevo in nagnoj ne cvete rdeče. Vse po božji volji in besedi! Vse je dobro, vse od Boga! Zato Ga hvali in moli! Boš rekel, da govorim li-

sasto! Ti sam si lisast in neumen! Vse je dobro, vse je od Boga! Tudi slabosti in bolezni je dal. Sedem jih je dal: sušico, bodilj, divje meso, skrnino, kostenico, golico in smeti. Lahki pa so prinesli v deželo še beneški ogenj. To je, da ni žloti sladka šiba, pa je zdrava! Če pa gre bolezen po ljudeh, ali ni dal Bog lekov proti njej? Sedemkrat sedem jih je dal: smolo in jazbečje sadlo, srčno zelje, spaliko in pelin in vse tiste, ki so jih znašli učeni ljudje: kardamon, kasija, terjak, vinum hispanicum, lapis pyrilis in lignum sacrum za laški ogenj. Pa še velike besede je dal in male, odroke in molitev proti kugi in kačjemu strupu. Nisem lisast, ut seductor et verax golčim in je nisem golsnil nepravične. Žloti šibo in brezovo mast, da bo zdrava. Za pokoro so nam bolezni in potresi in tlaka in lakota, za pokoro telesu, ki je secundum medicos prašičjemu podobno. Za pokoro telesu ritastemu in v življenje dušam, ki so večne. Tako je Bog odločil in storil. Ti pa si ravnal narobe. Hudič te nosi kolonce v greh. Potno srajco boš vrgel raz sebe, ali duše umazane ne boš umil? Ali hočeš res ostati meljušnik, suha grapa in prijatelj snedi in se obaliti v peklenko jamo? O človek! V tem svetem postnem času, ko je šel sam Gospod Kristus v puščavo pokoro delat, spreglej in se obvedi: Kakšna je moja duša? Povedal ti bom na uho! Gosposke žene in hčere po mestih nosijo na desni roki kožušček, pa mu pravijo boljši hlev, zato ker gredo vse bolhe iz obleke v to dlako. Tak boljši hlev je tvoja duša: ušiva je, gnidava, garjeva, opiščena, smetna in smrdljiva. V imenu Gospoda Jezusa, ki je hudiča, zapeljivca mutastega, pognal in strahoval, ti ukažem, da se kesaj in vrni k resnici in pravici, da ne boš drevo nerodovitno, pitomen les peklenški kopi. To te prosim, ne naredi mi tega, da bi bil prišel z molznikom in sem našel jalovico, ki ji ni oddajati vimena. Amen!»

Spor Volčanov z domačim vikarjem Jožefom pa se je bil poostiril. S človeškim blatom so mu bili namazali kljuko pri hišnih vratih, da se je omadeževal, ko je vstal k maši. Javno so ga grdili, da ima ljubico v Tolminu.

»Iz tvoje fare ljudje hodijo in trosijo laži v Volčah o meni,« je sporočil de Menezeis vikarju Janezu in vikar tolminski je odgovoril:

»V svoji fari ostani in ne hodi spletkarit v mojo, pa bodo utihnili.«

Tiste dni je vikar Janez zabeležil v svoje zapiske zgodbo svojega spora z Volčanom:

»Josephus de Menezeis! Bog ti greh odpusti, da si mi v jezo in bridkost! Misliš, da te sovražim, pa sovražiš sam! Duh žalostni, hudič je šel vate in ne vidiš. Zavisten si mi, ker imam dvakrat toliko desetine kakor ti. Mene so hoteli voliti Tolminci in ne tebe in sem obveljal, ko si v Čedadu spletkaril. Da, imel sem priprošnjika in cesarski so me podpirali, ker sem domačin. Ti pa si tujec! Duh žalostni te je obsedel in se motiš v meni! Nisem govoril ne z eno besedo proti tebi. Lagali so ti, ki jim veruješ, gospodom de Puppis, de Formentini, de Cucagna! Veruj jim, sleparjem, oderuhom, ki so obogateli s krivico in z žulji ubogih! Tvoja pamet, tvoja vera! Morda nisem samo tem trn v peti in sem celó gospodom v Čedadu. Kaj mi mar! Jaz vem svojo pot! Jaz sem na Tolminskem svojim ljudem in ne tistim, ki tržijo mimo in nosijo deklam po tabernah beneški ogenj. Josephus de Menezeis, morda ni več daleč čas, ko boš zvedel, da sem bil rednik tvojemu otroku, svoji dekli Katarini. Zdaj ne veš in si miren, češ: davno je pozabljen greh moje mladosti! Pa ni! In ti si se slabo popravil od prvega greha in potoglaviš v slabosti in senci, kakor je pisano: abyssus invocatur abyssum.«

Tako je napisal vikar Janez. Ko pa je prebral, mu je bilo žal, da je pisal, in je na lojenki sežgal zapisano. Z očmi očeta in rednika je šel tiste dni potem za kretnjami svoje dekle Katrice in je našel, da je rezana materi iz lica in hoje in da je kakor roža in da cvete, cvete, cvete.

»Ecce nunc tempus acceptabile,« je začustvoval vikar skoro nezavedno v prvi dih bližajoče se pomladi...

Dekla pa je tiste dni večer za večerom skrivaj polnila vrč z vinom iz vikarjeve kleti in ga postavljala v slepo okno, da ga je vsakokrat vzela Peter, kadar je šel spat.

Ecce, nunc tempus acceptabile...

Zimsko vreme velikega tedna je zasekalo živo v prvo in že sočno pomlad. Vikar Janez je izvedel iz žalostnih velikonočnih izpovedi nov tlačanski greh:

»Pa na Boga sem bil hud, ker je sneg in zmrzal poslal, da ne bo ne kruha ne krhljev.«

Vikar Janez je učil iz Joba Husita in ni potolažil svojih ljudi, pač pa tolminski glavar, ki je prepovedal izvoziti Čedajcem desetinsko žito iz dežele in poslal z vozovi ponje na Dvor. Našel je samo še dvajset starjev mešanega. Vse drugo je bil naddijakonov kapomas de Puppis že odposlal

Čedad, kakor je trdil. Glavar d' Eekh se je prepričal, da kapomas laže, a ni vedel, kje je žito.

Tolminska trgovca in plemiča de Formentini in de Cucagna pa sta tajno sporočila volčanskemu vikarju:

»Desetinsko žito, ki je v Volčah, ne sme iz deže. A pazi, da ga ne izvoha lanckneht. Skrivaj ga spravi v svoje shrambe. A pazi nanj! Semensko zrno je in plačala sva ga de Puppisu kakor zlató.« —

Nenadoma je zapela nekje v noči beraška pesem o ribi faroniki in preglasila veselo novico ptičice lavdičice. Ljudje so posluhnili. Topa žalost je zagrnila duše:

»Pomladna nesreča ne bo zadnja!«

Vstale so povodnji, trgale breg in brv in odplaknile most med Volčami in Tolminom. Zapadni rob grobišča pri Svetem Urhu se je usedel v vodo, da so plavale bele človeške kosti po sivi vodi kakor drobilj. Tiste dni je poklical tolminski glavar vikarja Janeza k sebi v grad.

* * *

To je bilo novo poslopje doli v Tolminu. Grad na Kozlovem robu je bil osamel. Samo mala posadka je bivala gori, se dolgočasila in snažila staro bojno orožje na obzidju, oni isti bazilisk, s katerim je pred sedmimi leti plašil pomračnike Jurij Štampa...

Vikar je našel glavarja, ko je narekoval svojemu tajniku Rassauerju nemško pismo. Bonaventura d'Eekh je bil srednjevisok, čokat mož z rjavo brado in dolgimi brki. Imel je poteze in kretnje nižjega vojaškega poveljnika. Vedno je bil mrk, navidezno slabe volje in se je zdelo, da se ne zna smejati. Pa ta njegova pretirana rezkost je vzbujala živ občutek, da je narejena. Glavarjeva burna beseda je padala ostro kakor vojaško povelje, a je vzbujala vendar manj strahu kakor pa željo, da bi jo oponesel.

Vikar je bil vstopil in obstal pri vratih. Glavar se ni zmenil za njegov pozdrav. Čez hip pa je prašal v smer proti oknu, kjer ni bilo nikogar.

»Ali razume nemško?«

»Zakaj mu ne odgovori,« je mislil vikar Rassauerja. Glavar je prašal še trpkeje in v isto smer:

»Ali je gluha? Sem prašal, če razume nemško.«

Tudi zdaj je ostal vikar nem. Oni pa je šinil okoli svoje osi, pokazal v vikarja s stegneno roko, kakor bi bil sunil z mečem:

»Ali je tudi mutast?«

»Jaz? Ne!« se je začudil vikar in priznal, da ne razume nemško. Glavar se je nemo usadil ob mizo in narekoval naprej. Vikar je mislil v čudni trpkosti:

»Tako, Jevane! Zdaj veš, kaj je surovost. H temu-le pridi v šolo, kadar ne boš vedel, kako bi se zadril nad kmeti.«

Glavar se je hipoma zopet zasukal okoli svoje osi in vprašal neposredno in strogo:

»Ali priznavate pravice Čedajcev na Tolminskem?«

Vikar ga je osuplo gledal in ni odgovoril takoj.

»Ne!« je odgovoril vznevoljen glavar samemu sebi.

»To se pravi,« je spregovoril tedaj vikar, »da je pač vseeno, ali jih in ali jih ne. Kaj pa sem?«

»Teufel,« je rohnal oni. »Ali ne veste? Dežela bo obubožala po njih, pregnali bodo seme in sad!«

»Desetino imajo,« je ugotovil mirno vikar.

»Čedajce brani!« se je skoro naravno začudil glavar. »Kateremu tepcu sem verjel, da se pravda ž njimi!«

»Ne branim jih in ne sodim,« je odvrnil vikar. »Povedal sem, kar je res. Saj ste prašali.«

Glavar se je nemo obrnil in šel razkoračeno proti oknu. Tam je obstal in se nenaravno razgrel v besedi in gibanju rok:

»Red hočem na Tolminskem. Dva gospodarja ne bosta molzla ene krave! Saj imajo sodstvo. Več imajo, kakor jim gre. Kdo pa so ti magnifici consortes? Katere pravice imajo? Kaj ste rekli?«

»Nič,« je odvrnil vikar. »Nisem pravden in vem le, da imajo pisma patriarhov in papeža.«

Oni se je otroškoživo razgrel:

»Sleparija! Vamp imajo, da bi žrli, pa interdikt, ko izterjujejo, magnifici ladri.«

Vikar se je domislil besed svojega pokojnega dobrotnika de Canepisa in je prikimal:

»To je res, včasih sodijo oblastno.«

»Enkrat je vendar pritrdil,« je zinil glavar s široko slovesnostjo.

»Ne vem, kdo ima prav,« je menil določno vikar.

»Torej nimam prav!« je vzkipeł znova glavar in začel metati stisnjene pesti nekam predse, da je pošla vikarju resnost in se je nasmehnil. Oni je to opazil in zapel z glasom, ki mu je bil hripavo preskočil:

»Vi se smejete. Pa jaz se ne bom. Pojdite!«

Vikar se je priklonil.

»Stojte,« je zaklical oni in vprašal uradno:

»Žita še niso izvozili! Kje ga skrivajo?«

»Ne vem,« je odgovoril vikar.
»Nič ne ve,« je zalomil glavar z rokami. Nato je vprašal:

»Kdo hrani zapiske o čedajski desetini?«

»Jaz!«

»Pošljite mi jih!«

»Saj imaš svoje,« je mislil vikar in je bolj zaslutil nego spoznal svojo dolžnost.

»Gospod glavar,« je odgovoril mirno, »bom, če bosta dovolila ključarja.«

»Pošljite urbar!« je zarohnel glavar odločno.

»Samo z naddijakonovim dovoljenjem,« je odvrnil zdaj tudi vikar določno.

»Ven,« je kriknil glavar besno. Duhovnik pa je še stal in čakal, ko je oni naglo pristopil, so pihal, mahal z rokami in vpil:

»Kaj ne, to znate! Dve, tri pesti peska gosposki v oči, da ste vdani. Sicer pa, le nikar cesarskim na roko! Taki ste domači farji! Volčan mi je ljubši, je vsaj očiten in odkrit nasprotnik.«

»Pa ga hvali in spoštuj,« je mislil trpko v sebi vikar, »vihrava glava ti, ki s poštenim človekom še pametno govoriti ne znaš. Ti pa, ti! Boš pa kos čedajskim! Je bil pa že še štampa drug mož in je vsaj pomračnike plašil, pa Waltenhofer, ovca pohlevna.«

Glavar se je bil nekaj umiril in je sikal:

»Ali veste, kaj sem nameraval? Samostojnost tolminskih far sem hotel, za župnike sem vas hotel napraviti ovčarske vikarje, ki vas odira tujec. Pa nočete!«

»Mi vikarji živimo,« je odvrnil zaupneje vikar, »a ljudstvu je hudó. O zares, blagrovali Vas bodo, če jim oskrbite žito.«

»Urbarje dajte, desetino odpravim,« je odločil zanosno glavar. Tedaj je vikarja zmedlo in je rekel, preden je pomislil:

»Vzemite nam jih!«

Hipoma se je glavar umiril. Nekak zmago-slaven nasmeh mu je hotel v lice. Prikriti ga je hotel s tem, da si je šel z roko v brke. Opolzkozavratno je vprašal:

»Sam naj jih vzamem, mi svetujete?«

Vikarju je udarila kri v obraz. Čutil je živo, kako ga je oni popadel za besedo. Šele čez hip se je zavedel deloma in odgovoril:

»Hotel sem povedati, da imate moč; ali bi bilo pravično, ne vem.«

In nato je začel govoriti z nenaravno slovesnostjo, kakor bi hotel onega zlepa uveriti, da se je zagovoril, da je bleknil iz srca in ne iz razzodnosti, iz usmiljenja do sirot, lačnih otrok in otročnic in iz zaupanja v glavarjevo besedo:

»Pa saj hlapci nimajo besede v pravdi gospodov. Hlapec mora biti zvest. Saj ne sme daru iz rok tujega gospoda! Iz rok cesarjeve milosti bi bil župnik, oni, ki so me posvetili, pa bi me prekleli. Pa če bi me tudi ne, ali si ne bi očital sam? Ne, ne! Tega ne razume posvetni človek, še duhovnik se zmoti rad.«

Glavarju se je razvezalo lice v glupo sovražnost.

»Mnogo govorite,« je rekel, »in dolgo. Pa meni se mudi.«

In se je okrenil in še enkrat obrnil in zasikal zaničljivo:

»Dve uri govoriti, kakor zadnjič pri pogrebu! Ali se Vam ne smilijo otroci, ki so nestrpni?«

Vikar je zardel. Zbolelo ga je presunljivo. »Lump,« mu je šinilo skozi glavo, »nisi tako glup kakor sem mislil; udaril si mi v srce.« Hipoma pa je obvladal svojo nemirnost, se nasmehnil prisiljeno in odvrnil:

»Oprostite, gospod glavar. Kadar boste še pri maši, bom skrbel, da bom kratek.«

Nato se je hladno poklonil in šel.

»Ali ste videli?« je vprašal glavar tajnika ljut in užaljen do skrajnosti, »hudičev človek je to! Nisem ga pripravil v strah!«

Vikar pa je čuvstvoval:

»Dobro, lanckneht! Sem ti predolg? Pa ti meni? Nadležen si mi, pa ne veš! Kako boš vedel, tepec! Čemu si se dal napraviti za glavarja, če nisi za to! Za pretepača galjotov se zadaj in lajaj nanje. Nad svojim hlapcem regljaj in se repenci, če ti je odročeno. Mar sem jaz tvoj scriba, da ti bom povedal, česar ne veš? Tja pojdi, kjer lajajo v tvojem čudnem jeziku: govhov in mislijo s pametjo gladnih sleparjev! Mene boš preslepil? Mar je tebi lačna deca! Odpravil bi desetino, bi pa davek povišal za vojsko in rop.«

Mimogrede je obšla vikarja nekaka zloradost:

»Šema! Lesnike iz mojih ust ne maraš, boš okusil plehko slino jeguljastih čedajcev, ko se boš pravdal ž njimi! Še rad bi lesnike iz mojih ust. Je trpka, pa glava ne boli po njej!«

Nato pa je mislil bridko in o sebi:

»Si mislil, Jevane, da znaš govoriti, ko si zadnjič v cerkvi povedal kmetom in rutarjem. Tem si znal. Gospodom pa ne boš govoril povšeč. Nikoli jim ne boš. Jim tudi ne boš maral nikoli, amen!«

Stal je pred svojim stanovanjem in je videl in je mislil:

»Pa bom pri tej priči srečal človeka, ki kakor jaz Bogu služi in duše pase, pa tudi drugače sliši, kakor jaz.«

Po cesti se je bil približal vikarju knežanski tovariš Martin, ki so mu rekli »mercator«. Z roko je zamahoval v pozdrav, z drugo si je brisal zagorelo in potno lice in brado, ki je bila nemarno neobrita.

»Vstopi z menoj,« je odvrnil vikar Janez na Martinov pozdrav.

»Ne utegnem, veruj mi,« je odvrnil knežanski. »Moram do Ušnika, kjer imam tri vozove blaga.«

»V Volčah ne pojdeš mimo,« je dejal pikro tolminski.

»Meniš, da bom pri Menezeisu ostajal?«

»Saj ste prijatelji in ste se pogovorili proti meni.«

»Kdaj pa in kdo?« je vprašal neprisiljeno Martin.

»Da hočete od mene čast nazaj, tri nedelje zapored,« je jeknil Janez. Knežanski se je zasmejal:

»Kdo ti je tega kozla na nos obesil? O kakšni časti govoriš?«

Vikarju je postalo lice vedro in je stegnil onemu obe roki v pozdrav:

»Zdaj te pa ne pustim mimo, Martin. Lej, je spet lagal in ni res, da ste ga pooblastili, naj mi piše.«

»Koga? Menezeisa?« je vprašal Martin. »Hudič ga vzemi, nevoščljivca! Moje trgovine ovaja v Čedad, da jih moram skrivati in tajiti. Lansko leto, ko sem bil véliki teden z doma, me je izdal, tako da sem utrpel petdeset lir. Kakor da sem bil cerkev in službo zanemaril, ko sem bil vendar obhodnika najel, pa cerkvenca naučil, da psalme poje.«

Vikar Janez je vesel potegnil tovariša seboj. Ta pa se je še branil in klical:

»Zares ne utegnem. Povodnji so zmaličile ceste in mostove, tovoriti bom moral na konjskih hrbtih. Pa so vso živino pregnali in zgubo bom imel.«

Vikar Janez ga ni izpustil in ga je pogovarjal:

»Saj ne bo za plačilo, ta kaplja vina, ki jo boš popil z menoj. Pa še za kupčijo se zmeniva, če ti bo všeč.«

»O kupčiji molči,« je odvrnil Martin. »Od prijateljev ne kupujem. Se ne spodobi in ni zdravo. Naj bo! Daj torej malo svoje kletí! Potem pa pojdem.«

Vikarja sta si nazdravila s pijačo. Stala sta ob mizi, ker knežanski ni hotel sestí.

»Torej celo za véliki teden tržiš,« je očital dobrodušno tolminski knežanskemu, »pa cerkvenec ti psalme poje?«

»Poje,« se je udobrovoljil široko Martin. »Ves srečen je, da jih sme peti, pa še otrokom je povšeč, ker jim pusti razbijati in ragljati, kolikor hočejo.«

Široko se mu je raztegnilo lice v smehu in je rekel:

»Tebi povem, kako je ta reč. Poslušat ga ne hodi, da se ne boš strgal od smeha, ko ga bodo davile ‚ambulantes‘, ‚speraverunt‘ in še kar je takih besed.«

»S čim trguješ?« je vprašal resno tolminski. Knežan je zgíbnil z ramami in odgovoril modro:

»Povem ti, ko bom imel blago na Kneži.«

»Boga si ukanil za psalme in vigilije, boš anti tudi mitničarje,« je dejal vedro tolminski.

»Hvala Bogu,« je menil knežanski. »Kupčija mi je v krvi še po očetu. Nisem zdrav, če ne tržim. Seveda so tudi nadloge. Koliko poti, koliko stroškov in hinavščine lancknehtu na gradu. Pa mora biti. Dobiček je lep, za pol fare mi nese in še za siromake odpade drobtina pa za otroke.«

»Duhovna služba trpi,« je pripomnil resno tolminski

»Nimam kozla v hlevu,« je odgovoril odločno Knežan, nato je nadaljeval latinsko:

»Cum venerim, fuerunt uno anno inventae quinque. Deinde paravi delinquentibus poenaria ut pote Crucem, Cypum et Ossuarium et a decem annis nonnisi una fuit comperta ex delicto publice praegnans.«

»Ne razumem te, kako to misliš s krstnico?« je vprašal vikar Janez.

»Zapiral sem jih vanjo ponoči. Zdaj pa že sama groznja pomaga,« je odvrnil knežanski vsakdanje.

Nekako zmedeno se je ozrl vikar Janez v obraz svojega stanovskega druga. Iskal je v njegovih potezah podobnosti z nekom drugim in se ni mogel zavedeti, s kom. Šele ko se je bil knežanski poslovil, je spoznal:

»Ne! Podobna si nista, sorodna pa sta si. Tam oni prejšnji, oni lanckneht je namestnik cesarjev. Dobra bi morala biti njegova beseda; pa laja dedec. Ali tako služi gospodu, ki ga je postavil? Ta pa je namestnik božji in bi moral z ljubeznijo vabiti, pa je kakor rabelj strog in trd in še kupec, ki se taji, kakor Judež. Oni ni za glavarja in ta ni za duhovnika.«

Svoje trpko spoznanje je omilil in čuvstvoval:

»Ne sodi ju, Jevane! Nisi ti sodnik. Sodnik, ki je njima, je tudi tebi. On naj sodi vse! Lej, Martina! So ga vendar prehudo obrekli. Za sirote skrbi! Slast kupčije pa je podedoval; pa vendar

služi Bogu iz tega svojega hudiča. Prav tako mu služi, kakor ti, Jevane, ki v božjo slavo maličiš božje lice v les in na zid.«

In še globlje mu je seglo spoznanje:

»Ta Martin! Njega samega bi zaprl v krstnico, za to, kar dela otročnicam brez moža. Pa ga vendar spoštujem, ker greh preganja. Kako je to z našim stanom? Kdo je vreden biti duhovnik? Kdo je moder dovolj? Pa smo, kakor smo izšli iz materne posteljice, rovtarji, ihte, pijanci, zarobljenci; in smo sprejeli posvečenje. Ali smo pravi? Ali sem pravi? Ut seductor et verax? Ali pa je narobe: ut verax et seductor?«

Bolno se je razlilo po vikarjevem srcu in je vzdihnil iz globine:

»O moj Bog, kako ti maličimo sveti obraz!«

Sredi med sveto spoznanje vikarjevo je zapela od zunaj z vrta neskončno vabljiva pesem v tujem jeziku, ki je govoril še slaje iz nevajenih dekliških ust:

»Meum est propositum in taberna mori...«

Vikar je planil burno k oknu in je videl. Doli je stala Katrica in snemala sveže suho perilo z vrvi, katera je šla nad gredami. Polnost njenih udov je kipela izpod lahke tesne obleke. Vikarju je zamigljalo pred očmi. Ljut do besnosti je kriknil:

»Lovača, ne poj!«

Dekle je izpustilo kos belega platnenega perila, da je padlo na tla v prah in ilovico. Njeno blede lice je pogledalo začudeno na okno. Vikar je odstopil od okna, si nalil vina in ga prinesel k ustnicam. Od ljutosti se mu je tresla roka. Pa sam ni vedel, čemu se je bil toliko razburil...

* * *

Drugo povelikonočno nedeljo, ko se je obrnil vikar Janez pred oltarjem po ljudeh, da bi jih učil, je opazil v cerkvi tolminskega glavarja. Domislil se je njegovega očitka. »Ne boj se,« je mislil, »ne bom od Tolmina do Bače. Pokazal ti bom koj, da znam biti tudi kratek.« Odmolil je očenaš in je rekel:

»Kristjani! Za Božič se je Kristus rodil, za Velikonoč je umrl in vstal. Še to bi vam rad povedal, kdaj bo prišel sodit, da bi bili vsi pripravljene in opravičeni. Pa tega ne vem in ne morem povedati. In če bi tudi vedel, saj bi vam zamolčal, ker bi le pokoro odložili na zadnji dan; pa prav vsi enako: berač in grof, tlačan in gospod, dedec in baba in še celo oni, ki je prepozno v cerkev prišel, amen.«

Nato se je obrnil in molil. Ljudje pa so se radovedno ozrli po onem, ki je bil kesan, in se

videli, da je gosposki in tujec. Tujec je srdito pogledal po ozirajočih se in je rekel polglasno:

»Hudiči, ali je moj vamp oltar?«

Tedaj so ljudje zaslutili, da mora biti mož vendarle domačin, ker je celo v cerkvi zaklel...

* * *

Vikar Janez je stopil iz cerkve in spoznal kasnega moža, ki mu je prožil obe roki v pozdrav in se hrupno smejal:

»Duša vikarska, križani obhodnik mojega rajnega brata, Janez! Nisem vedel, kolik šaljivec si! Pa si se zmotil. Nisem kesan. Dedoval sem. Kdor živ deduje, ni prišel prepozno.«

»Nisem Vas spoznal,« se je opravičeval vikar.

»Molči in ne taji,« je hotel imeti svoj veseli doživljaj gospod Jurij Štampa, bivši tolminski »capitanus« in sedanji deželjski komisar. »Dva glavarja pa enega komisarja si vzel na en merek. Vivas, floreas!«

Obesil se je vikarju pod roko in je hitel:

»Tikaj me! Saj sva že pila skupaj in vesel bodi, ker sem dedoval. Pa ne taji, da si me nalašč pozdravil izpred oltarja, prav tako kakor si Eckha oponašal, hahaha.«

»Saj ga nisem!« je odvrnil vikar presenečeno.

»Da ga nisi? Smrt pijem, da si ga!«

»To je potem hudič maličil iz moje besede,« je rekel resno vikar.

Jurij Štampa se je smejal.

»Hudič ali Bog. Nisem bogoslovec. A oponašal si ga, kakor zrcalo neobrito lice. In te je tudi umel, saj je strigel z brki in sršenil. Hahaha. Zamera bo! Pa se ne boj! Ga bom že jaz pogovoril lancknehta, da bo šalo razumel.«

Obrisal si je potno tolsto lice, pridržal vikarja in rekel:

»Zdaj pa čuj! Tvoj gost bom ta dan in to noč.«

»Všeč mi je,« je prikimal vikar.

»Ne hvali dneva pred nočjo,« je odvrnil Štampa. »Povej mi prvo, ali nimaš praznega kurnika?«

»Ne!«

»Porro tractatur. Celó pleče?«

»Je!«

»Bovškega sira?«

»Tudi!«

»Pa vina?«

»Dve vedri za goste!«

»Dovolj bo,« se je šaljivo oddahnil Jurij in vprašal:

»Kdo pa kuha? Še vedno Magdalena?«

»Še vedno.«

»Aristotelice philosopharis.«

Vikar se je nasmejal:

»Kakšen vesel rod ste vi Štampovi.«

»Radi jemo dobro in pijemo,« je godrnjal vedro Jurij, »bab ne maramo in neumni tudi nismo, čeravno dedujemo. Hej! Hočeš, da zavriskam? Znam kakor bazilisk na Kozlovem robu.«

»Smili se mi Jeriho pred nama,« je odvrnil veselo vikar in njegov pogled je objel s toplo ljubeznijo tolminsko gnezdo in črni Kozlov rob za njim in planino na Mrzlem vrhu za Kozlovim robom in Peči sijajne za Mrzlim vrhom in nebo nad Pečmi, sočno nebo in vedro, kakor da se je večno smejalo in se vekomaj smeje, smeje, smeje...

(Dalje.)

Nevesta s Korinja.

Fr. Jaklič.

2. Prvič na ógledih.

Ko je burja ponehala, je zopet nastopilo mehkejše vreme. V nedeljo potem so ženske postajale po maši pred cerkvijo, saj veste kako in zakaj. Ves teden, in nekatere še dalj, se niso videle in zato so si imele sedaj toliko povedati in toliko povprašati. Matere so se sestajale s hčerami, ki so bile omožene okrog po vaseh. Sestre in sorodnice si imajo vedno kaj povedati. Ustavljale so se prijateljice in spraševale po zdravju. Pogovor je bil o kupčiji z jajci in kako se debelijo svinje in kaj bi še pravil, tudi o stvareh, ki se jih ne more obešati na veliki zvon.

Tudi Štefanova Marjeta se je živahno razgovarjala v družbi žensk. K nji je stopila Košičkovka, ki jo je očividno iskala. In ko je v gruči pogovor nekoliko utekel, se je sklonila Košičkovka Marjeti k ušesu ter ji šepnila: »K nam pridi! Se bova kaj pomenili.«

Marjeta je pokimala. Košičkovka si je še izpodrecala krilo in odšla.

* * *

Nekaj dni kasneje, ne vem, ali je bilo v sredo ali četrtek, je prišla Štefanova Marjeta v Podgorico. Na rokah je imela naročni košek. Okrog treh popoldne je bilo, ko je prišla do Košičkovih. Vse je dobila pri delu. Gospodinja in Mana sta vrteli kolovrate; stari je sedel kakor po navadi v zapečku, držal vivček v ustih in je pripravljaj zob za grablje; fant je drl vitre. Marjančka je pa pri mizi krpala neko platneno obleko.

»O, kako ste pa pridni! Vse se giblje! Nismo zastonj bogati!« je rekla Marjeta in postavila košek na klop pod omarico.

»Kaj boš hvalila! Sebe poglej, sebe, ki nisi nikdar úgnana in si vedno po kupčijah,« je odgovorila gospodinja in ustavila kolovrat. »Vsedi se malo!«

»Se bom pa malo oddahnila. Človeka pot upeha,« je rekla Marjeta in se vsedla. Pozorno je pogledala deklico pri mizi in potem Petra. A potem ji je splaval pogled k peči na gospodarja.

»Ti si pa zapečkom. Od nas enemu peč dobro stori.«

»Posihmal se je bomo še bolj tiščali,« je odgovoril Košiček.

Košičkovka se je medtem že otresla pezdiranja in prediva in si je prevezala ruto.

»Tak imaš kaj za me?« je povzela Marjeta. »Jajca nabiram in žival. V Trst ne pojdem sedaj, v Ljubljano bi pa že šla pogledat sedaj pred prazniki.«

»O, sirota! Jajca! Kje jih bom vzela? Nekaj kapunov in kakšno staro kokoš ti bom pa za pust pripravila, ako jih ne bomo doma potrebovali,« je pripovedovala Košičkovka ter poudarila zadnje besede. »Saj se ti nikamor ne mudi, povasuj nekaj časa! Malo južine bi ti dala.«

»O, saj imam kruh!«

»Ja, kruh je že za mladega človeka, ki ima zobe in pa dosti sline, od nas eden pa sam kruh težko spravi iz ust. Majhno potrpi!«

Mati je šla ven. Marjeta je pač uganila, zakaj jo je povabila Košičkovka, samo vedela še ni, ali gre za dekleta ali za fanta.

Ko se je mati vrnila, je pod raznimi pretvezami poslala sina in hčer iz sobe, sama pa kmalu na to prinesla na mizo velik pečenjak. Postavila ga je na mizo, poiskala brž še vilice in žlico ter velela: »Na, Marjeta, boš malo prigriznila! Kar k mizi se pomakni!«

»Joj! Joj! Pa toliko! Kaj je tega treba? Saj nisem za to prišla,« se je branila Marjeta, a se vendar pomikala k mizi k tistemu pečenjaku, ki je bil tako lepo rumen in je tako lepo dišal.

»O, veš, saj bi ti kavo skuhala, saj jo znam, nisem tako kakor tista Barlečka, ki je surovo zrnje postavila, ga dva dni kuhala, pa še ni bilo mehko, pa ravno nimam nič žgane,« se je opravičevala Košičkovka.

Ko je gospodar prinesel še tepkovca, se je Marjeta gostila s pečenjakom in potem je nato pila tepkovec, ki je bil »čist kakor solnce«, kakor se je izrazil Košiček.

»Veš kaj, sedaj ti bom pa povedala, zakaj sem te povabila,« je povzela Košičkovka, ko je videla, da se z Marjeto že lahko kaj izpregovori sedaj, ko je dobila nekaj vase, ter se vsedla k mizi nasproti Marjeti. »Pa še ti, stari, prisedi, da se pomenimo!«

Tudi Mana je ustavila kolovrat in nastavila ušesa, da ne bi preslišala kake besede.

»No, sedaj sem pa res radovedna!«

»Veš kaj? Jaz ti bom kar naravnost povedala, saj smo sami, ko se lahko odkrito zgovorimo. Veš, Marjeta, ženili se bomo. Nevesto iščemo.«

»Tak nevesto?« ponovi Marjeta, katero je hipoma prevzela neka resnoba, ki je potrebna za tak razgovor. »Katero pa imate kaj tako na očeh?«

Božo (otrokoma iz sosesčine). Ali ne gresta domov?

Keba. Saj si slišal, da je bolezen tam — kam ju podiš?

Dana (od leve). Ostanita, kjer sta.

Dana spravi otroke spat. Na odejo, razgrnjeno po tleh, položi najprej tujca, ki se jima že zelo dremlje. Božo ji pomaga. Nato ležeta soseda. Naposled Božo. Keba se odpravlja.

Dana. Ostani še, Keba! (Prešteje otroke.) . . . šest, sedem. Vsak dan jih je več! (Leže na slamnico in se zagleda v strop.)

Keba. Kaj ti bom?

Dana. Ah . . .! Tak je le bolezen tam . . . In ti, Keba, si to vedela. In ti, Keba, sploh gluha nisi . . .

Keba (upihne svečo. Nato postrga žrjavico na kup in jo zastavi z opekami). Žrjavico ti pustim, Viharno je zunaj in soba se bo shladila.

Dana. Ko sem danes stopila iz hiše, je na ulici stal gospod in je gledal za menoj.

Keba. He?

Dana. Kje si? Stopi k postelji; tako . . . trenutek še postoj, da zaspim! Trudna sem . . . In ko sem se ozrla, je še vedno stal in je gledal za menoj. Lepe oči je imel. To je bil — on . . . (Zaspi.)

Plebanus Joannes.

Bratom, ki jih še ni doma! — Dr. Ivan Pregelj.

V.

Jurij Štampa je stopil hrupen v kuhinjo k Magdaleni. Zdravi obraz se mu je svetil v dobrodušnosti. Mož je klical:

»Kirjelejsom, Magdalena! Res je, še živiš. Pa od kje si to tolščo vzela nase, ti nesrečno dekle! Kam je šla tvoja dekliska vitkost, tvoj obrazek, tvoje lice, ki sem te vanj ščipal, kadar ni bilo brata. Hahaha. Kaj te bo sram? Nič preveč ni bilo. Hej, boš pokazala, če še kaj znaš. Veš, mladi zarod ni za kuho. Poslušaj! Ali imaš kaj netopljenega masla?«

»Tri funte, gospod.«

»Stōpi ga, da bo za máselnik. Pa presoliti ne smeš.«

»Ne bom!«

»Potrudi se,« je menil Štampa pokroviteljsko. »Velik gospod sem, pa še dedoval sem, hudičevo veliko sveta sem dobil na Kobariškem. Same meje je za dva očenaša. Le poslušaj: od Kravjega griča na Kal, od Kala na Lastovčič, od Lastovčiča na Beli potok, od Belega potoka do Velikega kamena, kjer so trije križi vsekani, od Velikega kamena na Podolnico, s Podolnice do Studenca romaric . . . Zdaj veš?«

»Vem, gospod.«

»Jaz ne,« se je zasmejal mož in odšel z vikarjem v sobo vesel svojega novega dovtipa:

»Mejo Tolminec in Čedajcev sem ji naštel, pa je vse verjela.«

Vikar mu je prikimal. Oni je vprašal:

»Ali se še pravdajo zanjo?«

»Še,« je odgovoril vikar.

»In se še bodo,« se je smejal Štampa, »Ložani in Sedlani. Pa jaz se ne bom. Moj svet leži, hvala Bogu, tostran.«

Važno si je vihal košate brke in izpulil siv las.

»Odkdaj sem siv?« se je začudil.

Vikarju je šinilo skozi glavo: »Še v tem je podoben bratu, da ne sme pomisliti na starost in smrt.« Ko pa je zopet pogledal v vesele gostove oči, je zaključil drugače: »Kaj še! Nečimurnega bi se rad delal. Pa mene ne boš preslepil. Mar ti je, kakšen si, saj ne maraš za babe.«

V pogovoru jima je minila ura. Tedaj je prišla Magdalena pogrinjat. Ž njo je vstopil Peter.

»Studiosus almae Antenoritarum,« je dejal vikar. »Hej,« je vzkliknil Štampa, »socius mihi! Collegium je popoln. Gospod duhovni oče, začnimo! Venite apotemus!«

* * *

Potem ko je bil Jurij Štampa udobno legel v lesenem naslonjaču nazaj, je mežikal nagajivo v vikarja in začel nosljati, kakor da se dramí:

»Ulpianus, libro primo de justitia et jure: est jus appellatum a justitia.«

Poredno je ošvrknil s pogledom dijaka, ki je bil povetil glavo v žalostni slutnji, da mu je veseli gospod nevaren. Kratka tišina se je odprla v strašno globel, nad katero je utripalo nemirno dijakovo srce. Hipoma je vprašal Štampa:

»Quales sunt fontes juris non scripti?«

Mladenič se je glupo nasmehnil:

»Ali po Cepoliju?«

»Quales sunt fontes juris non scripti?« je ponovil s hladno in strogo počasnostjo Štampa.

»Sunt septem,« je odgovoril dijak in pogledal proseče na izprašujočega. Štampa je mižal in je zanosljal:

»Dunque?«

Vikar je zakašljaj, dijak se je stresel, kakor premražen.

»Traditio... consuetudo,« je začel Štampa.

»Traditio... consuetudo,« je ponovil dijak.

»Usus forensis,«

»Usus forensis,«

»Auctoritas peritorum,«

»Auctoritas peritorum,«

Kratek molk je legel ob omizje. Štampa se je zasmejal:

»To vem jaz. Ostalo ve Cepoli. Pa jaz ga ne bom bral.«

Vikar je presenečen zardel. Kroteč se je rekel ostro:

»Pojdi in sram te bodi!«

Dijak Peter je vstal. Omahnil je k vratom. Za vrati je zaihtel od sramu in žalosti...

»Kaj je ta Cepoli?« je vprašal hripavo vikar.

»Pokrivalo za nevednost v njegovih ustih,« se je zasmejal Štampa. »Pa to je še vedno boljše, kakor če bi moža zares poznal.«

Vikar je strmel nemo predse v beli prt. Štampa je pravil:

»Rekli so mu „valde practicus“. Zares, valde spaktikus je, navaden slepar. Vso postavo je zmedel, da je ena sama zmota, liber terribilis vse pravice in pameti.«

»Kako je to mogoče?« je vprašal vikar svobodnejši.

»Boš že še doživel,« je vzkliknil Štampa, »in če ti ne, bodo Ložani in Sedlani, Čedad in Tolmin, ko bo šla pravda iz očeta v vnuko, iz roda v rod.«

Nato je dvignil slovesno roko in dejal zanosno:

»Kadar boš slišal, da kdo besedo zavija, mu reci Cepoli, Cepoli, razumeš, Belcebub vse pravice.«

»Cepoli,« je ponovil trpko in zamišljeno vikar.

»S fantom pa ne bodi prestrog,« je menil Štampa, »pa ne zameri, da sem ti odprl oči, in zdaj veš, koliko zna —«

»Nič,« je odrezal vikar.

»Mladoost,« je zazdehal Štampa in utihnil. Ko je vikar pogledal nanj, je videl, da je bil zadremal. Zato je tiho vstal in šel iz sobe...

Sedel je v »sobi sveta« za mizo in je brojil. In vsota izdatkov za Petra je bila tolika kakor kupna cena za hišo, vrtič, za molzno kravo in še vedro vipavca povrhu.

»Vedro vina bi bil popil za poroko in pri prvem krstu,« je mislil vikar, »hiši bi bil prizidal stog, molzna krava bi se bila mladila. Tako pa je zapravil štiri leta, nima hiše, ne vrta, ne krave in ne kaplje vipavca. Prekleti človek!«

Zamislil se je v žalostno razmerje svojega lahkomišljenega sorodnika, in kri mu je znova vrela:

»Glej, tega Štampo! Nič ga niso podpirali, ni imel ne reda ne svéta, pa je zdelal šole in ima službo kakor grof in še deduje in nekaj vè. Tu pa vzameš človeka, ga od otroških let sam učiš, je za bukve rojen, pa se zavrže. Če bi se smel zavreči, saj se ne bi, zato ker je le ta pot zanj, gre v kravo. Hudičevo je to delo!«

Vikar je vrgel račune od sebe, šel v kuhinjo in naročil, naj mu pokličejo Petra. Katrica ga je iskala, pa ga ni našla.

»Da se me vsaj še boji,« se je vikar nekoliko umiril. —

Štampa je prenočil pri vikarju. Drugi dan, v ponedeljek, je obiskal glavarja Bonaventuro in se vrnil k južini, katero je bil naročil za enajsto uro, da bi mogel še za dne do Kobarida. Hrupen je navalil pred vikarja:

»Janez, hudič ga vzemi! Lanckneht je res nevoljen nate. Komaj za spoznanje sem ga pogovoril. Norčav si bil. Popravi! Imaš priliko. Volčanski mu nagaja. Interdikt je dal nabiti po Čedadcih na vrata pri svetem Danijelu. Stopi v grad, pa povej, kakor je prav, kakor je oni pisal in si mi kazal: po nepotrebi vihtijo orožje interdikta le v svoje telesne koristi.«

Vikar je odvrnil mirno, skoro nevoljno:

»Mar so mi lanckneht, Čedadci in Volčan.«

»Kakor veš,« je rekel Štampa in začel obedovati.

Matevžek mu je osedlal medtem konja, Magdalena mu je napolnila potno čutaro z vinom. Ko se je poslavljaj, je stisnil Magdaleni zlat beneški dukat v roko, Katrico je hotel uščipniti v lice in Matevžku je dal že s konja dober svet:

»Zgodaj legaj in zgodaj vstajaj. Pretegniti se ti pri delu pa tudi ni treba. In če boš kdaj ženo imel, ji povej, da si poznal Štampovega gospoda niz Modrejce. Lepo v miru živita in ne pretepa jela!«

Matevžek je vneto pomislil na Katrico in je odvrnil hvaležno in vdano:

»O, saj je ne bom!«

* * *

* * *

Vikar je vzrastel izza mize in pogledal strogo na Petra, ki je bil vstopil.

»Takooo,« je zategnil slovesno, »si se vendar premislil in prišel, ko te kličem. Se kazni bojiš?«

»Ne,« je odvrnil mladenič.

Vikar mu je molče stopil naproti in se sklonil mimogrede po palico, ki je ležala na klopi.

»Gospod stric, tepsti se ne dam,« je rekel Peter narejeno odločno.

»Na kolena,« je ukazal rezko vikar.

»Tepsti se ne dam,« je ponovil dijak neodločno. Vikar je zastrmel presenečen v njegove kalne oči. Iz želodca ven mu je zavrela besnost in zaigrala v roko.

»Nemarnež,« je zavpil, »boš koj videl, ali se daš. Na kolena!«

Oni drugi se je umikal k vratom in se topo smešil. Takrat je vikar kakor omahnil za korak nazaj, stopil hipno naprej, zamahnil s palico in zadel mladeniču čez lice, nos in čelo, da se je opotekel in mu je kri zalila obraz. Dvoje začudenih, otroških oči je pogledalo proseče v vikarja. V hipu je ugasnila strast v njem in se umaknila sladki bolečini. To so bile oči, ki jih je ljubil, otrokove oči v zibelki s sračjo nogo. Mrzlica jih je zblodila, da ne morejo niti hrepeneti niti se čuditi. Samo vprašujejo: ščurkov skedenj? Kako je to? Stric, ali je res?

Mladi si je segel z roko v obraz. Kri mu je zalila prste. Odtaval je h klopi in sedel. Vikar je šel naglo iz sobe, zajel vode v skledo in se vrnil. Z mize je potegnil bel prt, ga zmočil in začel umivati ranjeno Petrovo lice. Mladenič je glasno zajokal:

»O stric, kaj ste naredili!«

»Za jezo, za žalost, za lenobo tvojo,« je govoril krčevito vikar. Oni pa je jokal krčevito. Iz njegovih ust je udaril vikarju v nos vonj vina in je spoznal, da joče Peter iz vinjenosti.

Nov odpor je jeknil v vikarju. Odstopil je in zaklical:

»Pijanec! Ne joči, saj te nisem ubil.«

Stopil je razburjen po sobi gorindol. Nato je šel odločno k mizi, izvlekel predal in vsul iz male vrečice denarja na mizo. S trepetajočimi prsti je štel. Nato je rekel, hripavo, a mirno:

»Tu je petinsedemdeset lir za štiri mesece in za pot. Izgini iz Tolmina in vrni se drug človek. Si slišal?«

Mladi ni odgovoril.

»Si slišal?« je zavpil vikar.

Tedaj je rahlo potrkalo. Vikar je burno stopil k vratom in prašal rezko:

»Kaj je?«

»Čedajski Vas išče,« je odgovorila Katrica plaho in tiho.

Vikar je brez besede šel iz sobe. Peter pa je stopil k mizi in spravil denar, potem ko je bil izsul iz vrečice še nekaj novcev. Nato je strahoma uprl oči na vrata, ki so se plaho odpirala. Katrica je planila notri in mu začela jokaje poljubljeni roke. Branil ji je. Nato pa je vprašal hripavo:

»Ali se me ne sramuješ, ker me je tepel?«

»Ne, ne, ne,« je šepetala, ga poljubila v obraz, na rano in se odtrgala od njega in zbežala. Dijak je ostal sam, si obvezal glavo in čakal. Vstopil je stric.

»Jutri grem v Čedad,« je rekel kratko, »dva dni bom zdoma. Ne gonim te že jutri na pot, a ko se vrnem, bi te ne maral več videti tu. Si razumel?«

»Sem!«

»Pojdi!«

V mladeniču je vzrastlo nekaj ganotja:

»Stric, saj se bom poboljšal.«

»Poboljšaj se!«

»Stric,« je zaprosilo tedaj iz globine in ugasnilo hipoma. Vikar se je ozrl manj strogo v mlado dijakovo obličje. Nato je rekel:

»Srečno hodi.«

Stegn timeroko v pozdrav. Oni se je sklonil, da bi jo poljubil.

»Pusti!« se je vznevoljil vikar.

Drugo jutro navsezgodaj je odšel vikar Janez v Čedad, kamor ga je klical naddijakon de Caballis pod kaznijo petdesetih ducatov.

* * *

Peter je vezal culico, pel polglasno in pil iz vrča, ki mu ga je bila Katrica napolnila že vdrugeič. Magdalena mu je cvrla na pot in mu darovala dukat, ki ga je dobila od Štampovega gospoda. Pod mrak je stopil Peter v kuhinjo in je našel Katrico samo ob ognjišču. Ovil ji je odzadaj roke čez prsi in ji zašepetal v uho:

»Nocoj, Katrica, ko Magdalena zaspil!«

»Ne, ne, ne,« je prosila.

»Prideš!« — — —

Polnočne zvezde so utripale visoko nad Mrzlim vrhom in Jalovnikom, tiho je sopla noč. Sanjavomehka se je bila potegn timerozorna meglica iz Bele vode in Tolminke nad dobrovo. Takrat sta zastrmela v svetlo noč dva bleda, mlada obraza iz okenske teme v vikarjevem domu tesno drug ob drugem. Moški glas je zašepetal:

»Polnoč je mimo, ni še čas!«

»Bojim se,« je šepetal ženski.

»Če bi stric vedel —«

»Ne govori! —«

»Tako si lepa!«

»Moj si!«

Čez hip je prosil ženski glas:

»Spremiti te ne bom smela. Preveč me bo sram.«

»Matevžka?« je vprašal moški.

»Tiho bodi!« je odvrnila Katrica in mu pokrila ustnice s poljubi. Lice sta tiščala k licu in gledala preko tolminskih hiš doli na grobišče pri Svetem Urhu. Kosmi rahle meglice so se motali doli krog samotnih zidov in križev. Katrica je rahlo kriknila in potegnila mladega dijaka od okna:

»Duhovi vstajajo, ne glej jih!«

»Zakaj ne?« je odvrnil Peter.

»Umrli boš,« je zaprosila.

»Norica sladka!«

Omahnila sta od okna v temo.

»Ljubi me!« je zaživel on znova in jo objel s trdo, krčevito roko, da je zaječala od bolesti in slasti...

* * *

Peter je krenil na pot čez Volče po soški dolini, da ne bi srečal strica, ki se je vračal čez Kobarid. Vsa bolest slovesa mu je bila ugasnila v svežosti pomladi in spočite mlade krvi. Bil je veder, ker je čutil popolno svobodo pred seboj; lahko se je bil odtrgal od Tolmina, kamor je vedel, da se bo čez nekaj ur vrnil stric. Iz ovinkov in ključev je zaklicalo hrepenenje popotnih: po svetu, na jug. Tesno zadržnjena, težka je tiščala mošnja pod jopičem, vonj pečenega petelinčka v culici se še ni bil razdišal, prijetno so pekle ustnice od polnočnih poljubov.

Peter je bil v Volčah, ko je zazvonilo pri Svetem Urhu poldan. Ob glasu zvona se je ozrl, zamahnil z roko in zašepetal:

»Katrice, srček!«

Njo je imel v mislih in na licu, ko je šel skozi Volče. Otroci na cesti med hišami so vstali iz prahu in zijali vanj. Na nekem nizkem pragu sta sedela bleda in samotna deček in deklica. Njiju velike oči so šle za Petrom.

»Srečno pot,« je zaklical nenadoma deček.

»Zdrav, sinček,« je odzdravil dijak.

»Vrnite se zdravi,« je zagostolel otrok.

»Kakor Bog da, ljubček.«

Peter je šel dalje in velike oči otrok, ki sta sedela sama, so šle za njim. On pa je šel mimo glasne krčme. Mlad človek je stal na vratih in je vprašal:

»Kaj ne boš vstopil? Pri nas je veselo. Far nam je cerkev zaprl, smo pa sem prišli molit.«

»Pa vstopim,« je odvrnil Peter z veselo živahnostjo, »da ne porečeš, da držim s farjem.«

Šel je v hišo, sedel za mizo in so mu natočili in je pil, se smejal in pel z njimi.

»Tolminskega fajmoštra zlahta je,« so ugenili, »naj pije fant. Njegov stric z nami drži.«

»Njegov stric je pošten.«

»Nobenega boljšega duhovna na Tolminskem.«

»Bog mu daj srečo. Našega pa naj hudič vzame.«

Zdelo se je, da bodo vzljubili mladeniča, ki je sedel med njimi, za strica, za duhovna, ki so ga hoteli ljubiti, pa ga ni bilo...

Mlada točajka, nemarna v nošnji in prezrela v ude, je slonela na podbojih vrat in pogledovala poželjivo po mladem in čednem gosposkem dijaku. Temu je bilo leglo vino v ude in je postajal domač in zaupljiv. Dan je potekal. Nekje pred hišo so se oglasile gosli in piščal. Začeli so plesati. Peter je prijel točajko. Nesramno mu je ležala v rokah in na prsih.

»Tona,« je sodel, »če hočeš, ne grem do jutra naprej.«

Zasmejala se je glupo: »Pa ostani.«

Nekdo je sunil Petra pod rebra in se mu režal v obraz: bil je oni mladi človek, ki ga je bil povabil v taberno. Mežikal je zoprno in rekel:

»Za pijačo daj, pa je tvoja.«

»Dam!« je odvrnil Peter. — — —

Pozno v noči ob štirih zjutraj se je opotekel čez prag iz taberne mlad, strašno bolan človek in odmahoval po cesti proti Čiginju. Hripavo je skušal peti:

»Meum est propositum in taberna mori...«

Pred Čiginjskim selom se je zleknil ubito v travo med gostim grmovjem. Vzšlo je solnce. Prijazni otrok v Volčah se je zbudil ob strani svoje sestrice v borni posteljici in je rekel:

»Anka, mama je prišla ponoči. Rekla je, naj prideva k Svetemu Danijelu.«

»Pojdiva!« je zahrepenela deklica.

Vstala sta in šla in nista našla matere pri Svetem Danijelu. Solzna sta sedla na njen grob. Potem sta videla divje race na bregu ob Beli vodi in sta zlezla na prod. Potem sta videla gori više ovčarja, ki je s čredo brodil čez vodo, in sta hotela brodit še sama. Vikar Janez se je vračal iz Čedada in je stal sredi brvi. Videl ju je sredi vode. Krilila sta z rokami, omahnila in izginila... Našli so ju in pokopali pri Svetem Urhu. Bog sam jima je bil dal pošten pogreb, ob uri, ko je visel na

vratih sv. Danijela interdikt, ki ga nista bila zakrivila...

Na cesti med Čiginjem in Volčami je tedaj neznan prosjak zapel hripavo in zateglo:

»Oh, nikarte, nikarte riba,
riba faronika!«

Pesem je vzdramila pijanega človeka v grmovju, da se je zavedel, zaječal in se prijel za glavo. Otikal je usahli mošnjiček pod suknjičem in culico ob sebi. Vstal je iz trave in dvignil pest proti Volčam:

»Preklet bodi, pankrt, za prijazno besedo!« —

Kakor, da je bilo tisto prijazno dete kaj krivo, ki je bilo sladko, žalostno in čisto, čisto, čisto...

* * *

Vikar Janez je prišel nevoljen iz Čedada. Plačal je kazen »quinquaginta libras« za svoj greh, da je bil nasvetoval tolminskemu glavarju, naj si sam vzame urbarje. Zato pa je vikar vedel, da ima volčanski celó v gradu svoje zaupnike, morda v glavarjevem pisarju, gospodu Rassauerju, ki je pozneje popravljajl grad na Kozlovem robu in poneveril tristo goldinarjev...

Vikar Potrebujež je tretjo nedeljo po Veliki noči videl, gredoč k cerkvi svetega Urha, da so Volčani prebredli Belo vodo k maši. Onstran so stale le žene in otroci.

»Zakaj niso prišle čez?« je vprašal.

»Gospod,« so rekli Volčani debelo, »sram jih je brodir pred dedci. Voda je do pasu.«

Vikar se je nasmehnil, oblekel mašno srajco in se vstopil na zapadni rob zidu na tolminskem grobišču in je pridigoval, da so ga slišali tostran vode in onstran. Pri maši pa je ukazal zvoniti pri vsakem mašnem delu. Od takrat se ponašajo Volčani:

»Svojemu nismo hoteli dati desetine. Tolminski pa nam je zastonj mašo bral.«

Vikarju Potrebuježu pa je nekaj dni pozneje sporočil volčanski de Menezeis sledeče:

»Mojim ovnom pridiguješ čez vodo. Svoje žlahte, ki prihaja v mojo faro pohujšanje delat in mesenost uganjat z najbolj umazano svinjo v fari, ne pokaraš! Trohico v tujem očesu vidiš —«

Vikar Potrebujež je odgovoril:

»Za umazano svinjo v fari ti vem zdravilo. Zapri jo, kakor knežanski Martin, eno noč v mrtvašnico med mrliške kosti, ti, ki ne vidiš bruna v svojem lastnem očesu. Amen!«

Katrica je nesla pismo. Ko se je vračala, je jokala vso pot do Tolmina...

Pod Tolminom se je morala ogniti tolminskemu glavarju, ki je jezdil na čelu svojih vojakov in biričev: okruten, slovesen, sijajen, zmagoslaven. Izvohal je bil, da desetinsko žito čedajskega kapitlja leži nekje v Volčah, v župnišču gospoda Jožefa de Menezeisa... Gospod Jožef de Menezeis je glavarja spodobno pozdravil, mu odprl vljudno svoje shrambe in rekel:

»To je žito, katero iščete. Pa je last tolminskih gospodov de Formentinijev in de Cucagna.«

»A čigava last si ti?« je pošla vzdržnost glavarju. Volčanski vikar je hinavsko sklonil glavo, prekrižal roke na prsni in odvrnil pobožno v najslajši laščini:

»Ponižni sluga sem prečastitih gospodov Svete Marije Device v Čedadu.«

Glavar je besen odjahal. Ko je bil pod Tolminom, tam, kjer se mu je bila ognila Katrica, se je obrnil po svojih ljudeh in je rekel:

»Kadar ga v Tolminu srečate, ga pretepite!«

VI.

Novi vikarjev znanec, skrivnostni vrač iz Zalaza je obiskal vikarja v njegovem domu. Moža sta se zaprla v »sobo svetá«. Vikar sam je pogrnil mizo in postregel gostu. V polglasnem razgovoru sta si sedela nasproti: lice in protilice, beseda in protibeseda, krčevita boleost samoobtožbe in prijateljsko tolažilo.

»Kako živim?« je rekel vrač in si šel z majhno, skoro dekliško nežno roko čez lepo čelo. »Kupil sem si ribjo lov in posedam ob vodi. Soli imam s seboj, in kadar ulovim za obed, ukrešem ogenj in spečem.«

»Preobje se človek rib,« je menil vikar.

»Ne,« je odvrnil vrač, »jaz sem jih vajen. Rodil sem se ob morju.«

»Pa kruh?« je vprašal vikar.

»Dobim ga od pastirjev, ker jim zdravim živino in otroke,« je odgovoril vrač in potožil: »Stari so nezaupljivi in se boje in ne puščajo radi otrok k meni.« Koj pa je vzdrhtelo svetlo v njem:

»Pa otroci so modri, se me ne boje in prihajajo skrivaj. In ko so otroci pri meni, pozabim in se smejem.«

Zopet si je šel z roko čez čelo. Vikar je videl, kako je nežna, in je pomislil:

»Ali je mogel moriti s to roko? Ali ni morda le tako prišlo vanj in veruje, da je res ubil človeka, in so ga kaznovali po cerkveni in posvetni sodbi? Ali ni le hudč v njem, kakor zadnjič v meni, ko sem oponašal glavarja, in mu bega duha

nečisti duh, in mu leži v sanjah in ga plaši, da si beden očita, kar ni bilo, in vidi seneo umorjenega, ki ni umrl in se niti rodil ni nikoli.«

Vrač je pripovedoval skoro vedro:

»Pred nekaj dnevi sem jim povedal, da sem ubil človeka, pa vse natančno, kako sem ga in kako hodi nazaj in me preganja.«

»Zakaj ste to storili?« je vprašal živahno vikar.

»Za pokoro,« je odvrnil oni. »Sem mislil, da se me bodo odslej bali in bom sam v svoji žalosti.«

»Ali jih zdaj ni več blizu?«

»Še,« je odvrnil vrač. »Prišli so in so prosili, naj še povem to strašno pravljico.«

»Morda je res le pravljica,« se je oddahnil vikar. »Tako kakor vsaka druga, tako kakor tista o ribi faroniki, ki bo mahnila z repom.«

»Ne,« je rekel odločno vrač, »ni pravljica.« Nato si je prečudno pretresen pokrtil obličje z roko in mrmral krčevito:

»Vse drugo, vse drugo naj bi bilo padlo na mojo vest! To pa je grozno brez konca. Za tatvino in krivico zadostiš, povrneš; za ubito življenje ni zadostila. Samo eno je: Zob za zob. A jaz sem hotel še živeti in živim. A čutim, da ne smem.«

»Bog, ki Vas je rešil čudežno iz rabeljskih rok,« je odvrnil vikar, »ni maral takega zadoščenja. Vzemite nase jarem, ki Vam ga je nadel. Težak je.«

Vrač je segel pod svojo raševino in izvlekel vrv z zanko in jo položil na mizo pred vikarja.

»Čemu?« je vprašal duhovnik. Oni je odgovoril trudno:

»Sinoči, ko sem obupoval, sem bil vtaknil glavo v zanko in preden sem dospel danes k Vam, sem videl tri pripravne veje —«

»Boj se živega,« je vzkliknil vikar in planil kvišku. In kakor ves iz sebe je begal po sobi. Slučajno je prijel za ono isto palico, s katero je bil udaril svojega sorodnika. Zdaj jo je zavihtel ves iz sebe nad tujcem in je zaklical:

»Norec lisasti, otročja pamet ti, ovca ti garjeva v čredi moji! Dam jaz vetra hudiču v tebi. Dam soli potepu, ki te je obsedel. In nomine Omnipotentis! V imenu Križanega, sedemkrat ranjenega, po Judu sleparju izdanega! Beži, smrdeči, žalostni duh z vrvjo svojo, hudič Juda, beži in se veži na vejo in se razpoči. Amen, Amen, Amen!«

Onemu je padalo čez glavo, hrbet in pleča in je zdrknil na kolena; njegova beseda je prosila in blagoslavljala:

»Še daj, gospod, še!«

Utrujen, zasopljen je odstopil vikar in zastrmel sam nad seboj in svojim dejanjem. Oni je razširil roke proti njemu in je rekel:

»Bog blagoslovi! Zdi se mi, da je odleglo.«

»Če še ni, vrni se jutri in pojutrnjem in tako dolgo, da boš zdrav!« je rekel zasopljeni vikar in dostavil: »Pa če si bil dijakon in si res imel blagoslove, naj ne bo tujstva med nama. Jaz sem Janez. Kako je tebi ime?«

»Peter,« je odvrnil vrač.

»Čudež,« je vzkliknil vikar in se začel smejati hripavo, ko je pomislil, kako usodna je bila ena palica dvema Petroma. Nato pa je prijel gosta za roko in vprašal resno:

»Zdaj pa ne taji in povej po pravici! Nikoli nisi nikogar ubil!«

Oni drugi se je nasmehnil in rekel jasno:

»Saj si mi odvezo dal. Mar naj sem pri spovedi lagal?«

»In zdaj zdraviš živino in otroke. Kje si se tega učil?«

»Preden sem šel v samostan, sem bil adept.«

»Lep potep,« je odvrnil vikar. »Sram te bodi, če je res in si degradatus. Kakšen izvrsten kaplan bi mi bil!«

»Bog ni hotel,« je odvrnil žalostno izgnanec.

Sedla sta zopet k mizi. Njun pogovor je bil postal miren, stanovski. Temna je beseda v Pismu! Kako to? Ali more biti temen, ki je vseveden in je poslal Svetega Duha?

»Ni,« je govoril gost, »tema besed je prišla v knjigo življenja, odkar smo pozabili prvi govor, ki je bil živ in je imel oči in je videl za skrivnostjo teles v dušo stvarstva. Saj ni rekel: 'fiat lux', in ni rekel z besedo Helenov. Rekel je drugače.«

»Kako?« je vprašal živo vikar.

»Z besedo judovsko.«

»Ali je tam drugače?«

»Drugače!«

»Ne greši!« je vzkliknil vikar. »Mar je Jero-nim slepar in je krivo pisal?«

»Bral sem judovsko besedo nad latinsko,« je govoril gost, »in sem našel, da je ena kakor glas moža in je druga kakor glas žene, ki se pači po moško. Po glasu jo spoznaš in boš nevoljen: Taceat mulier!«

Vikarju je oživelico lice, ki se je bilo trudno zamislilo v govor učenega, in je rekel:

»To ti verujem. Zares, gnusi se mi jezik Cepolijev.«

»Sladak je,« se je nasmehnil gost.

»Pravičen naj bo,« je odvrnil vikar in vprašal: »Pa povej, kako stoji tam v besedi judovski, v prvi besedi!«

Gost se je nekako sanjavo ozrl po sobi in njegovo oko je obviselo na sliki »svetá« in je rekel:

»Tam ni, kakor je tu na steni, tam je takó, kakor je vse res: kamen je kamen, kača je kača in lev je lev. Tam ni strahov, a je resnica, je Bog, in zato je grozno. Zato sem bil obupal, ko sem bral: ne ubijaj! in sem bral: kri za kri. Tu so besede: bijejo v uho in ne padejo v dušo, tam je glas troblje, ki kliče Sodnika.«

»To je pač tako, kakor z mojim križem,« je dejal vikar. »Vidim ga, poznam ga, a ko sem iztesal, ni bil tisti, ki sem ga videl.«

»Kje ga imaš?« je vprašal gost.

Vikar je šel iz sobe in se vrnil z razpelom in je rekel:

»Glej; ni lep in mnogim je v pohujšanje —«

Sredi govora je utihnil in zastrmel v gostovo lice, ki je bilo prebledelo in je jecljal:

»To je njegov obraz —«

»Čigav obraz?« je vprašal vikar nemiren.

»Obraz človekov, ki sem ga ubil!«

»To je obraz njega, ki ti je odpustil,« je vzkliknil vikar. Nagnil je razpelo proti gostu, ki je odmikal svoje lice.

»Poljubi ga!« je velel duhovnik. —

»Poljubi!«

Oni drugi je hlastnil z bledimi ustnicami v obličje Nedolžnega. Trnje v vencu krog glave mu je raztrgalo čelo, da je rahlo zakrvavel.

»Kri za kri!« je zarajal vikar in prvikrat je stresla groza tudi njega pred podobo, ki jo je bil sam izrezljal...

* * *

Nekaj dni pozneje, v noči od petka na soboto, je sanjal vikar Janez čudne sanje. Trikrat ga je bil poklical Križani z razpela v prečudni govoric, ki je vikar ni znal in jo je vendar umel in se je bal. Ni odgovoril dvakrat, šele na tretji klic se je odzval:

»Gospod, ali Ti govoriš?«

»Govorim,« je odvrnil glas s križa, »ker si neveden, da boš vedel in videl. Ni prazno, kar pojejo o faroniki. Spustila bo rep, da bo gorje!«

»Zanesi, Gospod!« je prosil tedaj vikar in usmiljenje mu je stisnilo srce: kakor na dlani je občutil žalost otrok in žen, ki tavajo težke po prostoru in tajijo svoj krik. »Zanesi, Gospod,« je ponovil. »Grešnikov ne boš pretresel in le nedolžni in otroci bodo trpeli. Saj sam veš, da je vedno tako.«

»Po človeško golčič,« je odvrnil Križani.

»Kakor ljubim, govorim,« je rekel vikar.

»Kakor ljubiš!« je jeknilo zasmehljivo in narastlo v strašen krohot. Burna, strašna melodija je vzrastla od nekod v ta smeh; prasketajoč grom je bruhnil. Vikar se je prebudil, odprl oko v strašno bliskavico, ki je bila od zunaj napolnila njegovo sobo. Prvi poletni vihar je divjal nad Tolminom, tolkel in bobnel težek ob Peči in ni mogel čez in je padal kakor v vrtincu nazaj, nizko nad dolino vso noč. V vikarjevih ušesih je brnela žalostna melodija pesmi, ki jo je sanjal:

»Le z repom bom mahnila,
ves svet bo potopljen,
na hrbet se zvrnila,
ves rod bo pogubljen...« —

V gradu so sestavljali tiste dni novo davčno knjigo, a naddijakon iz Čedadada je sporočil vsem vikarjem na Tolminsko, da bo prišel na letno vizitacijo.

* * *

Vikar je bral iz naddijakonovega pisma:

»...ex quo extirpantur vitia et plantantur virtutes, cultus divinus diligenter observatur et multorum bonorum incrementa proveniunt...«

»Cepoli!« je zamrmral vikar.

»Sicutque definitum fuit, quod quando Archidiaconus iturus ad sedendum ad Placitum, fecimus mandatum hoc solemne in forma cum sigillo affito quo ituri sumus...«

»Cepoli!« je dejal vikar še krčeviteje.

»Potovali bomo v Volče in od tam dne 16. julija v Tolmin. Potovali bomo v spremstvu pobočnika prečastitega gospoda, našega prijatelja Tomaža Falcidija in častitega gospoda tajnika Bernardina de Puppisa. Za svojo varnost in za postrežbo si bomo vzeli šest oboroženih mož in tri sluge. Potovali bomo z devetimi konji in tremi tovornimi živalmi. Skrbi za stan in hleve, za hrano, ki bodi izdatna tudi za naše spremstvo, in naznani naš prihod vsem svojim obhodnikom, ključarjem, cerkvencem in vsemu ljudstvu, da nas dostojno sprejme. Ko pridemo dne 15. julija v Volče, pridi pred nas, da Te zaslišimo radi prestopkov, katerih si obdolžen. To zadnje Ti naročimo pod kaznijo osem denarjev ali petdesetih lir. Milost Gospoda našega Jezusa Kristusa s Teboj. Christophorus de Caballis, archidiaconus in montibus.« —

Vikar je vzel stare zapiske, da bi bral in razsodil, kolika, kaka in čigava dolžnost so »berovnje«, in je računil:

»Z a t o m i n : tri funte masla, petnajst kokoši, sedemdeset jajec, šest sirov in mleko za tri dni, po pet molznikov na dan. R a v n e : dva funta masla ali obele, eno tele in pet solidov. D o l j e : dve svinjski plečeti, star ovsa za konje in krme dve butari. L j u b i n j : funt medu, šest belih kruhov, petdeset jajec, deset kokoši. P o l j u b i n j : dvaindvajset kokoši —«

Vikar se je zasmejal:

»Hujši so perotnini kakor dehor!«

»T o l m i n«, je bral naprej, »je dolžan dati štiri sobe in tri sobe za hlapce in slugе. Skrbi naj za vino ali pa plača petinosemdeset lir. Tudi hleve in krmo bo oskrbel za en dan. Zato se odkupijo Zalaščani s petnajstimi lirami; oskrbeti pa morajo na stroške vse fare divjačine in rib za en obed.«

»Lačni ne bomo,« je menil vikar pikro. »In vse po starih predpisih! Cepoli!«

Čez hip je dodal:

»Samo eno je pozabil! Zakaj ni poslal mandatura še Gospodu Bogu, da bi bil dal seno, moko in med; in hudiču, naj ne bi bil priklical suše, toče, golice kurje in govejevega smrklja.«

* * *

Okoli sedmih zjutraj je šel vikar Potrebujež iz Tolmina v Volče, kamor je bil prejšnji dan dospel naddijakon iz Čedadada. Pod Volčami je zaklical nekdo za njim. Vikar se je ozrl in spoznal knežanskega Martina.

»Eno pot?« je vprašal Martin.

»Ne vem,« se je nasmehnil Potrebujež. »Če dajec me hoče videti, še preden je stopil v mojo faro.«

»Saj sem rekel, da imava eno pot,« je odvrnil Knežan. —

Tri ure pozneje se je vračal Knežan iz Volč proti Tolminu. Pod Tolminom je zaklical nekdo za njim. Knežan se je ozrl in spoznal vikarja Janeza.

»Zdaj veš, čemu!« je odzdravil knežanski in se smejal: »Petdeset lir! Prav je, le plačaj! Boš pomnil, kaj se pravi imeti dolg jezik, kadar je v Volčah interdikt.«

»Ne bodi obleven,« je odvrnil vedro tolminski. »Ušiv trgovec si, za osemdeset lir so te obrali.«

»Kadar me še pokličejo, pošljem sto in ostanem doma,« je menil knežanski, »tako kakor idrijski menih Jernej.«

Začel se je veselo smejati, obstal sredi poti in je govoril: »To je vsakokrat stara pesem: fra Bartolomeo! Kje je fra Bartolomeo? Prosim, fra Bar-

tolomeo! A fra Bartolomeo je lepo v Idriji; in je tam fra Bartolomeo, ker ga ni ne v Volčah, ne v Tolminu, ne na Šentviški gori... fra Bartolomea.«

»De Caballis«, je menil resno vikar Janez, »mi je skoraj vseč. Ves truden in boječ je. Pravi zatolščen otrok, ki se kmisa, če je dva dni z doma. Prav gotovo, da se me je zbal in sem se mu smilil, ko mi je že iz navade sodil Falcidij: quinquaginta libras.«

»Tomaž Falcidius,« je zaklical krutorobato knežanski Martin. »Izvedel sem, da je odprtega telesa. Imam vino, ki čisti. Dal mu ga bom in, ko bo zvečer legel pri meni, bom odmaknil lestvo, da ne bo mogel ven.«

»Pa če se kaj pripeti?«

»Zato pa, da bi se mu,« je odvrnil Knežan. »Tebi bom sporočil prvemu, ker imaš jezik dolg iz Tolmina v Volče.«

»Molči,« je vrnil vedro vikar Janez. »Saj si slišal, kakšen si in da si celo Boga sleparil.«

Za hip sta umolknila. Nato je rekel tolminski:

»Najbolj vseč mi je bil mladi cancelarius.«

»Nič ne skrbi,« je odvrnil knežanski, »ga bodo že popravili, preden bo naddijakon.« Vstopila sta v Tolmin. Prav tedaj je naddijakonov tajnik zapisal na oknu volčanskega župnišča v svoje potne spomine orisno vrsto o Tolminskem:

»Luogo nei tempi etivi molto dilettevole per la bellezza et copia incredibile di fontane e fiumi limpidissimi, per l'aria saluberrima, per l'altezza dei monti, per la profondità spaventosa delle valli, per li paffi stretissimi et novità barbara del Paese.«

Mladi klerik je nato zasanjal s svojimi velikimi, žejnimi očmi nekam skozi okno, daleč. Vstala je pred njim slika mesta na vodi. Pod mostovi in ob zideh pod balkoni se brezšumno krečejo pisane ladjice. Z balkona je udaril smeh, pod mostom vzdihov je odgovorila pesem. V svitu lune je sinilo gor blede lice z žalostnimi temnimi očmi in bela roka je zavihnela duhtečo rutico; prvi večer, drugi, tretji večer. In potem nikoli nič več...

Naddijakonov tajnik Bernardinus de Puppis si je potegnil z roko čez oči in je vzdihnil:

»Prošlo!«

Deset let pozneje je bil gospod Bernardinus de Puppis duševno okreval in se odebelil; in kanoniki »ad sonum campanulae congregati« so ga izbrali dne 8. maja za novega naddijakona...

* * *

Naddijakon de Caballis se je bil brez nesreč vrnil z vizitacijskih poti in je počival na Dvoru v Tolminu. Otroško veselje je občutil, bil je uverjen,

da je storil veliko dejanje in prestal zgodbe, podobne dogodivščinam velikih popotnikov. Ponavljal je ganjen:

»Bog, Bog, kako je velik svet. Kako je čudepoln!«

Vreme, ki se je bilo sprevrglo, ga je zadržalo še nekaj dni dalje v Tolminu. Samo dva dni, a dovolj, da je postal nemiren in se mu je začelo tožiti po Čedadu in je pogledoval nestrpen na nebo. Nebo je drugi dan zvečer podgorelo. Prav tedaj, ko je naddijakon odredil, da bo potoval prihodnje jutro, je prišel volčanski vikar kot odposlanec tolminskih plemičev s prošnjo, naj blagovoli prečastiti sprejeti za odhodnico malo gostoljubje kot potrebno »rekreacijo« za trude in napore. Obenem je vikar predložil celo seznamek jedil, pijač in imena povablencev.

»Odloči,« je pozval naddijakon svojega spremljevalca Falcidija. Falcidij je vprašal volčanskega: »Nocoj?«

Volčanski je pritrdil.

»Mi jutri odidemo,« je odvrnil Falcidij. »Gospodje v Tolminu so kasni s svojim gostoljubjem.«

»Nimajo olike, v hribih so,« jih je opravičeval volčanski in začel uverjati kanonika, da bi naddijakov obisk pri Formentiniju vplival le dobro na razmerje Tolmincev in gospodov članov kapitlja. Vrhutega plemiči upajo, da so se na ta način otrsli glavarjeve prisotnosti, katerega so morali vabiti, a ga baš ni doma.

Falcidij je nemo preletel imena vablencev in je rekel:

»Vidim, da so tudi tebe vabili.«

»Da,« je odvrnil volčanski, »prijatelj sem jim, quasi familiaris.«

Falcidij je rekel uradno:

»Tolminski farani so. Če so tebe, morali bi že iz dostojnosti tudi domačega.«

»Tuj jim je,« je odvrnil volčanski.

»Nam ni tuj,« je rekel Falcidij uradno hladno:

»Če smo tebi prijatelji, mar smemo že biti onemu krivični? Prečastiti sprejme povabilo samo pod pogojem, da povabijo tudi gospoda Janeza.«

»Če bo prišel,« je rekel volčanski.

»Vabiti ga je treba,« je odvrnil odločno Falcidij. Naddijakon je trudno prikimal.

Volčanski se je poklonil in odšel. Falcidij pa je rekel naddijakonu:

»Imam svoj namen s tolminskim. Ni slab duhovnik; njegova cerkev je v redu in močen človek je; bil bi Golijat v naših vrstah. Pa je svojeglav in trmast.«

»Odločen človek,« je soglašal naddijakon.

»Potrudil se bom,« se je nasmehnil Falcidij; »pri vinu in v veselju ga morda ukrotim in privežem nam.«

»Ali bo prišel?« je vprašal nemirno naddijakon.

»Bo!« je odvrnil Falcidij določno.

Volčanski in plemiči so sklenili, da vikarja Janeza vendar ne povabijo. Če bi naddijakon pršal po njem, bi rekli, da se ni odzval vabilu.

»Toda prostor pri mizi mu ne smemo pozabiti določiti,« je menil de Formentini.

»Prav tako kakor glavarju,« je pristavil de Cucagna.

»Če je mogoče, meni naproti,« je rekel smeje se volčanski...

Vikar Janez pa je sprejel eno uro pred določenim časom po naddijakovem slugi sporočilo:

»Prečastiti gospod naddijakon želi nocoj ob osmih govoriti s teboj v Formentinijevi hiši.«

»Zakaj?« je vprašal vikar.

»Ne vem,« je odvrnil sel...

Vikar je šel, se obril in preoblekel praznično. Ob določeni uri je stopil v Formentinijevo hišo. Nekaj radovednih ljudi je stalo pred vrati, kjer sta se bila usadila dva naddijakovna čuvaja kot straža. Duhovnika sta pozdravila in eden njiju je dejal zaupno v domači besedi:

»Zadnji so, gospod, naj se podvizajo po stopnicah v veliko sobo.«

»Si domačin?« je vprašal vikar.

»Oba sva Ložana,« je odvrnil čuvaj, »pa ta je mutec.«

»Narobe svet,« je pomislil vedro vikar. »Mustasti strežnik pri mizi bi bil bolj na mestu.«

Vstopil je v sobo, katero so bili razsvetili s svečami na pozlačenih lestencih. Zagledal je dolgo, belo mizo, na kateri se je košatila draga posoda tolminskih svobodnjakov brez okusa, neubrano, mnogolično postavljena na ogled. Polglasen govor je polnil nizki prostor. Vikar je hipoma preletel lica navzočih. Poznal je vse. Gostje so stali ob mizi, naddijakon je govoril z domačinom, Falcidij je držal domačici gospe Formentinijevi roko. Okoli njiju so stali de Cucagnevi, de Puppisovi, mrki de Mutto, mlajši de Pocharelli in trije Locatellijevi, ki je bil notar. Naddijakov tajnik je slonel ob kaminu in pogledoval žalostno v smeri proti oknu, kjer je ugledal vikar volčanskega de Menezeisa. Vikar je spoznal, da je stopil med ljudi, ki so se pripravljali, da sedejo k večerji, in se je zmedel.

»Kako to,« je mislil, »da me povabi v tujo hišo k večerji? Ali me bo hotel tu pred vsemi temi

ponižati za kar si že bodi? Še to, seveda, naj mi napravi v fari, potem bom vsaj vedel, kaj mi je narediti.«

Ni še bil premagal svoje osuplosti, ko ga je družba opazila in kakor na nevidno znamenje utihnila.

»Tolminski vikar,« je zaklical naddijakonov tajnik in mu stopil naproti. Vajen je bil glasnikovega posla iz Čedada v kapitlju. Ko se je zavedel, da se je zaletel in kot gost naznanil gosta, je rahlo zardel. Obstal je v zadregi. Vikar mu je stopil odločno naproti in mu ponudil roko. Nekaj povabljenih žensk se je približalo vikarju in se mu hladno poklonilo. Moški so se nekako uradno vzporedili v vrsto in odstopili. Domačin je stopil vikarju naproti in je rekel:

»To je zelo čudno naključje, a nič ne dé. Zelo mi je všeč!«

Vikar je razumel ponižanje svoje. Bile so besede, kakor da jih je rekel človek, ki se je začudil: odkod, prijatelj, med nas, brez svatovske obleke? Pa se je še o pravem času potajil in je ostal navidezno vljuden in dostojen. Mrzlo je pljusnilo vikarju v lica, živo je občutil tresljaje vzmrzličene kože na čelu. Motno je videl v nekaterih licih pomilovalno dobrohotnost, drugod ponižujoče preziranje. Odločno je vstalo v njem:

»Kaj mislijo, da sem prišel na večerjo, kamor me niso vabili?« Obrnil se je ostro v smeri k naddijakonu, stopil naprej in rekel:

»Prečastiti, poslali ste pôme!«

»Pozneje,« se je nasmehnil naddijakon ljubeznivo in pomežiknil Falcidiju.

Nekdo je odkazal vikarju mesto pri mizi.

»Oremus,« je zaklical volčanski tolminskemu naproti.

* * *

Ura strašno neprijetnega položaja, ki mu vikar ni slutil ne vzroka ne namena, je bila prešla. S topo mirnostjo je bil prenesel neskočno vrsto malih ponižanj, migljajev, smehov in šepetanih besed, tako da se mu je slednjič zagabilo še kaj opazovati in poslušati in je moral vendar videti, da ga res in namenoma smešijo. Strežaji so bili nalili v drobne beneške čaše izbranega vina in je le posodica pred njim ostala prazna. Ko je napil domačin naddijakonu, jo je vikar sam nalil z miznim vinom. Pri tem se je ujel njegov pogled z očmi volčanskega, ki je zardel in je bil videti izredno svež, veder in slovesen. Vikar je opazil tiho, zahrbtno misel v njegovem licu in je iskal, kaj bi bilo. »Z očmi govori z drugimi o meni,« je mislil, »nekaj

vidi na meni in me tiho razkazuje! Prekleti človek! Kaj hoče od mene? Ali mu je sojeno? Ali res misli, da se sme še in še igrati z menoj?« Oko se je vikarju zalilo v nekaki strašni ljutosti z motno rdečo lučjo, da je moral zamižati. Vso silo je moral zbrati, da ni planil kvišku in zavpil v soseda naproti, naj mu da mir. »Ne,« se je krotil, »bodi previden! Osmešiti se ne daj, ne daj se zapeljati! Še nekaj trenutkov ti je tu ostati in pojdeš in plju-neš in doma popiješ vrč krepkega vipavca na to plehkobo in to nemarnost, ki ti jo je napravil oni-le čedajski, ki ti nima kaj povedati.«

Tiho je zazvenela drobna steklena čaša koncem mize, šum ob mizi je utihnil, kanonik Falcidij se je dvignil in je govoril: kratko zahvalo gostitelju in vsem zbranim, šegav poklon gospem, okusu obeda in vin. Nato pa je začela njegova beseda nekako tipati nekam v še nejasno, splošno in je že kazala, da vendar hoče dotipati, dokazati.

»Cepoli,« je mislil trpko vikar Potrebujež. »Cepoli, kaj blodiš kakor maček okoli vrele kaše? Kaj tipaš ip ne popadeš? Kar pokaži jasno: samo eden je, ki me skrbi in mi dela preglavice in je tuj! Seveda, o stanovski ljubezni blebečeš! Kdaj sem bil jaz nevoščljiv, prepirljiv in komu krivičen? Mene ne pustijo v miru in ne jaz drugih! Glej, glej! Zdaj se celó sladkaš in se hliniš! Le sladkaj se! Le hlini se! Meniš, da bom zdaj pri priči ganjen vstal in za to kapljo vina, ki ga pod mizo izliti ne smem, rekel onemu — de Formentiniju, da mi je žal in kar je podobnega, in da bom temu-le naproti zaklical: prijatelj, daj mi roko in pozabiva! Cepoli, Cepoli! Ne vstanem, ne porečem! Meni nisi govoril! Nisem med povabljenč!«

Falcidij je govoril zanosno, s prepričanim nasmehom na ustnicah. Vikar je čustvoval vsebino govora:

»Zares! Poštena naj bo vsaka beseda in premislim naj jo, ali ne bi bolela mene, če bi mi jo kdo rekel. Glej, saj tako delam! Pa kdo je, ki jo obrača? Kdo jo obrača? Tistemu povej: Cepoli, ne obračaj besed! Ne meni! Nisem jaz trdil, da je duhovnik grši od svinje, drugače sem rekel; da je nečisti duhovnik kakor svinja. In to je sveta resnica in jo bom ponovil. In vsi naj jo slišijo, ki so nečedni, da bodo čedni. Sovražim svinjarijo! To je! Sovražim iz dna duše, ker sega tudi po moji krvi in me blodi.«

Sredi vikarjevih misli je bil dogovoril Falcidij in mu je odgovoril živahen šum gostov, ki je vzdramil vikarja Janeza. Pogledal je doli proti naddijakonu, ki mu je veselo kimal: otročiček, živahen in veder, ker je vse tako lepo in bo zdaj vstal

vikar in se zahvalil. Pogledal je vikar na Falcidija in je videl, kako trpko čaka. Pogledal je v slednji obraz, le mimogrede sicer, a je videl v vseh stopnjah povelje: zdaj povej! In ta hip se ga je polastil prečuden strah: brezkončna praznosta, ki ne ve, ne misli ne prošnje ne poklona. »In niti tega ne vem, kaj je hotel od mene,« je mislil. Sklonil je glavo nizko na prsi. Za hip se mu je zazdelo, da sliši v splošnem molku in v tišini sobe nekako sopihanje. Dvignil je oči in se zagledal v strašno spremenjeno lice volčanskega. In ni mogel doumeti, ali je to v licu de Menezeisa glupost, jeza ali osuplost, in je bil čudno telesno vesel/te izredne spremembe v licu svojega nasprotnika. »Glej,« mu je šinilo skozi misli, »tako bi zazijal, če bi mu v obraz povedal, kar vem o njem iz ust Katričine matere.« Sam ni vedel, kako mu je prišlo, da se je nasmehnil onemu in mu odkimal z glavo, češ: ne boj se! Nekak vzdih razočaranja je bil preletel omizje in zdelo se je, da se bo zdaj pa zdaj prebudil nov pogovor. Tedaj je zasikal volčanski zahrbtno, kakor od spodaj gori:

»Če si ti tisti, čemu ne greš koj?«

»Kam?« je vprašal tolminski.

Volčanski je sunil odločneje in jasneje:

»Kar misliš storiti, stori koj!«

Vikar Janez je razumel navedbo evangelijskih besed in je rekel glasno:

»Nesramen obrekovalec si!«

»Piagnone!« je odvrnil zaničljivo Volčan.

»Seveda; na grmadi bi me rad videl, ottimano, ker ti grajam greh,« je rekel slovesno tolminski. Naddijakonov tajnik je glasno vzdihnil. Vsa miza je posluhnila.

»Kaj pa je? Kaj pa je?« je prašal plašno naddijakon.

Falcidij se je dvignil odločno in zaklical:

»Gospoda tovariša, mir!«

»Piagnone,« je ponavljal tolminski v sebi. »Enemu sem svoj čas sunil v obraz za to besedo. Ne šali se z menoj! Kri ni voda. Ne šali se z menoj!«

Kakor od strašne bolezni kvišku pognan, je hipoma stal volčanski, bled, s trepetajočimi ustnicami. Stegnil je tresočo se roko in pokazal na tolminskega in rekel:

»Gospodje! Samo grehe očita! Znorel je. Nič drugega ne ve in ne vidi in še svoje lastne sramote ne, ki jo skriva doma.«

»Kakšno sramoto?« je vprašal naglo vikar Janez.

»Mir!« je zaklical v drugo Falcidij. Sredi njegovega klica je zavpil volčanski:

»Vsemu Tolminu je že očitno in znano!«

»Mir!« je zaklical presunljivo Falcidij v tretje. Odgovoril mu je temen šum mize, ki se je premaknila, in žvenket čaš, ki so se prevrgle. Vikar Janez je bil sunil s svojo pestjo volčanskemu v obraz. Tedaj je zakipelo ob mizi petnajst glasov in dvajset rok je padlo po vikarju Potrebuježu in ga sunilo iz sobe.

Vikar je stopil skozi vrata, kjer sta stala naddijakonova čuvaja. Nekdo je zaklical dol skozi okno:

»Primita gal«

»Kóga naj primemo, gospod vikar?« je vprašal Ložan.

»Mene!« je odvrnil vikar in se hripavo nasmehnil. In šel je skozi noč in ni vedel, kam gre . .

(Dalje.)

Nevesta s Korinja.

Fr. Jaklič.

3. „Ta bo ta prava!“

Košičkovi so izvedeli še tistega dne, zakaj niso šli pisma delat. Proti večeru namreč je prišel Vence in jim je razložil, kako stoji stvari.

Dejal je:

»Fant, tolar sem ti nazaj prinesel! Punca te neče!«

Peter je zardel. Zazdelo se mu je, da je osramočen, in jeza ga je obšla. Stolkel bi jo bil takrat, ko bi bila pred njim, ker neče njega, Košičkovega, ki je tolar spravila in mu v roke segla, a ga je varala, samo varala, in sedaj se mu posmehuje, a drugi se mu bodo rogali, češ punca ga neče.

Stolkel bi jo bil, tako je pa samo zaklel hudo kakor še nobenkrat, da se je mati zganila in teta pri peči prekrizala, a oče ga je ostro pogledal.

»Nič ne rentaći! Kar je, pa je! Čakaj, ti bom pa povedal, kakó je to prišlo, pa boš videl, da je prav tako in da je nespametno hudiča klicati na pomoč, ko bi se moral prav za prav angelu varhu zahvaliti in svojemu patronu in še ne vem, kateri svetnici, da je to o pravem času prišlo in so te obvarovali pred njo, ki je že vsa zapisana drugemu. S teboj bi bila šla pred oltar, a v srcu bi bila postiljala drugemu.«

»Zakaj pa naju nisi vrnil, ako si to vedel,« je očital stari. »To sramoto bi nam bil lahko prihranil.«

Plebanus Joannes.

Bratom, ki jih še ni doma. — Dr. Ivan Pregelj.

VII.

Zavedel, »ovedel« se je bil v »sobi sveta«, potem, ko se je bil kakor vpil v sliko na steni in je videl in je kakor govorila žena in je bila tam in je svoje deviške prsi razgrnila in prosila Sodnika strogega. Vikar je doumel zadnje dogodke in je rekel sam sebi z vidnim zadovoljstvom:

»Prav je bilo! Udaril sem mu v obraz za laž!«

In ko je mislil »laž«, se je ovedel sramotitve in zasmehovanja in je zaklical:

»Ubil ga bom!«

Za hip je oblila njegove oči zopet ona rdeča luč, kakor kri, in je vedel, da sovraži, in je čutil, čemu sovraži, in je videl, koga sovraži. Pa še, ko je gorel v svojem srdu, je plalo kačje mrzlo vanj in se je oglašalo z nesramno rabsodnostjo in je spraševal:

»Kako je rekel? Katero je mislil?«

Iskal je spet na sliki in ni videl, kaj vidi. Videl je morsko deklico, golo do bokov in ostudno luskinasto v zadnji del telesa, in je čutil, kakor da je ugriznil nekam v nezdrav sad: temà je bila, ne bi bil ugriznil pri luči.

»Od zadnjih velikonočnih praznikov«, se mu je svitalo o Katrici, »se je spremenila. Upadla je, kakor otrok po mrzlični bolezni. Otrok shujša, taka-le ženska je lepša. Kakor da je bolj pametna! In zbledela je. In kakor da so jo hotele slabosti obhajati. Po svetem Petru in Pavlu je dobila pege v lice pa trudne oči. — Satan prekleti! — in seveda zdaj, zdaj je že nedelja dni in je nisem videl, ali je obilnejša, ker se krije in taji.«

Vikar je vstal izza mize, kamor je bil sedel, in je položil razgreto glavo med svoje dlani. Dlani so bile vlažne in glava vroča.

»Mati je!« je zahropel.

Segel je po lojenki na mizi in zaključil hladno, kakor da sodi človek o sebi, ki ne veruje več vase in si ne zaupa:

»Tako bom vedel, kako je ž njo in kaj. Pa takoj!«

Odprl je v vežo. Potoglav netopir, ki je bil našel zavetje v prostoru, je prhutnil mimo in vikar je čul utrip mesenih peroti in je zamrmral:

»Pomračnik, živalica groze, nedolžni brat hudičev!«

Veter, ki je potegnil skozi vežo, mu je dušil luč, ko je stopil na stopnice v gornji prostor. Misel

brevirja in večerne molitve ga je obšla iz navade. Trda je padla njegova stopinja, dvajsetkrat do vrha. Zdaj je stal nad vežo, nad ozkim prostorom, ki je bil poln prečudnega vonja: dišalo je po kadilu iz cerkve in po jabolkih. O, jabolka! Prečuden sad. Ne eno ne sličiči po okusu drugemu, kakor ni isto nikjer nobeno dekliško lice.

Plamen lojenice je zaživel živahneje in vikar je stopil k vratom na levo, kjer je vedel, da sta dve tesni kletki zadržani in spi v prvi Katarina in v drugi Magdalena.

»Katra!« je zaklical zamolklo. Glas je jeknil trudno na desno v odprt mostovž; z leve od vrat ni odgovorilo.

Takrat je vikar odločno stopil k vratom in jih odprl. Dvignil je visoko lojenico in je ponovil:

»Katra!«

V podolgovati sobici, koncem postelje pri oknu, kakor trdem v enotnosti temne zračne polnosti noči od zunaj, je sinilo v odločnih obrisih sence in luči človeško bitje. Mlada, polgola ženska je plànila od okna, se okrenila in oslepela za hip v prečudni lepoti. Ni ga videla, ki je gledal nanjo izza luči in videl lepo, začudeno otroško obličje, kako je bilo sladko vzrastlo nad polni tilnik iz oblih ramen.

Duhovnik je bil trenutno povetil oči in je rekel trdo: »Pokrij se, nesnaga!«

Čez nekaj hipov je vprašal:

»Ali si se že oblekla?«

Odgovoril mu je zmeden, trepetajoč glas. Vikar je pogledal kvišku in velel mirno:

»Z menoj pojdi!«

Deklica je stala pred njim in se ni ganila.

»Z menoj!« je ponovil; »ali si gluha?«

Obrnil se je in stopil iz sobe in se postavil ob stran. Stopila je do praga vrat in je obstala in sklenila roke:

»Gospod stric!«

»Pojdi,« je rekel odločno in segel z roko po njenem komolcu in jo potegnil s seboj po stopnicah v vežo. Stopila sta v »sobo sveta« in vikar je postavil lojenko na mizo. Sam je stopil v stran, da je padla vsa luč nanjo, na njeno ubogo telo in njen rahlo onesnaženi obraz. Nekaj hipov je molčal in iskal besede, kako bi izpregovoril.

»Kako? Kaj je s teboj? Si zdrava?«

Deklica se je zgenila, dvignila glavo in onemela sredi besede:

»Zdra—«

»Odkdaj si tako, to povej,« je bruhnilo iz njega in je stopil za odločen korak bliže, da je čutila vonj njegove moške sape na svojem obličju in jo je zajelo kakor opojen oblak:

»Ali si drugače ali nisi?«

Lojenka na mizi je zadržala, plamen je trepetal in vsi obrazi na »sliki sveta« so bili oživali: zveri s prečudnimi imeni, ljudstva s predivnimi razrastki, nečedna bitja z ustnicami, kakor rjuhe, z očmi, kakor jegulje, z udi nesramnimi, da obhaja stud...

»Gospod stric!« je zaprosila deklica in sklenila roke kakor v molitvi. Vikar je planil tik nje in ji zagrebel roke v rame in jo stresel in vprašal divje:

»Priznaj že, da se čutiš mater!«

»O Jezus,« je vzdihnila in ginila v njegovih rokah. Lovila je sapo in je iskala besede. A ko jo je našla, se ni tresla več in je zasijalo njeno obličje v čudni zanosnosti. Njen glas je bil sladak, veren, odločen in vonjiv:

»Gospod stric, ... saj vidite!«

Vikarju so omahnile roke in je odstopil in je gledal vanjo kakor v čudo, ki ga ni videl dozdej. In je strmel, ne da bi razumel spremenjeni izraz njenega lica, ki se je hotelo posili nasmehni v presladki blaženosti.

»Nesrečno dekle, to si mi naredila!« je jecljal in čutil, da mu vstaja v roke srdito in jezno in nemirno.

»Lovača,« je kriknil čez hip, »in še sram te ni!« Osupnila je kakor cvet pod koso in postala neznatno majhna, tiha, trepetajoča.

»S kom?« je kriknil in glas mu je bil preskočil v hripavo višino. Moral se je odkašljati.

Dekletu so bile padle roke ob telesu, ki je samo sebi prepuščeno kipelo v zdravi polnosti izpod lahke obleke: telo mlade matere, ki se ne vidi več in že v duhu doji...

»S kom,« je ponovil vikar vprašanje v tretje. Njegov glas je bil zdaj vsakdanji, odločen do skrajnosti, kakor bi hotel na dlan položiti misel: moraš povedati!

Zaupno je dvignila svoj obraz in mu pogledala naravnost v oči. »Zdaj vem,« je mislil in ga je spreletelo bridko, kakor da se bo omazala. In je rekla tiho, odločno:

»Povedal bo sam!« —

Strašna tišina je legla med njiju lica. Bile so besede in niso dozorele. Njo je preletela tajna slast spomina: tu me je prvič vzel v svoje roke in mi bil dober. Vikarja je ogrnilo kakor v megli in

ni videl in ni mogel niti čuvstvovati, da stoji kot tujec ob strani, dasi čuti, trpi in se gnevi. Obrnil se je kakor od nevidne roke zagnan okoli svoje telesne osi in je videl pred seboj luskinasti rep morske deklice, iz katerega je rasel srebrnopoln poln život deklinški v prsa, obla ramena in obraz...

Zopet se je sunkoma obrnil in rekel:

»Pojdiva!«

Odprl je vrata v vežo in se ozrl. In ko je videl, da ni marala stopiti za njim, je segel z desnico po njeni roki in jo potegnil za seboj. Tako jo je za roko peljal skozi vežo in vrata na vrt. Zadnji krajec meseca je bil vzšel nad Jalovnikom in Senico. Tiho je sopla noč v dremotni luči. Od Kozlovega roba je jekal šum vodá, ki so se bile ob skale na južni strani pod Tolminom. Nekje na Dvoru je zavijal pes in od Zatamina doli je skovikala sova.

Sredi vrta je zdrknilo dekle na kolena:

»Stric, prizanesite!«

»Vstani!« je velel kratko in jo potegnil trdo kvišku.

»Prosim, stric,« je zaprosila koncem vrta, prav ob vratih v samoto.

Sunil je z noge v lesu, ki je branila živali vstop, in ni odgovoril.

»Ne v krstnico!« je zakričala.

»Le vpij,« je odvrnil hladno, »bodo vsaj vstali in te gledali v tvoji sramoti.«

Trdo jo držeč za roko je krenil proti malemu svetišču na Ilovici, ki ga je bil daroval spominu očetovemu in mučeništvu junakov. Govoril je:

»Rekla si, da ne v krstnico. To ni krstnica; svet kraj je, kakor cerkev in tebi je bil v varstvo izročen. Zakaj nisi pazila na luč v svetem! Prav ti je! V temi boš sedela!«

Pred kapelico jo je izpustil in odklepal vrata. In ko je odklepal, je govoril:

»Do štirih zjutraj boš pokoro delala. Potem bom prišel in ti odprem.«

»Stric,« je zastokala, »bojim se!«

»Grešiti bi se bila bala,« je odvrnil, jo pahnil v svetišče in zaprl za njo vrata. Nato se je obrnil in čakal, kakor da posluša. Nato je napravil korak, dva, tri, pet. Tedaj je tam zastokalo, a pridušeno, kakor da bi bilo zaplakalo dete, ki je vrglo obraz v blazine...

Vikar se je skoro besno odtrgal z mesta, kjer se je bil ustavil, in je stal v vrtu in je videl, da se je bil nekdo potuhnil v senco k deblu. Postal je in motril. Nato je zaklical:

»Matevžek! Sem pojdi!«

Senca izpod drevesa se je zganila. Matevžek se je približal.

»Kaj iščeš tu?« je vprašal vikar.

»O, nič!« je odvrnil plahi mladenič. »Prav nič. Spati ne morem.«

»Pojdi z menoj!« je rekel mirno vikar. Matevžek je šel poslušno in stopil pohlevno za vikarjem v »sobo sveta«.

Tedaj je rekel vikar:

»Videl si, kam sem peljal Katrico. «Ali morda kaj veš, zakaj?«

»Vem!« je prikimal mladenič.

»Pa si ji hotel skrivaj odpreti?«

»Samo na pragu pred vrati bi bil sedel,« je odvrnil malodušno fant. Vikar je naglo stopil po sobi gorindol. Nato je vprašal:

»Ali je tvoja, da se ženeš zanjo?«

»O, moj Bog, ne,« je vzkliknil odkritosrčno Matevžek. Nato je kimal z glavo, kakor človek s krčnimi žilami, in je zajeceljal:

»Pa naj bo, kar je, gospod! Tudi takó jo rad imam in jo vzamem. Naj mi jo dajo, naj mi jo!«

Srdito je premeril vikar njegovo ohlapno osebo. Nato je vprašal strogo:

»Kdo je njen ljubi?«

»Ne vem,« je odvrnil zateglo Matevžek. Vikar mu je položil roke na rame in zavpil:

»Če jo rad imaš, hudič, moraš vedeti!«

In Matevžek se je udal in je odvrnil plaho:

»Morda je vaš Peter, gospod!« —

Vikar je stopil odločno k vratom, jih odprl in mirno zaprl za seboj. Matevžek je osupnil, slišal, da je oni od zunaj obrnil ključ.

»Gospod,« se je zganil, »zakaj pa?«

»Da ji odpiral ne boš,« je odvrnil zunaj vikar. Nato je menil skoro zasmehljivo:

»Lezi, Matevžek, na klop in spi, in ko bo dan, ti odprem!«

* * *

Vikar je šel in je sedel v nasprotni sobi za mizo in je pisal svojemu stričniku s krčevito roko in glasno besedo:

»Galjot! Moje uboge sestre nevredni sin! Potep! Žival hinavska in nečedna! Duh nečisti Te je obsedel, po svojem nemarnem očetu si se vrgel, meljušnik, lovač! Sramoto si storil deklici Katarini, mene, moj dom in moj stan si izdal zasmehu in roganju s svojo slo nečedno! Živinče gnusno, lahko-miselni človek! To uro, ko boš bral to pismo, vstani na pot in pridi predme, da Te s palico pretipljem, izlakotim in izčedim, preden Te zvežem v svetem zakramentu s Tebe vredno nemarnico, ki je spočela. Če pa najde to pismo gluha Tvoja ušesa, tedaj si zapomni: Ne vračaj se več nikoli, in pre-

klet bodi in pri živem telesu gnij v tujcih na slami pri živini in psih in nobena krščena duša naj Te ne tolaži v Tvoji zadnji uri! Amen!«

Vikar je stopil k oknu in je pogledal po zvezdah in je videl, da je ura tri. Stopil je po sobi gorindoli. Oko mu je bilo za hip obstrmelo kakor prebujeno nad licem Mučenikovim na križu, a se je nejevoljen s silo odtrgal od Svetega in je mrmral:

»Do štirih sem rekel. Ali naj te zvežem, Janez, da boš vzdržal? Naj trpi, naj se boji za greh še eno uro!«

Sedel je k mizi in je razgrnil Pismo, da bi bral, in ni videl in ne bral. Misel za mislijo je rastla v njem in ena je drugo pehala, kakor da so blazne in opojene. Bolele so ga telesno. Ko so se bile vrnile v peto in sedmo, jih je čutil jasneje in so vstajale grozeče, kakor ljudje, ki izprašujejo:

»Ali si jo iz gnusa nad grehom zaprl? Ali pa si jo zato, ker so te ponižali zaradi nje? Ali si jo, ker je to dobro njeni duši in blagru tvoje srenje? Ali pa si jo zaprl, ker ti je znano, čigava kri je, in se znašaš nad nečedno materjo in očetom, ki te je žalil? Ali je to taka duhovska gorečnost v tebi, ali pa je le jeza, da je tudi tvoje oči begala in blodila tvojo kri? Ali si jo res zaprl sam iz sebe? Ali je nisi le tako v oblevnosti, kakor si izvedel, da svoje lovače kroti knežanski Martin? Kaj si rekel takrat, ko je pravil, da jih zapira? Ali te ni streslo mrzlo? Janez! Ne taji srca in sebe? Nisi riba faronika! Smilijo se ti otroci in otročnice, Janez! Jezus Kristus, tvoj učenik, je lovačo blagoslovil, ti pa si zavrzel siroto, ki jo je zapeljal tvoj rod! Fej, Janez!«

Vikarju se je živo zazdelo, da se je oddahnil Mučeni na križu.

Vstal je burno in je šel na vrt in je poslušal. Glas jeke, ki se je lomila od Kozlovega roba, kamor je pljuskal v vetrih gnan šum vodâ, je plal v medlo mesečino, ki je ugašala v daljni dan. Vikar je skoro stekel na Ilovico h kapelici. Pet korakov pred svetiščem je obstal. Pošastna je ležala senca na njegovi desnici.

»Et ne nos inducas in tentationem!« je šepetal premražen v hipnem strahu in stopil k vratom malega svetišča. Skozi ključavnico je pogledal notri, a ni videl v somraku nego blede odsev oblih mučeniških lobanj okoli oltarja na leseni polici. Potisnil je ključ v vrata, odprl in zaklical:

»Katica!«

Tiho, plaho bitje se je dvignilo nekje izza oltarja, se opoteklo po malem prostoru in mu padlo v naročje; in je prosilo in plakalo in se smejalo hkrati, spremenjeno, kakor v sanjah:

»Peter, Peter, Peter!«

Vikar je stegnil roke in dvignil deklico na prosto in jo posadil na tla:

»Ali ne moreš hoditi?«

Deklica je omahovala, krilila z rokami, našla ravnovesje in se zasmejala zvonko. Sredi smeha je utihnila, zastrmela žalostno nekam v daljo, vzdihnila in se spustila v tek proti Zatominu. Vikar je begal za njo. Kmalu je obstala, premišljala in šla mirno sama vase izgubljena naprej. Vikar jo je slišal šepetati:

»Tako bi rada pila! Nekaj dobrega, pa prav nekaj dobrega!«

»Katrice,« je zaklical prevzet od prečudnega ganotja. Dekle se je ozrlo, se nasmehnilo in mu pomignilo skrivnostno z roko:

»Pojdi!«

In je šla počasi in je zavila navzdol k brvi čez Tolminko in prešla. Nato je krenila po poti v Zalaz. Vikar je šel pet stopinj za njo... Zdaj je postala in je še on postal. Zdaj je pohitela in je hitel za njo. Zdaj je sedla in je sedel. Jutro se je bilo zbudilo na nebu. Peči so sinule kakor kres v hladno dolino. Ptič in piščal sta začela govoriti jutru in rosi. Krutosladka svežost je dahnila z lazov in od skal v Tolminki. Deklica in vikar pa sta hodila in nista videla, kam. Kadar je pomerila globel pod potjo, se mu je srce stisnilo: »Zdaj bo planila pod rob!« In kadar se je zasmejala, ga je presunilo: »Znorela je!«

Zdaj pa je stala pred nizko kočo ob poti in je bila sedla na klop ob vratih in položila roke v svoje krilo in vzdihnila zadovoljno-trudna. Vikar je stal od daleč. Vsaka žilica je trepetala v njem v strašni žalosti in ljubezni. Oblival mu je čelo leden pot. Nič ni vedel, kje je in kaj se godi. Takrat je nekdo odprl zakajena vrata v koči in stopil v dan.

»Diakon Peter!« je zaklical iz globine svoje duše vikar.

Vikarjev čudni prijatelj je ostrmel in se zmedel kakor otrok. Deklica na klopi je šinila kvišku, zavpila in zarajala:

»Peter!«

Nato je omahnila brezglasno na rosno ledino pred kočo.

Ptič in piščal sta govorila jutru in rosi...

* * *

Zaprta Matevžek se je bil razgledal pri dogorevajoči lojenki po sobi in je našel steklenico vina pod klopjo in kos suhega sira na lesenem krožniku na polici.

»Prav,« je domislil, »sem zaprt, pa sem vsaj krščansko in ne bom žejen.«

Izpil je vino in snedel sir, in ko je lojenka dogorela, je legel na klop in zaspal. Ko se je zbudil, je bil že dan in Matevžku je bilo dolgčas. Vrata so bila zaprta. Šel je trkat, boječe, vljudno. Nato je pokasljeval. Nato je postal odločnejši in je zahteval:

»Odprite, gospod vikar!«

Opazil je prazno steklenko in je postal zopet ponizen in je čakal in iskal na sliki sveta. Slišal je peteline in ptičji klic in je postal nestrpen.

»Odprite!«

Zopet je čakal. Potem se je uveril, da so pozabili nanj. Pa ni bila ljutost v njem, da je pohlevni človek začel postajati divji in odločen:

»Odprite, pravim! Vino sem že popil. In tako povem, da mi ni nič mar. Naj pa bo! Kakor krava na steljo bom naredil. Gospod vikar! To je res! Človek sem!«

V vratih je zarožljaj ključ.

»Zadnji čas!« je vzkliknil Matevžek, »zadnji čas, gospod vikar!« Zastrmel je v lice njega, ki mu je bil odprl, in ga ni spoznal. Naddijakonov sluga je stal pred mladeničem in vprašal:

»Kje je gospod vikar!«

»Išči ga,« je vzkliknil Matevžek in bežal.

* * *

Tisto uro je odpotoval naddijakon, ne da bi bil mogel govoriti z vikarjem Janezom, ki ni nihče vedel zanj. Falcidij je menil:

»Saj ne uide, in če,« je pri samem glavarju!«

Naddijakonov tajnik pa je bil našel še tisti hip pred odhodom čas, da je zabeležil v svoje papirje:

»I Tolmineli lono semplici e religiofi, altengonli da' litigi, difendono gelofamente l' onor loro, ne perdonano l' offesa le non elpiata legittimate.«

Očividno je bil to doumel po vikarju Potrebuježu, ki mu je bil všeč...

VIII.

»Nerodni obrazovatelj božjega lica, jezni pastir človeških duš, gorjan v duhovski obleki, vikar in cerkvenik v sili, Janez Potrebujež! Saj ni prvič, da si prvi vstal v celi fari in greš po rosi in megli za svojo službo!«

Vikar Potrebujež se je s to rezko besedo poklical, že v stotič tiste dni, ko je moral kakor s silo buditi svojega duha v zavednost in vsakdanji

doživljaj. Padlo je bilo čezenj kakor s kolom. Ležalo mu je v duši in ob sencih. Ležalo je venomer. Ni bila budnost in niso bile sanje. Glava je gorela, a ni bolela. Bil je poln bridkosti in težke žalosti, a ni imel solze, ni imel besede, da bi se oprl nanjo in se ž njo nekam popel nad mrtvilo, v katerem je greznil. Bral je v spominih učitelja svojega, pokojnega Ambroža, in ni več našel sebi besede, svoji onemoglosti glasu. Bral je v svetem Pavlu in ni umel in je brezmiselno ponavljal:

»Non enim quod volo bonum hoc facio, sed quod nolo malum, hoc ago.« — Potem je sedel v »sobi sveta« in je videl ženo, ki je bila razgrnila deviške prsi in je prosila Sodnika. Kaj prosi? Čemu prosi? Ali ni vseeno? Kdo je? In potem je vikar Potrebujež snemal svojega Križanega in si ga držal tik pred obraz in je iskal, da bi se trde poteze v lesu zganile, da bi ustnice reklo: »Janez Potrebujež, nesrečni pastir. Preklet si!«

»Po rosi, po megli za svojo službo!« je ponovil vikar in je stal v dremotni luči zgodnjega dne pred vrati svetega Urha in je krčevito obrnil ključ in odprl v cerkev. V podzavednosti spoznanja je čustvoval škodoželjno: »Zdaj! Maliči, rogljiči, hudiči nečisti in hudobe! Jeknil bo ptič, ki se ga bojite, zapel bo bronasti petelin!« Segel je po vrvcu in potegnil, kakor je bil vajen oddavna iz svojih prvih duhovniških let kot obhodnik tolminskega vikarja Martina Štampe. In kakor tedaj, je odgovoril zvon ubito, trudno in se je glas opotekel na levo in desno, odjeknil od Kozlovega roba in zidov na Dvoru. Vikar je zvonil, pa ni vedel, kako dolgo, ali pa je stoprv potegnil nekajkrat. Oslabelost mu je legla v roko. Ni on vlčkel, zvon, ki je nihal, je potegoval njegovo roko. Duhovnik je hodil v svoji otopelosti daleč. Hodil je za Matevžkom, po katerem je bil poslal Petru pismo.

»Dvesto milj! Vsak dan je hodil trideset. Zdaj je prešel teden. Zdaj mora že biti v mestu. Če je našel tako daleč, zvesti človek, če se je doprašal, ki jezika ne zna!«

Občutek mučne nestrpnosti je zopet razvezal duhovniku roko; zopet je sunil zvon krepko, kakor krik.

»Hiti, Matevžek, in če se bo obotavljal, za vrat ga zgrabi in prisuvaj potepa na Tolminsko! Hiti! Čedajci kličejo in grozijo. Ne grem, preden ni urejeno, kar je krivično.«

Vikar je izpustil zvon in šel po prazni cerkvi. Sam se je oblekel, sam je prižgal sveče, pristopil, molil in odgovarjal.

»Introibo ad altare Dei...«

»Ad Deum, qui laetificat juventutem meam.«

Posnemal je glas svojega cerkvenika in ni čustvoval pomena besed. Njegova bridkost jih ni umela.

»Confiteor Deo...«

Rastlo mu je hripavo v grlo in si je očital: »Govoriš, kakor bi malin gonil. Besede so, a kje je duh? Preklet si, vikar gorjanski, Joanne Potrebujež!«

»Confiteor Deo...« je odgovarjal in je vedel: Odgovarjam za hlapca svojega, Matevžka, ki je čist. Na meni pa je greh krvi in jeza Gospodova je na moji duši. Mea culpa, mea maxima culpa!«

Bral je list svetega Pavla, kakor je bil tisti dan:

»... maledicimur et benedicimus; persecutionem patiamur et sustinemus; blasphemamur, et obsecramus...«

Vikar je trpel: »Moj apostol mi bije v obraz! Nisem blagoslovil, nisem prenesel.«

Dvignil je kruh in vino, da bi daroval, a je klicala njegova trpinčena duša:

»Sodnik nebeški! Samo svoj greh Ti morem darovati, strahovano dušo nesrečne Katarine, njeno slabo in ubogo porodniško telo!«

Povzdigoval je in je čutil brezdno, ki ga deli od Svetega, in je govoril v sebi:

»Stori čudež! Otmi jo temé! Vrni ji luč razuma, ki sem ga ji vzel s strahom in trdostjo!«

Trkal se je na prsi in je videl: »Ti si jagnje, ki je vzelo vse grehe sveta nase, in si vse prenesel. Jaz pa sem kakor rjoveča zver in se mi ni smilila v svoji slabosti!«

Lomil je kruh za uživanje in je obupoval: »V pogubljenje boš moji nesrečni duši, kakor sem bil jaz v pogubljenje telesu nesrečne Katarine!« In je vzel kelih, ki mu je bil sicer sladek, v pomoč in krepilo, in je trpel, ko je pil, kakor da pije strup. In se je z besedo obredno zahvalil, a v duši je prosil jeze nase: »Udari, Gospod! Če udariš, bom vsaj vedel, da me nisi pozabil. Udari, Gospod, norca in nabala, ki je v materi moril otroka... Amen!«

Tako je služil Gospodu svojemu hlapec božji vikar Janez tiste žalostne dni, ko ga je klical čedajski naddijakon po Tomažu Falcidiju v Čedad pred kapiteljski forum, in je vikar obupoval, ker ni našel ne tolažbe ne miru, in je klical jezo Gospodovo nase. Prav tiste dni ga je poklical tolminski glavar Bonaventura k sebi.

* * *

Glavar »lanckneht« je stopil vikarju veder in živahen naproti. Stisnil je vikarju roko in dejal:

»To je lepo, zelo lepo. Nisem verjel, ne bi verjel:

»Pa kaj, gospod glavar?« je vprašal vikar. Glavar se je smejal in kimal z glavo.

»Ali pa ste ga pošteno? Ali sploh znate udariti? Haha! Dovolite!«

Ogledoval je vikarjevo roko in jo trepal z levico.

»Ni otroška, Teufel, ni,« se je še zadovoljneje smejal. »Ali ste mu res izbili zobe? Povejte no, saj vidite! Všeč mi je.«

»Žalil me je,« je odvrnil vikar z glasom, ki je zvenel, kakor da se opravičuje.

»Le nič obžalovati,« je vzkliknil Bonaventura d'Eckgh, »kakor svinje in prasci so bili, še premalo ste udarili, Teufel, odkrito povem, še premalo.«

»Ta hudiči, ko je vesel,« je pomislil pomilovalno vikar. »Pa mu ne pristojta, ni Tolminec.«

Oni je postal resnejši in je vprašal:

»To mi povejte, kaj Vas je zmotilo, da ste šli na večerjo, h kateri Vas niso vabili.«

»Spiritus oboedientiae,« je odvrnil resno in slovesno vikar.

»Zdi se mi, da še spoštljivo govorite o laškem nadkonju,« je napravil strupen dovtip glavar iz de Caballisovega imena in stanu. In zopet je odvrnil vikar latinsko, uradno:

»Secundum legem divinam!«

»To je bedasto,« se je vznevoljil glavar. »Oni Vas sramote, Vi jim roko ližete.«

Vikar ni odgovoril. Njegov molk je razburil lancknehtovsko glavarjevo naravo:

»Tu sem! Imam moč in oblast. Ponujam Vam svoje prijateljstvo, svoje varstvo. Zdi se mi, da ga ne marate.«

»Hvala lepa,« je odvrnil mirno vikar. »Cenim Vašo naklonjenost, a doslej nisem hotel biti nadležen.«

»Ali boste v bodoče?« se je že jezno prikrito rogal glavar.

»Upam, ne!« je odvrnil priprosto vikar.

»Ali menite, da Vas ne znajo odstaviti?«

»Naj me,« je odvrnil uverjeno vikar, »vzel bom breme nase in prosil pomiloščenja.« In na tihem je mislil pri sebi: »O, da bi mi Bog vsaj le tako pokoro dodelil za greh, ki sem ga storil siroti Katarini in njenemu ubogemu telesu!« Glavar ni vedel vikarjevih misli, ni videl bridkosti njegovih besed, ni znal, da je deklica na svetu, ki je bila zaprta pri mrliških glavah od polnoči do štirih v jutru.

»Vidim,« je zamahnil jasnodprto in pikro. »Rodili ste se tlačanu!«

»Ne,« je odvrnil vikar. »Moj oče je bil svobodnjak in je pretil kri, kakor vitez.«

»Vi niste vitez!« se je porogal glavar.

»Lanckneht smešni, ali meniš, da si ti vitez!« je mislil vikar, in odpor, ki je bil v njem utihnil, je zopet vstal. Odgovoril je pretirano slovesno:

»Hlapec sem božji in nosim breme in jarem, ki mi ga je naložil Gospod Bog.«

»Molčite o Bogu,« je vzkliknil glavar. »To so vse same besede, resnica je drugod! Resnica je ta,« je nadaljeval, »da ne Vi ne Vaši tovariši moje moči priznati nočete in ste smešni hlapci tujcev v deželi, ki jih jaz ne trpim in trpel ne bom. Hinavci ste!«

V vikarju je zavrelo in je odvrnil pikro in zanosno užaljeno:

»Duhovni sem, zato sem božji; bil bi cesarski, če bi bil lanckneht!«

Glavar je čutil udarec in je prebledel od jeze. Nato je zamahnil jezno z roko, se premagal in dejal nosljaje:

»Vaš ponos je smešen! Drugega nisem hotel vedeti! Razumete! Drugega nič.«

Vikar se je poklonil nemo in šel, ne da mu je segel glavar v roko.

»Tvoj hlapec nisem bil in ne bom,« je mrmral vikar, »in rok lizati ne znam, ne tebi, ne čedajskim.«

Čez hip je zaključil:

»Ni vredno!«

* * *

Pod zalaškim seliščem, globoko doli na Tolminkinem produ sta sedela moški in ženska. Moški je bil zaverovan v ribjo lov, ženska je sedela na produ in se kamenčkala, kakor se igrajo otroci na Tolminskem na klopi pred hišo, na ilovnatem tlaku v hiši, na mrtvem ognjišču, na klancu in vozniku in celo v cerkvi, če jih ne vidi cerkvenik ne duhovnik izpred oltarja. Pet kamenčkov izberi iz proda, enega vzemi v roko, ga poženi za dve pedi v zrak, zajmi po drugem, ki leži, a tako, da se ne dotakneš ostalih treh, in vjemi kamenček, ki pada, potem zopet kamenček v zrak in zopet z naglo kretnjo po ležeče.

To je bila zrela ženska, a se je igrala kakor otrok in je z jezičkom poigravala med ustnicami kakor otroci in je bila okretna in urna kakor otroci. In ko je doigrala, je zajela po dva kamenčka naenkrat, potem tri, štiri naenkrat, se je zasmejala veselo in tlesnila z rokami:

»Že spet doigrala srečno!«

»Lepa igra,« je odvrnil ribič, »pa stara. Že Sara se je kamenčkala, ko je dete nosila.«

»Kdo je bila Sara?« je vprašala ženska in obraz ji je pokrila trudnost.

»Da tega ne veš! Abrahamova žena je bila, stara čeljust in siva, a ljuba Bogu. Njen sin je bil Izak.«

»To je tisti,« je ugibala ženska, »ki ga je oče na grmado položil in daroval.«

»Ni ga! Kozla je zaklal, ki je bil v grmu. Abraham in Izak pa sta jedla od bravine, ker sta bila zvesta.«

Ženska se je zamislila predse in je molčala. Mož je rekel:

»Saj to menda veš, da je Bog pravičen sodnik in bo sodil žive in mrtve.«

»Vem,« je odvrnila pokojno.

»In ga ljubiš?«

»Ljubim,« je odvrnila.

»In se kesaj, če bi ga bila žalila?«

»O, moj Bog, seveda,« je odvrnila. Mož je za trenotje pomolčal; nato je menil previdno, opre-zujoče:

»Pa ali to razumeš, kar govoriva, Katrica? Razumeš?«

»Vse razumem,« je rekla, »kako ne bi umela? Saj sem krščena in sem prejela dar Svetega Duha.«

»Potem pa tudi veš, kako Bog včasih skuša one, ki ga ljubijo, jim daje bridkost in žalost sedem dni, da bodo veseli sedemkrat sedem.«

Njeno obličje je postalo trudno. Šepetala je predse: »Meni je dal veselje sedem dni, da bom žalostna sedemkrat sedem.«

Mož, ki je govoril ž njo, je hipoma zaobrnil pogovor:

»Trikrat si dokamenčkala. Ne rečem, trikrat že gre! Petkrat zapored pa ne boš!«

»Staviva, da bom!« je odgovorila spet vedro.

In zopet je bila otrok in se je igrala. In ljubo solnce je bilo svetlo in voda je bila čista in ribič je bil moder in je domislil:

»Držim te, ribica! Opolzka si in ležeš iz roke. Pa ne dam, ne boš vzplavala v kalno vodo, ne boš izbegla moji roki. Tako mi Bog pomagaj in Sveti Duh.«

A je bil »actualiter degradatus ante tres«, ki je govoril, in je bila ženska, ki se je po otročje kamenčkala, nezakonska mati, sirota brez moža in brata, brez matere in očeta. In se je komaj zavedala, da je in nosi pod srcem...

Mirni ribič je začel polglasno šumeti žalostno popevko; prestala se je kamenčkati in je dopela žalostno:

»Zavoljo otrok nedolžnih,
zavoljo porodnih žena.«

In ko je dopela, si je obraz pokrila z rokami in je vzdihnila ljubeče:

»Peter, zakaj si mi storil hudo!« —

* * *

Potem so prišli deževni dnevi; izobčenec in Katrica sta sedela na ognjišču v koči in se kamenčkala. In je ona tožila, da je nerodna in neokretna, in si je šla z rokami čez svoje ubogo telo in je rekla:

»Sram me je!«

»Seveda,« je odvrnil izobčeni duhovnik, »te bo sram! Saj ni bilo še Sare, ki je bila siva in stara čeljust.«

»Pred Vami me ni,« je odvrnila, »samo pred gospodom stricem. Nevoljen bo.«

»Kaj bo nevoljen? Saj ve, kako je.«

Deklica se je nasmehnila, zamislila in je zahrepenela:

»Nekaj dobrega bi rada pila.«

»Vina imam,« je odvrnil varuh. »Poslal ti ga je stric.«

Pokusila je vino in ji je dišalo in se je sladkala ž njim.«

»Jutri bo sam prišel,« je tipal mož previdno v njeno dušo. »Če bo dobre volje, se bomo kamenčkali v treh.«

Deklica se je nasmejala.

»Stric se ne bo kamenčkal.«

»Kako ne?«

»Zanj se ne spodobi,« je odvrnila, »je prehud. Pa to veva le jaz in Peter.«

Smehljala se je nekam brezskrbno, rahlo zaničljivo in je povedala:

»Da bi le bil hud in jezen. Ali menite, da se ga bojim?«

»Malo se ga že,« je odvrnil mož.

»Ne!« je rekla. »Še prijeten je, kadar je prav hud.«

Prav tedaj je vstopil vikar in je rekel toplo:

»Nekaj malega sem ti prinesel za god, Katrica. Tako lepe lase imaš, pa jih nimaš kako opletati.«

Dal ji je malo srebrno zrcalce in se je vsa vzradostila, zardela in pogledala prašujoče po možeh. Nato je vtonila izza ognjišča v sobo in ju pustila sama.

»Dobro?« je vprašal vikar in oni mu je pri-kimal molče...

* * *

Tisto uro se je vrnil Matevžek s svoje daljne poti in je od veselja zavriskal, ko je zagledal iz ovinkov cerkev svetega Urha, severni breg Ko-

zlovega roba, meline na severnem delu Bučenice in umazane zidove tolminskih hiš. Vstopil je v vikarjev dom, našel svojo nadušljivo mater v hiši pri Magdaleni in je prašal:

»Kdo pa je zvonil, ko mene ni bilo doma?«

»O, moj Bog,« je vzdihnila Magdalena, »kdo bi ga bil spoznal, če ne bi bil vprašal!«

»Da,« se je razkoračil Matevžek, ki je bil na svojem potovanju spremenil svojo naravo in doživel sladkost, da je nekaj videl in bo smel govoriti. »Da, spremenil sem se. Pa ni čuda. Sveti Šenpav, ki je morje izkusil, meč in strup, Dio santo, ni doživel, kar sem jaz. Racconterò poi tutto! Pa tu so odpustki, mati, Bog daj dobro in hvala angelom božjim, da sem cel in zdrav, forte e sano, un povero polegrino ed il Santo ajuti tutti.«

Ženici sta sklenili roki, kakor bi hoteli moliti, in sta vpraševali s solznimi očmi.

Kaj je doživel, kaj je videl? Santa Vergine! Nekje so ga s kamenjem podili birboni, ko je pristopil k vodnjaku, da bi pil; drugod nekje ni smel skozi mesto, non permesso, še drugod je le z zvižjačo v mraku prišel iz mesta na pot. Videl je, sangue benedetto, prav prazne vasi in strašno dolge procesije. Vozil se je, diabolo verde, čez vode kakor morje in po cestah, ki nimajo konca.

»Pa sem prišel! Vsak ne bi bil, amorosa mia! Saj sam ne vem, kako in kdaj, dolga je bila pot, dolga in nič drugega kakor cesta, ravnina, hiše in prah, polvere e gente, pa vpitje in žeja in solnce.«

Tedaj je vstopil vikar in zbledel, ko je zagledal zvestega človeka.

»Matevžek?«

»Bog pomagaj, signor parroco,« je zajeceljal mladenič. »Zapríte me ali pa ne! Nihče ga ne bo našel, kjer ga ni.«

»Petra?« je vprašal vikar hripavo.

»Ga ni,« je odvrnil Matevžek. »V Padovi ga ni, ga ni bilo, odkar je bil odšel pred Veliko nočjo na Tolminsko.«

In z vidnim zadovoljstvom, da more dokazati, kar trdi, je izvlekel zganjen list in ga ponudil vikarju.

»Santa fè, pa berite, in boste verjeli!«

Duhovnik je bral in je bledel. Potem si je šel z roko čez čelo in oči, potem je zastrmel neverjetno Matevžku v obraz: čemu je vesel in zgovoren? Surovi tepec! Tekmeca se je iznebil. Vikar se je okrenil molče odločno in odšel v »sobo sveta«. Tam je zaihtel v jezi in bridkosti proti Mučenemu na križu:

»Takrat bi mi ga bil vzela, ko je prosil za ščurkov skedenj!«

V tistih dnevih, ko je vikar mislil, da so mu spodrezane vse mišice in da je otopel v blazni enakomernosti nemoči, brezvolje in je molil, ne da bi vedel, kaj, in je govoril, ne da bi vedel, komu, je nastopil iz navade, nezavedno svoj letni obisk svojim faranom tlačanom. Od hiše do hiše je šel, stopil v sajaste »hiše« z ilovnatim tlakom, četverokotnim ognjiščem z železnim vzglavjem, okajenim kotlom nad ognjem in pepelnjakom pod ognjiščem. Zajel je močnika iz črne vode z leseno žlico iz lesene sklede, napil se vode z lesenim korcem. Potolažil je žalostne, previdel je bolne, spravil je sprte in jezne, pridruže v hiši, sosede v selu in pomejne ljudi. Potem je šel po ozkih stezah čez njihve naprej in je gledal.

»Kdaj je ocvetela ajda? Ljubi Bog, saj ni ocvetela. To jo je veter požgal, ki je dahnil po volji hudičevi. Zbogom štruklji, otročiči! Ne bo jih na debelo nedeljo, ne bo jih ob košnji!«

Obhodil je Zalaz in Žabče, Ljubinj, Poljubinj in Ravne. V Zatomin in Dolje si ni upal. Tam so mu desetnili.

»Rekli bodo, da sem prišel po snop!« je mislil... Sedel je, da bi preštel prihranke v denarju, in je našel, da ima trideset lir.

»Trideset lir!« A vino v kleti je bilo že ciknilo in Magdalene še ni bil plačal in Katarina bo sirota, da se bo Bogu smilila, in pot v Čedad bi stala dvanajst lir, po malem računano...

Vikar je spravil denar, vstal odločno, pogledal jezno na sliko »sveta« in zakričal v steno, kjer se je zibala riba-deklica na valeh: »Pa mahni! Hudič naj vzame mene in vse skupaj!«

* * *

Nebo je šlo v zgodbno jesen, pa ni bilo jesensko nebo. Ni sijalo v topli suhi zarji večera in jeklenozvočni modrini poldne. Ležala je negibna megla nad vsem, mrč, ki ni ugasnil od zore v mrak, kakor da je le pol solca na nebu. Čudna zoprna muha je prišla po cestah nekod od Gorice ali Kobarida. Kjer je pičila, je zateklo in se je hotelo gnojiti. V udih je trgalo, težko je ležalo na možganih. Žeja je mučila, a vode so bile kakor plehke pomije; pod mrak so šle zvezde, kakor dež, čudni glasovi so se oglašali opolnoči. Oživela je groza vedomcev in kresnikov, ki se tepó na križpotjih, in premrlov, ki bljujejo otroško kri v pepel. Posili so misli ustvarile gnus strašne zelene divje babe s plevelnico, zagabilo se je in se hotelo obrniti v želodcu. Mlinarji so mleli brez otrobi, a moka je bila trda kakor pesek in je zaudarjala zoprno po čreslovini in vlagi. Nekje v baški dolini

so se bili sosedi sprli in eden je zažgal. Nekje drugod so nekoga zaklali, še drugod je nezakonska mati udušila svoje dete in je sežgala na ognjišču kakor kos plečeta... Od Čedada ni bilo trgovcev in od Bohinja ni bilo živine na sejme v Vidmu in Šinigalijo. Berač s prečudno zahrbtnim obrazom se je potikal po selih krog Tolmina in pel sovražno, škodoželjno; otroci so trpeli na urokih. Glasovi človeški so zveneli od blizu kakor jok. Od daleč se ti je zdelo, da moški ne govorijo, da lajajo jezni drug na drugega. Včasih se je pa zdelo, da je objela ves kraj strahotna tišina in da bo zdaj-pazdaj vstalo znamenje in bo nekdo zaječal, zaklical od Kobarida do Idrije:

»Umrite! Konec sveta se je približal!...«

* * *

Ura je bila tri popolnoči. V koči na sredi poti v Zalaz je gorela lojenka za zastrtim oknom in vsakih deset minut je udaril presunljiv krik v noč, krčevit, božjasten. Ni šel do srca; šel je v kosti in je bolel do obupa. Tam je tavalala iz kota v kot uboga, nakažena otročnica, se lovila ob goli nizki steni, trgala obleko raz svoje telo, sedla zdaj na tla, zdaj zahrepenela, zatrepetala, zaječala in zavpila v grozi in studu. Starikava, pegava pastirica, pomočnica pastirskim materam v porodniški uri, je ždela pri vratih in mrmrala mirno, brezglasno, brezmišelnost:

»Boli. Čenda! Boli, boli!«

Sredi v njene besede je zarezal klic trpeče matere:

»Pomagajte, no! Nož mi dajte, da se sunem! Ooooo! Vse se bo podrrr — — —«

Stara pastirica je živahno in spretno priskočila in je mlela:

»Boli, boli. Pa bo koj odleglo; Bog pomaga in sveta Ana!«

Zunaj pred hišo sta stala vikar Janez in izobčenec Peter. Vikar si je tiščal ušesa in se zibal kakor pijanec in je vzklikal:

»V sedmem mesecu je! Ne bo prenesla, ne bo, ne bo!«

Tovariš ga je stresel za rame; vikar se je kakor prebudil in je zastrmel. Klici v hiši so bili umolknili. Moža sta stopila bliže k vratom in poslušala. Droben, droben glasek je odgovoril njiju ušesom. Vrata pred njima so zazijala. Odločni glas pastirice se je odzval:

»Morne vode je treba!«

»Ali je vse prav?« je vprašal izobčenec.

»Čenda!« je odvrnila ženska.

* * *

Nesli so krstit, in je rekel vikar:

»Botra je tu, pa kje je boter?«

Matevžek je stal ob strani in se je ponudil:

»Bom pa jaz, gospod vikar!«

Vikar je mirno pogledal svojega cerkvenika.

»Če hočeš! Dobro boš storil siroti.«

Krstili so žensko dete in ji dali materino ime. Potem so šli v Tolmin in vikar je sam nalil vina ženi, ki je bila prinesla otroka.

Ko pa je ostal z Matevžkom sam, mu je rekel:

»Hotel si biti boter; pa ne vem, če ti bo prav. Zdaj si ji v žlahti in ne boš je snubil.«

»Amorosa mia,« je zaklical Matevžek smešno presenečen, »ne velja! Še enkrat krstite! Nečem take žlahte!«

Vikar se mu je bridko nasmehnil. Nato je rekel kratko, zaničljivo in toplo obenem:

»Tepec!«

* * *

Mlada mati je vzela dete v naročje in je je dojila in je poizkušala peti prvo uspavanko. In ni umela besed, ki jih je pela:

»Meum est propositum in taberna mori...«

Mož, ki ji je stal ob strani in bil iztesal nerodno zibelko, je posluhnil in se nasmehnil. In je pogledal po ženi in se mu je vse obličje odelo v mirno blaženost. Pozabil je za hip, kdo je on sam in kdo je žena, ki doji. Prevzet od miline in sladkosti je izpustil sekiro in sklenil roke kakor stari, sivi rednik božji pred jaslimi v hlevcu betlehemskem. Ko pa se je zavedel, kdo je, se je sramoval, šel iz hiše in s solznimi očmi zaklical proti nebu:

»Dober si, dober si, dober si!«

Potem je šel in lovil ribe do mraka. In se je vrnil in okamenel. Na klopi pred vrati je sedela Katrica. Njeno lice je bilo trudno, staro, zmedeno in njena beseda je tožila:

»Kamenčkala bi se rada! Kdo se bo kamenčkal z menoj?«

Možu ribiču so se pošibila kolena. Vstopil je v hišo. Našel je vse, kakor je bilo. Le otrok, ki ga je prej dojila, je ležal negiben na borni blazini. Ni dihal, ni jokal. Lice mu je bilo še mokro od mleka in solza v desnem očesu se še ni bila osušila.

»Mrtev,« je zastokal mož in se opotekel proti vratom in zdrknil tam bedni materi pred noge in začel jecljati še sam kakor otroci:

»Pa se dajva kamenčkati, Katrica, kamenčkati do zore, do solnca, do belega dne!«

Zazdelo se mu je, da se je zamajala zemlja okrog, bajta in laz in gora, in je pomislil topo:

»Ali je svoj rep izpustila, riba faronika?«

(Dalje.)

Keba. Molčimo rajši, da se nam ne zatakne. Kdo je kedaj jedel tak kruh!

Komaj je Keba izustila, plane tuji fantič pod mizo. Za njim tuje dekline in vsi drugi razen Borka. Keba se prestrašena ozre. V oknu se je pojavil V ó z m a.

Dana (pri ognjišču). Ali vam je zavdalo? Še take pojedine —

Vôzma (dolgih korakov stopi v sobo. Oblečen je kakor v prvem dejanju. Vidi samo psa). Tako smo se pogodili: na konec bom to kuže vendarle ugledal. Skrivala si ga dosti dobro, lagala še bolje, ali moje oči...

In kakor je imenitno —

Dana. Ni moj.

Vôzma. Tako.

Dana. Gospodi preseda, vlačiti ga semtertja. In ker so zdaj dan za dnem pri meni, so ga pustili tu.

Vôzma. Gospa Ana?

Dana. Gospod načelnik.

Vôzma (pozdravi po vojaško in se odkašlja).

Dana. Na traku celo nosi ime, da bi se ne izgubil. Gini...

Vôzma (s pogledom na mizo). Odkar tako živite, seveda ne marate več za moje pečenke! Gnusno; kaj? A povem vam, da pride čas...

Dana (mu stisne kos kruha v roko). Na, pa molči! Kaj pride? Saj nič več priti ne more!

Vôzma. Jaz — da sem kedaj odjedal kruh otrokom, samim lačnim — da sem kedaj hodil v goste? Tako potrebnega me nikoli srečala ne boš, da bi se dotaknil te jedi! (Odločno položi kruh na mizo nazaj, zmaje z glavo in odide. Z glavo maje še tedaj, ko odhaja po dvorišču mimo okna.)

Otroci zopet sedejo. Dana urno postavi skledo mleka na mizo in razdeli žlice. Nato si ulovi psa, se ž njim vznak vrže na posteljo in bukne v smeh.

Dana. Tako si ostal cel še ti! Kajpak, sedem jih je bilo, sedem jih mora ostati. In sedmega imam najrajši. Nima človeških oči, ne more povedati, kar bi rad, vendar je ves... ves... moj. (Zamaknjeno.) Moj... moj...

Družina molče zajema jed. Skozi okno prisije solnce in se ustavi prav nad glavami.

Plebanus Joannes.

Bratom, ki jih še ni doma. — Dr. Ivan Pregelj.

(Konec.)

IX.

Na predvečer sedemnajste nedelje po binkoštih je bral vikar Janez: »Obsecro itaque vos ego vincitus in Domino, ut digne ambuletis vocatione, qua vocati estis, cum omni humilitate et mansuetudine cum patientia supportante invicem in charitate solliciti servare unitatem Spiritus in vinculo pacis. Unum corpus et unus spiritus sicut vocati estis in una spe vocationis vestrae. Unus Dominus, una fides, unum baptisma. Unus Deus et Pater omnium, qui est super omnes et per omnia et in omnibus nobis...«

Po tednih silne duševne napetosti, bolne nestrpnosti in »strašne sence hudičeve, ki je duh žalostni in blodni«, je bil vikar to uro našel nekaj tiste sladke sreče, ki ga je prej leto za letom obiskovala vsako soboto po delopustu, ko je razmišljal besedo svojega apostola in iskal domačega izraza za svete skrivnosti. Ta radost svetlega duhovniškega občutja je bila vzrastla vikarju iz zadnje noči, iz sanj, ki jih je videl, kakor da žive:

Poklical je z razpela Križani, ki mu je bil sam vzobilil obraz, in je rekel: »Vikar Jevane! Hlapec

moj!« — »Kaj hočeš, Gospod?« — »Ali vidiš?« — »Ne vidim, Gospod.« — »Ali slišiš?« — »Ne slišim, Gospod.« — »Ali tudi veš ne?« — »Ne vem, Gospod!« — »Siromak si, hlapec moj, Jevane! Mar ni vse, kakor je bilo od začetka sklenjeno? Mar ni vse, kakor mora biti? Zakaj iščeš od leske, da bi dala oreh in od slive, da bi rodila grozd?« — »Gospod,« je prosil vikar. »Težek sem v umu in trd.« — »Trd,« je govoril Gospod. »Nisi razumel, da je zrastel hrast in je prav tisti les, kot v semenu in prav tisti sok kakor v želodu. Vsi so en les! Otroci! Vsi so rojeni!« — »O moj Bog, to je res,« je razumel vikar, »vsi smo meso, vsi smo iz mater.« — »Ali ne bo vsaka mati ljubila svojega otroka? Ali ne bo še tista, ki ga je z gnojno bradavico dojila? Ali ga ne bo, in če je črn in strupen?« — »Gospod,« je klical vikar, »grešil sem! Nisem mislil na otroke, na matere.« — »Vsi so otroci,« je govoril Čudežni, »bili so otroci in bodo, če prej ne, tisto uro v smrti. Jaz pa sem jim več ko oče in mati. Povej jim, naj se ljubijo! Ali si doumel?«

Ta hip je vikar Janez doumel nekako motno zmisel svojega videnja in je razgrnil evangelij in

je bral o postavi, ki je največja, ena, edina nedoumna iz vekov v veke. Takrat je vikar sklenil roke, da bi molil, in je jecljal kakor v skrajni nestrpnosti in čudni slutnji:

»Samo jutri še ... samo še jutri je čas ... Nisem jim govoril besede, ki je vse ... Nisem je slišal doslej ... A jutri jo bom razodel ... razodel ... razodel ...«

Vstal je v sveže jesensko jutro in je šel v ritmu čudnega gesla: »Vsem odpustiti, vse odpustiti, vse ljubiti, vsi so otroci. To je resnica, to je luč.« Vstopil je v cerkev svetega Urha. In je videl: »Glej, bogve, da čakajo, da vedo, kako je to danes čudesen dan in svet trenutek, da je meso beseda postala. Čakajo, vnaprej vedo: To zadnje uro si šele spregovoril, potolažil, to zadnje in strašno uro, hlapec zamudni, Jevane.«

Obrnil se je izpred oltarja po ljudeh, da bi govoril, in je videl človeka v cerkvi, ki ga ni poznal. Pogledal je odločneje in je spoznal naddijakonovega tajnika Bernardina de Puppisa. Nato je molil in začel propovedovati:

»Kakor meja na Kolovratu smo zrastli: gaber in pritlika, jelša in macesen, veliki in mali, drev, ki gre v višino, in drev, ki gre v širjavo. Pa smo vsi les in smrt bo žela nas vse, kakor srp, ki žanje. Tam je malo, nezrelo mladiče in sivo, trhlo rogovilje. Otroci smo in starci. A smo vsi en les, eno meso in rastemo solncu in Bogu. Otroci, ki so nedolžni in mrjo, so dozoreli že mali in brez pokore. Mi, ki smo rastle, smo zoreli počasi in bomo dozoreli v grehu in solzah. Ena je smrt! Pred smrtjo pa je spoznanje, je sreča malih otrok, ki se smrti ne boje. Bodimo, kar smo bili, bodimo otroci!«

Misel mu je utonila in je videl, da je hotel povedati drugače in ne zna in ne ve. Plalo mu je v duši, a ni našlo izraza. Iskal je zbežan v obražih in ni našel. Iskal je na tujčevem licu in ni videl. Hotel je učiti, pa je začel kazati samega sebe, ljut, divji:

»Ne trdim, da sem moder. Tepec sem, oblastno sem vam govoril, učil sem vas, pa sam nič ne vem. Solnce sem vam hotel kazati, pa sem označjal le lojenko, ki se dimi. Kristusa sem risal, pa mi ga je hudič maličil pod roko v spako.«

Spet je videl, da govori drugam, in se je pogljal za nekakim nevidnim, nezavedno spoznanim rešilnim in je kriknil:

»Ljubezen mater obudite v sebi! Otrok ji je otisnil bradavico na prsih in se ji je gnojila. Pa mati ni odstavila otroka! Ljubezen božjo smo križali, a nas ni zavržla. In smrt stoji zunaj, in danes je zadnji dan!«

Zmeden je šel in je pristopil. Po maši, ko je ostal sam v cerkvi, je stopil naddijakonov tajnik k njemu, se mu poklonil in mu podal naddijakonovo pismo. Vikar je razgrnil list in zašepetal vdano:

»Suspensatus a divinis, a beneficio!«

»Dokler ne boš pokoren in ne prideš v Čedad,« je tolmačil tajnik ...

* * *

Vikar Janez je slišal vso noč šum na trgu, ropotanje voz, nekakšno nalažanje blaga, nemirne klice. Ko je zaspal že pozno, je spal v jutro. Vstal je naglo, se opravil za pot in šel v »sobo sveta«. Vzel je petnajst lir in še nekaj drobiža in odšel iz Tolmina. Mimogrede je stopil k cerkvi svetega Urha in je našel vrata zaprta. Kako je to z Matevžkom, je pomislil; zaspal je jutro. Odkdaj se je polenil? Vikar je pomolil pred cerkvenimi vrati in ko je molil, mu je hotela vzrasti jeza:

»Glej, če je to pravica! Kaj si neki storil takega, da ti je poslal suspensionem! Si li slabši kakor so drugi, ali si narobe učil? Za udarec Menezeisu v obraz? Ali ga ni zaslužil? In če ga ni, in če je pravica, zakaj nisi poslal še njemu, gospod de Caballis, ali pa ti, gospod Falcidius, „nožar“, popkar čedajski!«

Še bolj bridko mu je bilo, ko mu je šinila misel skozi glavo, da je naddijakon dodal kazni še posebno povelje, naj cerkev v fari ostane zaprta, in si Matevžek ni upal priti zvonit.

S silo je udušil vikar odpor v sebi in je molil:

»Naj bo, moj Gospod! Za pokoro, za zveličanje ubogih duš, za srečo sirote Katrice in galjota mojega Petra! Naj bo za zadoščjenje ta žrtev, ko ne smem v lastno cerkev, naj bo za usmiljenje, ki si ga imel z menoj in me ni tvoja strela ubila, ko sem divjal proti šibki ženski! In tudi zato, da niso ljudje izvedeli in me kamenjali in očetje in matere, ki imajo hčere zrele za moža!«

Vstal je z mrzlega cerkvenega praga in šel na pot. Prešel je »belo vodo« po nerodni brvi, ki so jo bili zgradili v roboti Volčani in Tolminci. Na volčanski strani je opazil oboroženo stražo in je ugibal, čemu stoji tam. Mirno in tih je prešel mimo in zavil po cesti na Kobarid. Hodil je zmerno hojo in je razmišljal neprisiljeno, neposredno od predmeta do predmeta, kakor jih je srečaval in videl: pastirja sivega doli ob Soči, kako je zleknil sam vase, glas živinskih zvoncev doli nekod iz Mrzlega vrha, dimečo se kopo na mali ravnici nad cesto, strahotno božje znamenje v skali nad seboj.

Oživiljal je telesno, ko je zaslutil jedrost svojih mišic na trdi cesti, vonj lapuha, vonj mokrega prahu, divje melise in šentjanževih rož. Včasih mu je legla čez lice drobna svetla nit, pajčevina, zasejana v negotovo in vlačna od nočne megle. Vse in vsakršno jesensko doživetje je srečaval, le človeka božjega, potnega na cesti ni srečal. Tišina je zdajpzdaj zajela ovinek pred njim, nato je zopet vzešel v ključe, v šum vode pod cesto in v plahutajoče zamahovanje jeke v stenah in mejah nad cesto; jeka se je vedno zopet razlila kakor iz troblje, ko je zavil v zajedo stranske doline čez težke kamenite mostiče. Tako je hodil in vsebolj je tonul v vzdušju popotnega razpoloženja in narave, ki je rastla ob njem v strašni, nemi velikosti. Vtisi, ki so mu bili v teku let ugasnili, so se oglašali znova, vesela moč je rastla v njem. Zdaj zopet je začutil z vedrim iznenajenjem, da je majhen, neznamenat nič: kakor mrčesek leze po beli črti. Gori pod Krnom v čereh je človek, gleda doli in se čudi, da se ne pregane naprej drobna stvar na cesti.

»Kako smo majhni,« je čustvoval. »Nič nismo, a tako redkokdaj to vemo. Mi smo v svetu in ne svet okoli nas. Vedno gledamo sebe, zato je tolikrat vse majhno v nas! Moj Bog, kako vse drugače more biti Tebi, ki si vse! Vse vidiš, vse veš, si ves in vedno in povsod.«

In še je mislil:

»Je in je bil in bo? Tu pa sem, hodim dva dni in me ne bo. Hodil je moj oče in ga ni, njegov oče in ga ni, njegov ded in praded in jih ni.«

Videl je skale vsajene kakor v vek, sive in strašne stene in je vneto občutil življenje ceste in vseh potnih sto, dvesto let nazaj: hodil je oče na sejme v Videm in Šinigalijo, tovoril je stari oče. Kje so? Ali so kdaj pomislili, da bo hodil isto pot njihov sin in vnuk? Šli so! Skale pa stojijo, cesta stoji, voda v bregih stoji, še trgi žive iz rodu v rod, še korita za živino ob cesti od očeta v sine... Prešel je mimo senika, ki mu je bil znan. Obešenega človeka so bili nekdaj našli v njem in od tedaj straši. Petnajstleten je moral vikar nekdaj tu mimo.

V mehki žalosti je občutil vikar davno pozabljeno grozo in se je nehote še ozrl na senik. Proti poldnevu je zavil po dolini na vzhod, navzdol proti Čedadu. Trudnost mu je začela vezati udne sklepe. Sedel je v solnce ob cesti in počival. Mehka dre mavica mu je legla na oči; ni sanjal, ni spal, le v sladki nemoči je živel nekam daleč in davno:

Prebudilo se je čudovito v telesu; kaj je bilo? Sok veselja, moči, vere, brezkončne svobode? V

srcu je vzrastlo in iz krvi je zahotelo v večnost, v brezkončen objem. Ustnice so se stisnile v bolečini in slasti: ljubim, ljubim, ljubim!

Vikar se je vrgel iz prečudnega občutja in spomina na tisto uro, ko se je bil zbudil mož v njem, ki je rojen, da bo živel v sinovih in vnukih; še je otrok, ki je telesno dozorel, in že je mož, ki še prav nič ne ve in ni izpregledal še in ni videl, da je mož na svetu in da je možu na svetu žena. Vikar je jezno in krčevito stresel z glavó in zamrmral:

»Še mi je hudič v krvi! Nisem okusil, zato trpim!«

Šel je svojo pot, a čutil ni več prejšnje svežosti. Pešal je. Prešel je bil mimo strgane hiše in je sedel na hlod ob cesti in je gledal po polju na zapadno stran. Tam je stalo sirkovo polje. Mlad mož je lomil zrele stroke. Mlada žena z dvignjenim predpasnikom je stala zraven, možu naproti. Mož je polagal strok za strokom v njeno krilo. Slika je prevzela vikarja in je pazil slednjo njiju kretnjo in je videl, da je mož sunil v šali proti njenim nedrijam; izpustila je, kar je držala, in udarila vedro nazaj. Tedaj sta si drug drugemu položila roke na rame in njiju obraza sta se zbližala. Vesel smeh je jeknil k vikarju. On pa je vstal nemiren raz hlod in šel dalje. In ko je šel mimo onih dveh, se je hotel siloma obrniti v stran in ni mogel; videl je, da je možki v zadregi. Žena pa je pozdravila veselo. Odzdravil je resno. V hitri hoji je našel ravnovesje v svoji duši in je mogel mirneje domisliti:

»To je zdravje, to je mladost; pa mož in žena sta si. In če si nista, ljubi Bog, saj je pisal celó moj dobri padrone, da ne grešijo z namenom žaliti Boga. On jima bo sodil, ne jaz! Nista obljubila de vištva! Jaz sem ga obljubil!«

Stisnilo mu je grlo in je čutil:

»Jaz sem umazan in ne onadva. Stokrat sem umazan! Stokrat zapeljan po hudiču! Kadar sem jih okliceval, kadar sem jih poročal, še takrat, ko se hodijo očiščevat!«

Nato je vedel:

»Pa se čudim, če so nadlôge nad menoj! Ali naj bo blagoslov? Nad duhovnim brez poklica, nad posvečenim, ki mu hudič blodi kri? O moj Bog! Kolika sreča biti čist! Pa kdo je? Kdo more biti? Otroci in svetniki, pa ne tolminski vikar, kjer mu matere pred nosom dojijo in grabiče v senožetih za grmom bolhe love.«

Žalost in robata trpkost mu je polnila dušo; ne da bi bil popolnoma jasno doumel, kaj prosil, je prosil:

»Prestrašnega mi je treba! Truda, lakote in zapuščenosti iz ure v uro. Na kos kruha bi mislil in pred ostudnim bi se stresal v temi. Tedaj bi molčal zlodej v meni z mesenostjo in telesom babjim, ki ne vtone v mraku.«

Bližina mesta ga je vzdramila. Glas zvonov je tolkel na zapadu iz razžarjenih stolpov, ki so se topili v zarji večernega neba, nekake strašne, vesele svetlobe, ki je ni bil več vaje, odkar je bil odšel na Tolminsko, kjer je to luč vezalo zeleno pogorje Kolovrata, Ježe in benečanskih Rezijanov. Vikar je pospešil korak, a je obenem začutil večjo trudnost in razboljene ude. Ko je stopil med prve hiše, se je začudil zapuščenosti bivališč in težkim, zoprnim duhovom, ki so polnili ozračje. Videl je psa na verigi. Divji, pobesnel je bil. Jesti mu ne dajo, je mislil vikar; lakota mora biti v deželi. Šel je naprej in je pogledal skozi širokoodprta vrata na dvorišče zanemarjenega doma. Tedaj se je zganil na kupu slame sredi dvorišča razcapan, gnusnoгноjen človek z vdrtimi očmi in sršečo brado in je vzkliknil:

»Duhovnik božji, pomagaj!«

»Ne morem,« je odvrnil vikar.

Onemu se je spačilo lice in je dvignil roko:

»Nočeš! Bojiš se, približati se mi. Pa saj ji ne uideš, ne uideš, ne uideš.«

»Mortalega grande,« je pomislil vikar, vzdignil roko in blagoslovil onega...

Pol ure pozneje se je zglasil pri naddijakonu. Ko je šel po Čedadu, je bil domislil: Sedili mi bodo, kakor Kristusu slovesno. Vseeno je, ali se zglasim nocoj. Preden se zbero naddijakon, Falcidij, cancelarius in še trije drugi in preden doženejo, kako me bodo izpraševali, vse po predpisih, vse po postavi jure Placiti... Cepoliji v suknji... O, Ti moj Bog! Pa je morda le boljše, če vstopim takoj, in bom vstopil, Bog mi pomagaj, in prikrajšaj poravnava.

In se je zglasil in mu je odprl klerik, ki je imel usta in nos zavezana v nekako kislo zaudarjajočo ruto.

»Joannes, plebanus Tulmini, suspensus,« se je predstavil vikar in oni je prikimal in šel.

»Joannes, plebanus Tulmini?« je vprašal nenadoma od nekod vikarju znan glas in vikar je iskal v veži, kjer je stal. Šele čez hip je zagledal zamreženo lino na levi v steni in za oknom Falcidijev obraz pravtako ovit v ruto, kakor je videl vikar prej klerika.

»Kuge se boje,« je pomislil, »sem radoveden, kako me bo zaslíševal.« Poklonil se je proti oknu in stopil naprej.

»Stoj, kjer si,« je rekel oni za oknom. Vikar je obstal. Falcidij je začel izpraševati, vikar je odgovarjal. Vse se mu je zdelo čudno smešno, da se mu ni niti ljubilo odgovarjati spodobno, slovesno. Skoro kramljaje je govoril, da ni prišel na povelje, ker ni mogel, da so bili zadržki, ki ni, da bi jih povedal, da tudi ne ve, čemu bi bil tako nujno zaslužil sodbo in kazen. Falcidij za oknom je postajal nestrpen, nevoljen. Videl je utrujeni, od daljne poti nenaravno zardeli vikarjev obraz in je bil prepričan, da vikar ni popolnoma trezen. Razgrel se je in je živahno tolmačil vikarju njegovo krivdo in opravičenost strogosti. Vikar je molče poslušal. Oni je dogovoril in rekel kratko:

»Pojdi!«

Sedaj se je vikar zavedel odločneje važnosti trenutka in je vprašal:

»Prečastiti, ali sem odvezan?«

»Nisi!« je vzkliknil kanonik.

Vikarja je streslo in je vprašal hripavo, odločno in uporno:

»Kako to?«

»Odvežemo te, ko boš pokoren in ponižen,« je odvrnil sodnik.

»Prečastiti,« je tedaj vzrastel vikar. »To ni po postavi! Odstavili ste me brez trikratnega opomina, pa tudi ne vem še dobro, kaj sem kriv. Lagal je Josephus. Non sum levis notae! Pritozim se!«

»Glej, kako si ponižen!« je odvrnil skoro zlobno Falcidij. »Reum Te clamavi et non actor em!«

Vikarju je postalo tesno: Ne bo me odvezal! Krivičen je, še želel bi, da bi bil zares grešil; a kaj naj storim? Ali smem oditi tako? Ali naj se vrnem kakor Turek? Kdo bo maševal pri svetem Urhu, kdo obhajal, kdo tolažil? Moj Bog, morda je tudi na Tolminskem že kuga! Brez mene mrjejo in me kolnejo, kakor prej oni revež na slami...

»Prečastiti,« je začel govoriti. »Če bi hotel, lepo bi dokazal, da sem pokoren in da sem zvest. Vabili so me v tabor, ki je proti gospodom kanonikom, a jaz sem vabila zavrnil. Bog je priča, da ne lažem! Tudi sem pokorno prišel, ko ste me pozvali pod kaznijo suspensionis. Zdaj pa sem bil zmeden. Nisem pričakoval, da me boste na ta način sodili...«

»In kako naj te sodimo, kako?« je vprašal Falcidij naglo in živahno.

»Pred zborom,« je odvrnil vikar.

»Vso moč imam,« je odvrnil Falcidij, »pri razmerah, ki so, in v stiskah. Ne zahtevaj zbora! Vrnili bi se neodvezan.«

»Gospod,« je tedaj dejal odkritosrčno vikar, »ponižen sem in poslušen. Prosim pomiloščenja!«

»Brez kazni, misliš?«

»Tako, a ne brez kazni,« je zopet vzrastel mož v vikarju; »ne zaradi beneficija, zaradi duš, ki me nimajo.«

Kanonik je nekaj hipov molčal, nato je rekel slovesno:

»Absolvo te suspensionis a divinis.«

»Hvala,« je jeknil vikar in se obrnil, da bi šel.

»Čakaj,« je zaklical kanonik. Vikar je obstal.

»Telesno dobro ti vrnemo, ko boš zaslužil.

Nalagamo pa ti, da osebno obžaluješ pri gospodu Jožefu v Volčah in ga prosiš odpuščanja. Ali si pokoren?«

»Sem,« je odvrnil vikar in pristavil v duhu: »Za pokoro, za zveličanje in srečo nesrečne Katarice in galjota mojega Petra.«

»Potem ti še zaukažemo,« je dodal kanonik, »da vplačaš sto lir v blagajno cerkve S. M. D. v Čedadu, takoj ali pa v štirih letnih obrokih od danes.«

Vikar se je zmedel in je rekel negotovo:

»Tako, ne morem, prečastni.«

Oni je prikimal in dostavil vljudno:

»Verujem! Kolikor pa moreš, položi v pušico pri vratih za uboge žrtve strašne bolezni.«

»Bom,« je odvrnil vikar.

»S tem ti vračamo še beneficij,« je zaključil Falcidij in potegnil križ za blagoslov. Vikar je pokleknil na eno koleno. Vstal je in šel. Pred vrati je segel po denar in polagal liro za liro v pušico in je štel: za napuh, za lakomnost, za nečistost... Ko je doštel, je štel še enkrat: za ponižnost, za skromnost in usmiljenost, za mir dušni pred nesramnostjo... Držal je zadnjo liro in jo ogledoval; nato jo je potisnil za drugimi:

»Za siroto Katarino!«...

* * *

Prenočil je na stopnicah neke cerkve kakor v davnih dneh nekdanje Florenci tisto noč po smrti brata Džerolama... V prvem svitu je šel v cerkev in je maševal in ker ni bilo ne cerkvenika ne klerika, je sam prižgal sveče, se oblekel in pristopil. In duša se mu je odpočila, odtajala, kakor v južni noči zemlja po zmrzali in zimi. In sredi med sveto daritvijo ga je obšla misel:

»Kako je vendar vse to čudno! Prav na najglobljem dnu srca leži Sveto in je skrito. Nikoli, nikoli nam ne more biti tako očito, kakor bi radi. Kako je to žalostno in veselo! Žalostno, ker je vse tako

človeško na svetu in vse povrhu, kakor klobuk na močniku; veselo, ker je vsaj v dnu živo, vedno, noč in dan še v tesnobi sosedstva hudičevega, žalostnega duha. Omne humanum! A v dnu je Bog, nezatajen, živ in svet. Nikoli, morda še nikoli niso ne moji ne jaz grešili iz volje proti Bogu! Cepali smo, a smo iz volje mesa: vikar Jevane Potrebujež, sorodnik moj Peter, devica Katarina in morilec „degradatus“ Peter...«

In ko se je zahvaljeval za prejeto dobroto, je molil in čuvstvoval:

»In če boš dal preizkušnjo, še enkrat zahvaljen, Gospod, in če boš telo dal tvorom in gnoju v rop, kakor si Joba Husita, še dvakrat zahvaljen, in če boš v smrtni uri plašil dušo, da bo tem vselej pogledala v Tvoj obraz po boju, zahvaljen vekomaj!«...

* * *

Prešel je mimo dvorišča, kjer je prejšnji dan videl kugavega človeka, in ni vedel, kdaj. Prešel je zapuščene predmestne kraje in hišo, kjer je ležal besni pes na verigi, in se je ozrl po njem in je videl, da je poginil. Prešel je ravno polje in čutil toploto solnca prijetno v hrbtu, zakaj bil je šibek in lačen. Nato je vstopil v dolino in se je oddahnil, kakor da je že doma. Šel je mimo turščinega polja. Prav tako kakor prejšnji dan je ležalo v solncu in le popotnik ga je gledal od druge strani in ga je komaj prepoznal. V prvi koči je vstopil, da bi poprosil za požirek vode in skorjo kruha, če bi ga dali. Vstopil je v sajasto vzdušje in pozdravil; dvoje strašno izpremenjenih lic mu je zaječalo nasproti: žene lice in lice moža, ki ju je videl nedavno v zdravju in sli telesne poltenosti. Zdaj je bila nesrečnima nabrekla koža, podplula gnusno in se razpustila. Dve uri je ostal v koči in je videl, kako sta umrla v mukah in strahu. Omahnil je v dan, ki se je nagibal v večer. Pretresla ga je bila smrt prvih kužnih, ki ju je videl umreti. In tedaj ga je obšla tesnoba brez kraja, brez konca, in kakor da mu lastno dete umira na Tolminskem, je zastokal:

»Katarica, otrok! Kuga, kuga!« —

Bila je že noč, ko je šel po dolini navzdol proti Tolminu. Moči so ga zapuščale, že ni več razmišljal, že je čutil samo še težo telesa in strašno trdo cesto, ki je kakor rezala v pete, v kolena, v boke, v križ in hrbtnico. Od daleč, izza ovinka mu je sinila luč naproti, in ko je bil blizu, je videl: siv ovčar je sedel pred onim pol razpalim strahotnim senikom in kuril in peknel repo v žerjavici. Vikar ni mogel naprej. Pristopil je in sedel molče

k starcu. Starec je pravtako molče segel v žerjavico, izvlekel smojko in jo ponudil potnemu:

»Če se ti ne graja!«

Vikar je vzel in je jedel in kakor v zahvalo je rekel:

»Grem v Tolmin, pa sem pozan.«

»Tam-le lahko spiš,« je odvrnil ovčar. »Eden je že legel notri,« je nadaljeval in držal roko stegnjeno proti seniku. »Mimo je prišel, še s pol očesom je gledal. Pa je tam v lesu otrnil neroda negoda in se mu je oko polilo po licu kakor gnojen polž.«

»Ali je umrl?« je vprašal vikar.

»Morda še ni ves mrzel,« je odvrnil ovčar.

»Pa za kugo ni umrl, poznam bolezni. Škoda človeka, ki tako zgrije pri živem telesu iz bab in strupa beneškega.«

Vikar ni odgovoril. Stisnilo se mu je srce in zagabilo se mu je čudnozoprno, a bil je pretruden, da bi bil mogel s kretnjo pritrditi ali z besedo odgovoriti. Ovčar pa je golčal, kakor sam zase:

»Devetdeset let sem star, pa trideset let sem vdovec. Takrat še nismo poznali te kuge, ki gre po mladih ljudeh. Pravijo, da jo je zasejal hudič.«

»Kako?« je zaječal vikar.

»Kako neki! Sparil se je z lepo babo, pa je našla tam, kjer je najbolj nečedna.«

Vikar je oživel in dejal nevoljno:

»To so čenče. Če je bil hudič, bi jaz vedel, ker sem duhovnik.«

Ovčar je mirno prikimal in je mrmral uverjen in trdovraten:

»Čenče niso! Saj vsi vedó, da ni grd in risast. Gladek je in lep. Samo požvižgal jim bo, pa jih bo imel devet. Take so babe!«

»V nas samih je hudič,« je odvrnil resno vikar in od trudnosti, ki mu je legla na oči, že ni več vedel, kaj govori.

»Bog in hudič, reci, če si res duhovni človek,« je rezko dejal ovčar in ponudil vikarju drugo smojko. In ko je vikar vzel in jedel, je ovčar nadaljeval prav vedro in živahno:

»Zato se pa tepeta, kadar se duša loči, angel in rogelj. Saj sem sam slišal, ko mi je žena umrla, da je cvilil v kotu, ko ga je krotil krilatec. Pa kakor bič sem slišal in je udarjalo kakor po irhovini. Ali ne veruješ?«

»Verujem,« je odvrnil vikar vljudno.

»Lej,« je oživel ovčar. »Saj sem vedel, da mi je Bog povedal, ko si šel mimo: daj mu repo, da ostane pri tebi! Pa si ostal. Pa še duhovnik si Gotovo boš vedel, če te bom vprašal. Ali boš?«

»Prašaj,« je odgovoril vikar.

»Sedlani in Ložani smo v pravdah,« je rekel ovčar. »Že šestdeset let se prerekamo zaradi paše na Miji. Lej, pa je bil rajni Čeboklijev Tone. Rada sva se imela, ti rečem. Pa pri tistih pašah je, kakor da niso od Boga. Sam prepir.«

Odkošljal se je in dejal oprezujoče:

»Za pašnik smo se stepli. Pa prav Čeboklijev Tone je dobil po glavi.«

Vikar je vzkliknil:

»Ali si ga ubil?«

»Ne,« je zasopel globoko ovčar. »Še dvajset let je živel po tistem. Samo hudič je potem prste vmes vtaknil. Ali spiš?«

»Ne spim.«

»Hudič, sem rekel,« je govoril ovčar in glas mu je sahnil, »pa ti molčiš! Ne veš nič. Ali si gluhi? Povej, kako je to! Ali je od Boga, da Tone ni bil več pri čisti pameti?«

Vikarja je vrglo iz dremavice in je zastrmel v ovčarja. In ovčar je strmel v vikarja, jezno, s podplutimi očmi. Težko je zahropel vikar:

»Saj nisi hotel!«

»Ne!« se je oddahnil ovčar.

»Jaz tudi ne!« je vzdihnil vikar in vstal sunkoma.

Ovčar je kimal z glavo.

»V Tolmin greš, si rekel?« je vprašal s čudnim nasmehom. »Lahko še poseliš.«

»Zbogom!« je dejal vikar in se obrnil na pot.

»Čakaj,« je zaklical ovčar za njim, »oni, ki je tam poginil, mi je dal pisanje. V Tolmin greš. Boš že prebral, komu velja, kadar boš zjutraj pri svitu prišel. Stori mu to, kakor sem mu jaz, da je mogel mirno umreti.«

Vikar je vzel pismo, ki je bilo zavito v svilen rutico, in je spravil. Potem je segel po drobiž, ki ga je imel, in ga nasul pred ovčarja:

»Za smojko!«

»Kamor si vrgel, bo ležalo,« je zamrmral ovčar. Vikar se mu je nasmehnil, prikimal in šel. Ovčar se je sklonil po novce in je govoril:

»Zares je duhovnik, še smojke ne mara zastonj.«

In čez hip je pogledal žalostno po cesti za odhajajočim in je rekel:

»Šestdeset let strahu sem užil. Prvi si mi prav povedal. Bog ti daj srečo, ker si rešil mojo dušo.«

Stari ovčar je začel polglasno moliti ob poje-majočem ognju in glava mu je nihala trudna, vedno bolj počasi in se je končno umirila na trudnih dlaneh. Takrat se je zbudilo visoko pod čermi in v mejah pod kolovratskim grebenom, seglo niže in niže in razpihalo žerjavico. Ovčar se je premražen

zavedel in odšel v senik, da počije v zatišju v družbi človeka, ki je bil tam umrl in ga ni poznal...

Veter je suval vse odločneje in gnal poznega potnika vikarja Janeza proti Volčam in Tolminu, odkoder je rastel prvi, daljni dan.

* * *

Vikar je prišel v Tolmin in stopil v svoj dom. Našel je vrata odprta, dasi je bilo še zelo zgodaj. Vstopil je v »sobo sveta«. Tedaj je zašumelo žensko krilo za njim in se je ozrl in se odmaknil za korak:

»Katrice?«

»Sem,« je odgovorila mehko, kakor v zadregi. »Magdalena je umrla, pa sem jaz prišla.«

»Na kugi?« je vprašal.

»Ne vem,« je rekla.

»In si prišla?«

»Če smem ostati in streči!«

»Smeš, smeš, smeš,« je klical vikar živo. In vsa trudnost ga je minila in se je razživil, kakor mladenič. »Hej, Katrica, Matevžka poklič! Zvonit naj gre in maševal bom. Hiti, teci, reci, da sem doma!«

»Gospod stric,« je odvrnila žalostna in kakor da ji je hudo, ker ne more biti poslušna, »Matevžek je tudi umrl.«

»Revež!« je vzdihnil vikar.

»On je bil prvi mrlič v Tolminu,« je pripomnila. In sramežljivo je dodala:

»Pa je umrl lahko in sem mu stregla.«

Vikar je zastrmel vanjo in zašepetal vneto:

»Sancta!«

Potem je šel in je sam odprl cerkev sv. Urha, sam zvonil, se sam oblekel, sam prižgal luči, sam pristopil, sam prenašal knjigo, molil in odgovarjal. In vse je bila ena sama zahvalna molitev za čudež, za Katrico, ki se je vrnila in je videla, videla, videla...

Ko pa se je vračal v Tolmin, je otipal tujčevo pisanje pri sebi in je razgrnil svileno ruto in je bral v znanih pismenih svoje lastno ime:

»Vikar Janez Potrebujež.«

S tresočo roko je razgrnil ovoj in je bral. In ko je dobral, je list zganil, zavil v svileno ruto in ga spravil. Nato je govoril sam pri sebi, žalostno, toplo:

»S položesom je prišel mimo. Pa je otrnil v lesu in se mu je oko polilo po licu kakor gnojen polž.«

Dvignil je pest proti zapadu.

Nato pa je dejal mirno: »Prekleta zemlja Cepolijev! Jaz sem ti ušel. Zato si mi Petra ubila!«

»Pa saj zdaj je prestal, prestal, prestal...«

V vežo pred vikarja je nenadoma omahnil človek z neumnosmešnim licem pijanca. Vikar se je zagledal osupel v to lice, katero je trenutno komaj spoznal.

»Dijakon Peter!« je rekel začuden, iznenajen.

Pijani je razširil roke kakor v objem in klical:

»Prijetelj Janez! Duša moje duše, še te vidim. Daj, da te poljubim, duša moja, daj prijatelju!...«

Vikar je odstopil, da bi se ubranil objemu pijanega, in je rekel resno:

»Dijakon Peter, kakor muha si pijan.«

»Kaj deš?« je zategnil oni užaljeno; »kakor muha? To si grdo rekel, prijatelj, strašno grdo. Kakor muha! Kdo, praviš, je pijan? Jaz? Jaz?«

Neumna dobrovoljnost v dijakonovem licu je bila ugasnila. Oči so mu sinile hudobno in začele zlobno mežikati. Stal je pred vikarjem široko razkoračen in nihal s telesom naprej in buljil topoporno v vikarjevo lice. Vikarju je bila pošla vsa dobra volja; stud mu je legel ob ustnice. Pijani je videl in se užgal v prečudni nagonski strasti, ki je spala v njem, nepoznana, tiha, ukročena zver. Vikar je mislil: Glej ga, tak je torej! Saj bi se ga res bal, nasilneža! Tak je! Zdaj verjamem, da je ubil človeka. Pijače se je nalil, pa je vzela nož in je storil. Nesrečni človek!

Pijani je stopil okorno za korak bliže in je vprašal zahrbtno, zabavljivo, oblastno:

»Ali si moj prijatelj ali nisi? Naravnost govori! Ali me spoštuješ ali me zametuješ?«

»Kadar se naspis, pridi in vprašaj!« je odvrnil vikar in mu okrenil hrbet.

Nato je začutil, da mu je pijani od zadaj položil roke na rame in mu zagrebel prste v suknjo. Vikar se je ljuto obrnil. Vonj pijače mu je puhnil v lice, da ga je v oči zaščemelo in se mu je zagnusilo. Z desnico je zgrabil pijanemu v nedra in ga sunil od sebe. Pijanec se je lovil in padel nerodno kakor vreča. Vikar je mirno gledal, ko se je pobiral raz kameniti tlak in stal trdnejši ko prej in govoril s spremenjenim, piskajočim glasom:

»Ti me suješ! Ti, moj prijatelj! Suješ, suješ...«

»Norčavi človek,« je vzkipek vikar. »Ven iz moje hiše. Pa pri priči!«

»Počakaj, prijatelj, počakaj,« je jecljal pijani in mežikal grozotno. Ustnice so se mu bile stisnile, temne rdeče lise so mu bile legle na lice. Izraz blazne mirnosti je vel iz velega, mrzlega čela. Za korak je omahnil nazaj, ujel ravnovesje in planil nato čudno okreten naprej proti vikarju.

Desnico je nerodno tiščal zadaj zase. Vikar je bil prekrizal roke in zagrizel zobe v ustnice. Ko je oni planil, se je umaknil na stran, zgrabil jekleno pijanca za roke od zadaj, ga dvignil za ped s tlaka in ga treščil predse, da je votlo jeknila vsa veža. Rdeč otročji popkar je zarožljaj po kamenu. Pijani je zaškripal z zobmi. Pena mu je legla na ustnice. Vikar ga je pritisnil s prsi navzdol, vjel njegove roke na hrbet za mezince, segel z levico po pas in ga razvezal. Oni se je pognal vstran, da je vikar zdrknil trdo na kolena. Pijani pa je bil neroden in pravo dete. Z eno roko ga je vikar stisnil krepkeje k tlaku in mu vjel roke v pas in zadrnil. Nato je vstal.

»Pre—kleti,« se je penil oni. Ostudnejšega lica vikar še ni videl. Nevede, kako in kdaj, se je sklonil in začel tolči s plosko roko po tem licu, po ušesih. Pijanec je hlatal kakor pes po roki, ki ga je tepla.

»Tako, tako, še tako,« je vzklikal vikar. »Ti obrusim gobec, izbijem zobe, okrešem uha, žival ostudna, prasè nemarno, hudič obsedeni!«

Tepel je krčevito, hitro, kakor iz sebe. Oni je bil zamižal in je odprl usta in zavpil presunljivo.

Vikar se je zavedel. Dvignil je glavo in pogledal okoli. Oni je zavpil v drugo. Tedaj mu je vikar iztrgal z naglim sunkom srajco na prsih in mu potisnil krpo med zobe. Nato ga je prijel odločno za tilnik in ga vlekel po tlaku in ga vrgel v »sobo sveta«.

Potan in tresoč se je šel v kuhinjo in je videl, da je prazna, in se je oddahnil. Nato je šel gori pred vrata Katričine sobe in je slišal njen mehki, tožeči glas. Pela je z besedo, ki je ni razumela:

»Meum est propositum in taberna mori.«

Vikar je rahlo odprl vrata in je videl: Tam je sedela sama vase zleknjena ob oknu. Njeno lice in njeno bujno materinsko oprsje se je izrazito rezalo na svetlem ozadju. Nič ni slišala. Strmela je z veselim nečimernem iznenajenjem v malo zrcalce, ki ga ji je bil podaril za god.

Vikar je prav tako tiho zaprl vrata, kakor jih je bil odprl, in odšel. Šepetal je vesel:

»Nič ni videla, nič ni slišala.«

Stopil je nazaj v vežo in ostrmel. Tu, kjer je pred nekaj hipi omahoval pijani dijakon, je stal zdaj drug človek. Pa prav podobno je omahoval in se lovil in se smešil v nerodni zadregi. To lice pa je bilo strašno blede, spremenjeno kakor v smrtni sragi in vonj, ki je vel od človeka, je bil vonj smrti, kuge in trohnobe. Vikar je prepoznal človeka in zaklical:

»Gospod Tomaž!«

Tomaž Skočir, vikarjev obhodnik in kaplan pri cerkvi svetega Mavra nad Mostom, je zlezal kakor voščena podoba sam vase in je zaječal:

»Moje ure so štete!«

Vikar ga je prestregel v roke in ga nesel kakor otroka in ga položil na svojo lastno posteljo in mu začel streči kakor je vedel in znal...

* * *

»Gnusna, umazana bolezen,« je tožil kaplan Tomaž.

»Ali hudo boli?« je vprašal vikar.

»Iz telesa lije brez konca,« je zatarnal bolnik in obraz se mu je spačil; mlaskal je z žejnimi ustnicami. Vikar je segel po zadnjo posodo vina, ki jo je bil našel v svoji kleti, zmešal vino z vodo in dal piti bolnemu. Temu se je lice spet razvezalo in je rekel:

»Krči so! Če bi teh ne bilo!«

Nato je pripovedoval mirno in le zdajpazdaj je prestal in so se mu oči plaho razširile kakor otroku, ki vidi nekaj groznega.

Že šest dni mrjejo; nekateri trpijo strašno, drugi umirajo hitro, začudeni kako in kdaj. Mrjo najmočnejši, zdravi se zgrudijo v hipu, ležijo, tulijo, podivjajo. Slabotni kljubujejo, vidijo mrtve in so se navadili. Otroci ne mrjo. Tri porodnice so v fari, a so zdrave. To je znamenje, da je kazen božja nad ljudmi in je prizanešeno nedolžnim.

Motno je jeknila v vikarjevi duši žalostna pesem. Trpkotrudno se je oglasilo v njem kakor razodetje iz neznano daleč:

»Nikarte, nikarte, riba,
riba faronika,
zavoljo otrok nedolžnih,
zavoljo porodnih ženâ.«

Bolnik pa je pripovedoval, da so bogati tolminski plemiči bežali v baške in bohinjske hribe, da so se glavarski preselili na Kozlov rob. V Formentinijevo klet so vrata odprta, a ni nikogar, da bi vstopil in pil. Nato je začel Tomaž bloditi in je kakor štel:

»Dolje, Zatomin, Žabče, Ravne, Ljubinj, Poljubinj, Prapetno, Modrejce, Most, Modrej...«

In zopet čez nekaj hipov je potožil:

»Pa kje so še Kozaršče, Čiginj, Ušnik, Sela, Volče. O moj Bog, saj nisem ptič!«

Ko se je rahlo ovedel, je vprašal vikar:

»Kako je z Volčami? Ali je Josephus bežal?«

Kaplan se je bridko nasmehnil in je rekel:

»Do Tolmina . . . Tu se je zgrudil in Formentiniji so se ognili z vozom in ga pustili sredi ceste.«

»Ali je umrl?« je prašal s trepetajočim glasom vikar.

»Pokopal sem ga pri Svetem Urhu,« je odvrnil kaplan in utihnil.

Vikar se je zagledal krčevito predse in je mrmral: »Torej je Bog tako odločil in se ne bom poniževal po ukazu.« Bilo mu je težko in lahko obenem pri srcu in je doumel čudno naglo in drugače ko dozdaj: »Josephus de Menezeis! Sin meljušnik iz očeta meljušnika na Dvoru! Ti si me zares sovražil. Ti si se me bal. Slutil si, da vem, kaj je bilo s teboj! Ali sem bil kdaj preveč odkrit in si uganil in nisi mogel pozabiti? Šema. Nisem čenčav! Glej, zdaj si tam in veš. Še tvoji lastni krvi in tebi očetu sem zatajil, kar sem izvedel od lovače nesrečne, ki je hodila na Dvor po kruh. Ti pa si sovražil in tepel, da ne bi udaril jaz. Bog ti odpusti! Bog ti daj mir, ki ga nisi imel, ker je bil hudič tvoj svetovalec in si hodil v žalosti . . .«

Nato se je vnel vikar v prečudni bojazni za njo, ki jo je bil zatajil pokojnemu, in je molil:

»Prizanesi ji, Gospod, z gnusno boleznijo. Nima človeka, ki bi ji stregel. In jaz sem trpel po njej, jo ljubim kakor hčer, a se bojim njenega telesa. Ne bom ji stregel, nikoli!«

Kaplan se je dramil in je prosil pijače in je pil. Vikar pa je bil premislil: Glej, rekel je Tomaž, da je odprta Formentinijeva klet. Šel bom in bom natočil.

Kaplan je blodil in govoril, kakor da se hvali in hvali še enega: »Dvanajst vasi, pa samo dva človeka; ali so to mačje solze? Pa sva moža midva, kaj, prijatelj! Ne prisodil bi ti. Tvoje roke so otroške, pa tvoje moči so levje. Ne ležeš, ne ješ, nosiš, umivaš, koplješ grob. Ne pretegni se mi. Kaj? Tudi zdraviti znaš, signor Pietro?«

Vikar je posluhnil in je vprašal:

»Gospod Tomaž, o kom govoriš?«

»Našel sem ga na Modrejcih, na Ravneh, v Doljah, v Čiginju, povsod,« je odgovarjal bolnik in se je smejal prečudno:

»Pere kakor dekla, teše krste, grob skoplje v uri, ogenj zaneti, dojenca previje, še podojil bi ga —«

Vikar je vprašal in priznal:

»O dijakonu Petru govoriš!«

»O dijakonu? Ali je dijakon?« je vprašal kaplan in vikar ni odgovoril. Zavrelo mu je vroče v obraz in oči in je videl kakor na dlani: dijakon Peter, nesrečni človek! Šest dni ni spal, ni jedel, ni sedel, ni počil. Pa tako nežnih rok je. Bog ve,

ali je v vse telo tak? In pride in je vhod v Formentinijevu klet odprt in omahne vanjo. In vidi, da je vino tam, in čuti, da je žejen in da bo zdaj zdaj legel, ker se je do smrti utrudil; pa leže pod sod, da bi pil in hlastne preveč; vstane in ga sam hudič vrže v mojo vežo moji neprijazni besedi naproti. Pa je lahko vzrastla hudoba v njegovi krvi in sem ga po krivici stebel in zvezal in leži doli, kakor da ni človek, in spi in hvala Bogu, vsaj nič vedel ne bo, kaj je bilo in kako!

Vikar je naglo vstal in šel doli v »sobo sveta«. Našel je pijanega spati in mu je razvezal pas raz roke. Vrat za seboj ni več zaprl, da bi oni mogel iti, kadar se bo zbudil. Zunaj v veži pa je pobral vikar popkar z rdečim držajem; tedaj je ugasnil v njem strahotni vtis od prej in je mrmral:

»S tem le, amice Petre? Še ušes bi ti ne mogel načeti. A igrati znaš dobro, prismojeni meljušnik. Samo pijanca ne igraj nič več!« . . .

Vikar se je vrnil k svojemu kaplanu in je našel Katrico pri njem. Stopil je k njej in dejal tiho:

»Katrica, tu ni tvoj popravek.«

»Ali mu ne smem streči?« je vprašala boječe.

»Smeš že,« je odvrnil hripavo vikar; nekaj mu je bilo stisnilo grlo.

»Ali pa ne veš tega, da gre bolezen tudi po strežnikih?«

Katrica se je veselo nasmehnila in rekla otroško uverjena:

»Jaz ne bom zbolela.«

»Kako to veš?« je vprašal začuden vikar.

»Vem!« je odvrnila otroškoverno.

Vikar se je vznemiril in se obrnil vstran.

»Še je zmedena, še je kalna! Bog meni greh odpusti!« —

Kaplan Tomaž je umrl ponoči. Vikar je bil zaspal za nekaj hipov, se prebudil in je videl:

Ob mrliču je sedela Katrica mirna in vedra in je držala zrcalce pred seboj in je šepetala kakor otroci:

»Še se bom kamenčkala, dokler bo čisto svetlo zrcalce . . .«

* * *

Prvi človek, katerega je srečal vikar tisto jutro potem, je bil dijakon Peter. Težek kotel vode je bil nalovil pri koritu sredi trga in je šel v bližnjo hišo. Ko je ugledal vikarja, je zaklical:

»Štirje otroci so v hiši sami. Moram jim skuhati, pa hitim, da mi kateri v ogenj ne pade.«

»Gospodinjš,« se je nasmehnil vikar in pristavil:

»Potem bi te jaz rabil. Gospodu Tomažu je treba groba.«

»Takoj,« je odvrnil diakon. Vikar je stopil v hišo za njim in je videl, da je spreten in da ljubi. Videl je, kako je hkrati umival, kuhal, česal in oblačil; in otroci so bili zdravi in so se gnetli okoli njega, kakor da so njegovi. Samo najstarejši je bil videti nevoljen in je stikal po kotéh in iskal. Potem je stopil odločno pred skrbnika in rekel:

»Stric, popkar nazaj! Ti si ga vzal.«

»Zares,« je odvrnil diakon in iskal in ni našel. Vikar je izvlekel nož in je vprašal:

»Morda je ta!«

»Popkar,« je zapel otrok.

Diakon Peter je osupnil in sklonil glavo. Kotel je prekipel in ga oparil.

»Nerodni človek,« je vzkipek vikar, »zgorel boš.« Oni drugi se je trpko nasmehnil in dejal latinsko:

»V tvoji hiši sem spal. Reci, ali sem sanjal ali je bilo res. Strahovito si me okrcal po licu in ušesih.«

»Sanjal si,« je odgovoril vikar. »Toda pijan si bil kot muha.« In je pristavil:

»Maševat grem, pojdi in mi strezi!«

Diakon je vstal in je šel; ko se je vrnil, je bil opravičen pred Bogom in človekom, katerega je bil pijan napadel z nožem...

* * *

Jedla sta iz enega lonca in kakor težaka sta gledala, da zajmeta vsak čim več, in sta se zabavala:

»Kakor volk žreš!«

»Nimaš dna.«

»Z lopato ješ!«

»Dve žlici bi rad, kaj ne?« —

Nato sta se dvignila s hloda na cesti. V Volčah sta bila. Pogledala sta za gospodinjo, ki jima je kuhala in nosila kosilo iz Tolmina. Ni je bilo videti.

»Tam je menda vstopila,« je pokazal diakon z roko proti nizki bajti. Šla sta tja. Diakon je pristopil k oknu in pogledal notri; nato je položil prst na ustnice. Vikar se je približal in je videl:

Notri je bila skromna postelja in je ležala bolna mati na njej. Morda je bila pravkar zaspala, morda umrla. A ob postelji je sedela Katrica in je dojila tuje matere dete in je sladko tipala po mlečnem licu in pela svetlo uspravanko:

»Meum est propositum in taberna mori...«

»Sancta!« je vzdihnil vikar in oči so se mu zameglile.

Šla sta naprej za svojim težkim delom do večera, pozno v noč. Videla sta rane, gnoj, blato in kri, smrt in obup in stoteri smrad. A njiju srce je pelo kakor v psalmu:

»Nič ni bolj svetega, kakor žena, ki je rodila!«

»Nič večjega ni, kakor je njena ljubezen.«

»Po materah šele smo vsi bratje.«

»Po materah ena družina!«

»Videl sem mater dojiti tuje dete!«

»Videl sem in sem jokal.«

»Videl sem skrb očetov. Kje je?«

»Ljubezen mater je preseгла pravico moža.«

»Zakaj jo imenujejo slabo? ker je ženska?«

»Zakaj jo ponižujejo?«

»Otroci, ki gledajo Gospoda, ljubijo mater.«

»Najsветеjši ljubijo najčistejšo.«

»Mati, Tvoje ime je sveto —«

»Tvoje ime je sladko v veke — — —«

* * *

Diakon je zlezal iz groba, ki ga je bil dokopal, in se je zleknil truden na prst ob jami. Srebrna slana je pokrila zemljo, medel dan je gledal izza Jalovnika. Tiha, žalostna meglica je rastle iz razvodja nad Dvor, črna jata se je gnala čez Tolmin na volčansko polje. Trudni grobar je mrmral:

»Izkopal sem grob! Legel bom vanj in spal...«

Vikar Janez je hitel od Tolmina dol, da bi zvonil, pristopil, maševal in daroval Gospodu za vesele sanje kratke ure: angel življenja je bil prešel nad dolinami in je govoril odroke in velike besede in je bolezen sahnila, kakor voda ob povodnji. In zdaj je vikar dospel in je videl grobarja ležati ob grobu in je zaklical:

»Peter, ali živiš?«

»Še malo,« je odvrnil oni trudno.

»Vstani,« je rekel vikar, »in če je tvoja ura prišla, z molitvijo jo bom zadržal, dokler ne zakličem: pojdi, maša je končana!«

Grobar se je dvignil in duhovnik mu je segel z desnico pod pazduho in ga podpiral. Vstopila sta v cerkev in vikar je daroval Gospodu in se obhajal. Potem je vstal, vzela polovico kruha in ga dal strežniku. Obrnil se je nazaj proti oltarju in je slišal prositi:

»Daj mi, daj! Samo enkrat naj pijem kelih Gospodov.«

»Zapravi si ga,« je odvrnil vikar.

»Samo enkrat —,« je ponovil bolnik.

Tedaj je vikarju zadrhtela duša in je videl: Žena je nad tuje matere dete zgrnila prsi! Ali manj ljubi Gospod in ne bo dovolil piti od svoje

Krvi človeku, ki je mnogo trpel in ljubil do konca? Palico sem mu dal in veselja ne! »Naj sem, naj sem kakor žena, ki je dobro storila!«

Obrnil se je in je obhajal tovariša svojih zadnjih poti, vse groze, vse žalosti...

Potem pa je obsla njega samega prečudna trudnost. Bolečina se mu je oglasila v udih in je molil veliko besedo o besedi, ki je meso postala in je čutil: »Oči imam in ne vidim, ušesa imam in ne slišim, stojim in ne vem, kako. Gospod, moj Jezus, zadnjikrat sem ti daroval! Gospod moj, Jezus, hlapca nevrednega ne zavrzi v veke!«...

* * *

Vzbudil se je iz bolečine in sence in je videl, da leži na svoji postelji in da je mrak in tiho v sobi. Tudi v njem je bilo tiho in je kakor tonil v motno brezprostorje, ki se je nad njim zgrinjalo v krvavo meglo. Ni bilo bolečine, samo silna plahost, podobna prečudni žeji, silna utrujenost, podobna brezkončni želji po neznanem. Ni vedel, da govori in da se sliši, in je slišal, kakor da govori nekdo drugi, ko je sam prosil:

»Mleka, mleka!« —

Zopet je tonil v škrlatni megli, trepetal iz osrčja ven v neprijetni vznemirjenosti, bil strašno inajhen in raztegnjen v neskončnost, ves igra samega sebe, moč iz nemoči: ni ga bilo, bila je le še beseda, ki jo je čutil, videl, hotel, ljubil:

»Mleka!« —

Nekak truden in žalosten glas mu je odgovoril:

»Ni mleka, stric, ni mleka.«

Videl je iz svoje dalje nekako sladko bitje s plašnimi in od nespanja vnetimi očmi, in videl je prečudno zadrego na tem sladkem bitju, ki se je sklanjalo iz neskončnosti k njemu. In zdaj je slišal jasno, vsakdanje:

»A če bi smela! O moj Bog, saj sem malo dojila, stric!«

In je videl v grozi in slasti, da je bila žena sramežljivo odpela obleko nad svojimi dojnimi udi in so sinili polni, mehki in topli: strašna ljubezen ženskega telesa. In je čutil, da se je nagnilo zdravo telo nadenj in je dahnil vonj nepoznane polti. Njegova moška in trpka narava je jeknila v brezmočnem uporu:

»Svinja!«

Nato je slika ugasnila, a vstala nenadoma znova, sijajna, večna. Tam je klečala žena, skrivnostna razumu in srcu. Z obema rokama in krčevito je bila raztrgala obleko na svojih deviških

prsih. Njene oči so prosile k Sinu, njena usta so govorila Sodniku, ki je prihajal:

»Poglej, moj ljubi sin, telo, ki te je nosilo, in prsi, ki so te dojile! Bodi usmiljen, kakor si obljubil!«

»To je zadnje in je sodba,« je umoval vikar in zaprl oči kakor v sen. Ko je zopet pogledal, je veroval, da je onstran sodbe in smrti v brezglasju in brezbolesti.

»Gospod Jezus,« je zaklical vedro. »Tvoj hlapec Jevane je prišel, pa ne ve, kako bo odslej ž njim. Ali sem obhodnik ali vikar?«

Človeški klic veselja ga je vzdramil iz domneve v pravo spoznanje in je videl, da ni umrl, da se je prebudil v človeško življenje; da je soba, kakor je bila, in postelja, kakor je bila, da je ženska v sobi in se igra z zrcalcem in je veselo zaklicala, ko je spregovoril. Vse osrče se mu je vnelo v dotedaj nepoznani slasti in je rekel:

»Katrice, moja ljuba hčerka!«

»Stric!« je odvrnila tiho in se sramovala.

»Katrice,« je ponovil in jo prijel za roko. »Živim!«

»Živite!« je odvrnila.

»In ti mi boš stregla in boš ostala pri meni?«

»Do smrti, stric!«

»Do moje ali pa tvoje!« —

Vikar je dvignil rosno oko skozi okno, kjer je vstajal novi, sveži dan, in se je z neizgovorjeno besedo zahvalil svojemu Bogu, da ga je bil ozdravil od hudiča, ki mu je ležal v krvi in mu jo blodil...

* * *

Potem je še doživel prvo pravdno poravnavo med glavarjem Eckghom in naddijakonom Falcidijem. Sklenila sta jo pred številno komisijo goriškega podglavarja Jeronima pl. Attimisa, Konrada pl. Orzona, Gašperja de Lantierisa, Bernardo de Rabatta, Otomarja Neunhauserja, Franca d'Eckha in Antona Papeža v šestem letu po »veliki boleznici« dne 8. aprila 1538. Pogodili so se:

»Agentes singulis annis teneantur demittere Blada eorum minuta ex Decimis et aliter quomodo libet esigenda usque ad diem Ss. Hilarii et Tatiani ut si eo interim Subditi Capitanatus illius Bladis illis indiguerint, eam mediante debita mercede sive potius pretio de die in diem currenti ea consequi valeant et debeant, quo festo pacto mox dicti agentes abducere valeant et abducant dicta Blada minuta quoque malint. De Bladis autem grossioribus similiter concordarunt, quod agentes pro dicto Capitulo possint illa ad libitum et quoque tempore volunt abducere, cum hoc tamen,

quodsi Capitanus illa, vel de illis habere voluerit pro intertentione Castri Tulmini, eidem agentes teneantur dare.«

»Dokler bo držalo!« je tedaj menil vikar Janez in je res doživel v letu 1541 nov spor zaradi večjega mernika, ki so ga hoteli uvesti čedajski »agentes«. Glavar pa je odločno zahteval:

»Ut pisinale et pallota reducantur in pristinum modum!«

Nove pravde nista preživela ne glavar Bonaventura d' Eckgh, ne naddijakon Tomaž Falcidius.

Njiju dva pa je preživel za nekaj mesecev vikar Janez Potrebujež.

Novi čedajski naddijakon Bernardin de Puppis je našel o priliki, ko so mu naznanili vikarjevo smrt, v čedajskih zapiskih o kaznovanih tolminskih vikarjih opazko Falcidijeve roke:

»Joannes, plebanus Tulmini. Svoj človek, uporen in ponižen, zvest in svojeglav. Ne vem, ali je hotel služiti dvema gospodoma ali nobenemu.«

Novi naddijakon je pripisal pravičnejše:

»Služil je svojemu!«

Nevesta s Korinja.

Fr. Jaklič.

6. „Le sem, le sem, hišni oče preljubi . . .“

Noč od »župnega večera« do poročnega dneva je Drobževa Micka kaj slabo prespala. Zaradi pripravljanja je šla kasno v svoj brlog in še potem ni mogla zaspati trdno, da bi popolnoma pozabila »ta svet«. Zadnja noč na Korinju na deviški postelji! Včeraj je bila še otrok, a jutri bo že žena. Ni še dolgo od tedaj, ko je z drugimi kozarji smukala po grmovju za kozami in živino, uganjala »svinjko« in podirala »kozy« kakor vsaka druga tovarišica in tovariš, potem jo je izpodrastel brat in je prevzel njeno mesto, a ona je pomagala materi na njivi in doma in ob nedeljah je že lahko postala med dekleti pred cerkvijo in se ozirala po ljudeh; nato pa je kar naenkrat prišel Peter, katerega ni prav nič poznala in pričakovala, in jo je vprašal, ako hoče iti z njim, najprvo pred oltar in potem doli v Polje. In ko je videla, da so oče zadovoljni in mati zares ne branijo, je pa vzela tolar in od takrat ima Petra vedno pred očmi in v srcu. Rada ima brate in sestrice, rada ima očeta in mater, a Petra ima skoraj še rajši. Peter! Peter! Sinoči je odpeljal njeno balo s posteljo in zibeljo in jutri pride še po njo. Velki godci bodo godli, ko bo jemala na Korinju slovo. Nekako tesno ji je postalo okrog srca ob takem spominjanju. V kamrici jo čaka poročna obleka: črno volнено krilo in rokavci iz mušlina, špencar je lepo nabran in po prsah ima nanizane kolavdrice in čizmi so pripravljene in venček za na glavo. O, kako bi se rada ogledala v vodi, kakšna je, a kaj, ko je luža zamrznjena. Rezika ji bo morala povedati, kakšna je. Pa pri žingarju se bo ogledala v zrcalu na steni, a kaj, ko je tako majhno, da se komaj glava razprostere v njem, Micka bi se bila pa tako rada videla, kakšna je spredaj in zadaj, kako se ji prilega krilo in če imajo rokavci dovolj zgibov. Spominjala se je vseh navodil, ki jih je dobila od očeta in

matere. In tudi ni pozabila, kaj ji je naročila stara mati Andrejkatovka, ko je rekla:

»K poroki ne smeš iti z najmanjšim sovraštvom v srcu, ker sicer boš jezna vse življenje in boš živela v kregu in prepiru.«

In ko je izpraševala vest, je videla, da ne sovraži nikogar, samo tisto žensko bi črtila, ki je bila Petra tako grdo obrekla, ko bi jo poznala. Gredeč k poroki se ne bo ozrla nikamor in nikogar ne bo pogledala, naj se še tako nastavljajo ljudje, in samo pred se bo gledala, kakor jo je učila stara mati:

»Ti moraš imeti oči samo za enega!«

»Moj Peter!«

Dolgo ni sanjala, zakaj preden so peli petelini »beli dan«, je že oživela Drobževa hiša, da se pripravi za veliki dan.

Med pripravami za odhod ji je stara mati še naročala:

»Ko bosta klečala s Petrom tako pred oltarjem in poslušala nauke, ki jih bodo vama dali gospod izpred oltarja in bosta čakala, da vaju povežejo s štolo in blagoslovijo prstane, takrat, Micka, poklekni tako, da boš dobila nekoliko kožuha pod se ali količkaj druge obleke, ali pa vsaj tišči se ga, prav tišči ženina takrat, ker potem te bo rad imel in strahovala ga boš lažje. Nasmijati se takrat kakemu drugemu, pa te sam Bog obvaruj!«

Micka se je začela takoj opravljati. Ker ji je stara mati rekla, da pred poroko ne sme plesati in nič mesa jesti, ako hoče imeti srečo pri živini, je sklenila: »Nič ne bom plesala, da bo več sreče, in tudi mesa ne bom pokusila. Tako-le! Zaradi snedenosti, zaradi par grizljajev mesa naj bi kože zvrjavale, krave ostajale jalove in še kaj hujšega, da bi ji potem vest in pa ljudje očitali: Lej, snedena si bila, sedaj pa imaš! Ne boš! En dan se bo že brez mesa prestalo, zavrtela se bom pa po poroki, kolikor bo Peter hotel. Sedaj pa že ne!«

Antončkova, ki je bila prišla, da bo pomagala nevesti in tovarišici se obleči, da bo napravila še